

77. 52 8

VIRO JA VIROLAISET

740

Ulag 1932
Est A - 1520

11. 378.

VIRO JA VIROLAISSET

A. HANKON, O. KALLAKSEN, L. KETTUSEN,
J. MARKIN, V. SALMISEN, E. VESTERISEN
JA L. VESTERISEN AVULLA.

TOIMITTANUT
GUNNAR SARVA

740

HELSINGI EESTI
HARIDUSESELTS
RAAMATUKOGU

PORVOOSSA
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA PORVOOSSA 1919

Tartu Ülikooli
Raamatukogu

Ü15196100

SISÄLLYSLUETTELO.

Siv.

I. Maantieteellinen yleiskatsaus, kirjottanut <i>Eemil Vesterinen</i>	9
1. Pinta-ala, asema, rajat y. m.	9
2. Ilmanala, kasvisto, eläimistö y. m.	12
3. Asutus ja kansallisuudet	15
4. Maanomistus	18
5. Metsät	20
II. Historia, kirjottanut <i>Gunnar Sarva</i>	
1. Pakanuuden aika	24
2. Viron vallottaminen	29
3. Saksalaisen ritarikunnan valta-aika	34
4. Ruotsin vallan aika	41
5. Venäjän vallan aika	44
III. Kieli, kirjottanut <i>Lauri Kettunen</i>	53
IV. Sivistysolot	
1. Kansansivistys, kirjottanut <i>Leeni Vesterinen</i>	61
2. Sanomalehdistö, kirjottanut <i>Leeni Vesterinen</i>	75
3. Korkeampi opillinen sivistys, kirjottanut <i>Julius Mark</i>	89
4. Vanhempi kirjallisuus, kirjottanut <i>Julius Mark</i>	99
5. Nuori viro, kirjottanut <i>Leeni Vesterinen</i>	107
6. Kansanrunous, kirjottanut <i>Väinö Salminen</i>	114
V. Taloudellinen elämä, kirjottanut <i>August Hanko</i>	127
VI. Nykyinen tilanne, kirjottanut <i>August Hanko</i>	141

ALKULAUSE.

*Se vaikea asema, johon Suomenlahden eteläpuolella asuva heimokansamme on joutunut, kun saksalaisten valtausjoukot viime vuoden lopussa poistui-
vat jättäen asukkaat vallan aseettomiksi ylivoimaisina hyökkäävien bolševikien jalkoihin, herätti Suomessa ajatuksen ryhtyä tavalla tai toisella leikkauksella avustamaan virolaisia heidän epätoivoisella näyt-
tävissä taistelussaan vapautensa puolesta. Tätä tarkotusta varten asetettiin Helsinkiin Viron avustami-
sen päätoimikunta, jonka alaisena sekä pääkaupun-
gissa että maaseudulla työskentelee joukko alatoimi-
kuntia. Näiden toimikuntien yhteisillä ponnistuk-
silla on saatu järjestetyksi melkoisia vapaaehtoisten
joukkoja, joista suuri osa jo on läheletty meren toiselle
puolelle taistelemaan Viron armeijan riveissä.*

Toimikuntien työtä on kuitenkin vaikeuttanut se seikka, että yleisö perin vaillinaisesti tuntee Viroa ja sen oloja, minkä takia ei kaikkialla myöskään ole ymmärretty nyt annettavan avustuksen merkitystä. Tämä ei olekaan ihmeellävää, koska Viroa käsittävä suomenkielinen kirjallisuus on kovin niukka ja pääasiallisesti kohdistuu vain eräisiin puoliin Viron henkistä elämää. Siitä syystä päätoimikunnan alainen propagandatoimikunta katsoi tarpeelliseksi julkaista lyhyenpuoleisen asiallisen selostuksen Viron oloista, koska nykyisen tilanteen merkitys vain silen voisi käydä suomalaiselle yleisölle ymmärrettäväksi. Kirjan toimittaminen uskottiin allekirjottaneelle, joka

sitten kääntyi eri kirjottajien puoleen avustuksien saamiseksi. Ne henkilöt, joilla kirjoituksia on pyydetty, ovat yleensä kiitettävällä auliudella antaneet arvokasta avustustaan, huolimatta siitä, että heille suotiin vain muutaman päivän aika kirjoitusten laatimiseen ja että tämä aika useinkin oli riistettävä toisilla läркеillä lehtävillä. Valitettavasti olivat useat asiantuntijat, jotka varmaankin mielellään olisivat veljänneet kortensa kehoon tehdäkseen veljeskansan tunnetuksi suomalaisille lukijoille, joulupyhiksi matkustaneet pääkaupungista maaseudulle eikä aika myöntänyt odottaa heidän palaamistaan. Käytettävän ajan niukkuus ei luonnollisesti ole sallinut kirjottajien suorittaa erikoisia tutkimuksia kirjoituksiaan varten, vaan on heidän täytynyt turvautua saatavissa oleviin painelutuihin lähteisiin sekä yleiseen asiantuntemukseensa. Kirjoitusten pätevyden lakaa kuitenkin se seikka, että useimmat tekijät ovat joko synlyperäisiä virolaisia tai Viron oloihin hyvin perehtyneitä suomalaisia. Sitäpaitsi on tohtori O. Kallaks hyväntahtoisesti lukenut käsikirjoitukset, valvoen niiden asiallisuutta. Sillä ei luonnollisesti ole voitu välttää epätasaisuuksia ja aukkoja esilyksessä, kun julkaisu oli, jolla se täytäläisi tarkoituksensa, niin perin lyhyessä ajassa saatava julkisuuteen.

Jos se kykenee edes jossain määrin luvustuttamaan suomalaista yleisöä vapautuvaan veljeskansaamme ja herättämään mielenkiintoa siihen, on se täytälännyt sen tarkoituksen, jonka kirjottajat ja julkaisijat ovat sille asellaneet.

Helsingissä, lammikuun 16 p. 1919.

Gunnar Sarva.

I. MAANTIETEELLINEN YLEISKATSAUS.

Kirj. Eemil Vesterinen.

1. Pinta-ala, asema, rajat, pinnanmuodostus, hallinnollinen ja oikeudellinen jako.

Virolaisten maa, Eesti, käsittää järvineen ja saarineen 44,427,2 neliökilometriä, mikä tekee noin $\frac{1}{8}$ Suomen pinta-alasta. Setumaa, joka on Viron »Kauko-Karjala», ja Narvan kaupunki, jossa valtava enemmistö on virolaisia, mukaan luettuna olisi alue noin 47,500 neliökilometriä. Pinta-alaltaan ovat siis esim. Sveitsi, Tanska, Hollanti ja Belgia Viroa pienemmät. Virolaisen alueen itäisenä rajana on Narvan joki ja Peipsijärvi, eteläisenä Valgan kaupungin pohjoispuolella suunnilleen koillisesta luoteeseen kulkeva viiva. Suomenlahden etelä- ja Itämeren itärannalla olevana on Viron asema erittäin edullinen talvisatamineen.

Hallinnollisesti käsittää virolainen asutusalue koko Tallinnanmaan kuvernementin ja pohjoisosan Liivinmaan kuvernementtiä, jakaantuen seuraavaan 9:ään maakuntaan: Tartumaa (suurin, 16 % Virosta), Virumaa, Harjumaa, Pärnumaa, Läänemaa, Viljandimaa, Võrumaa Järvamaa ja Saaremaa (pienin, 6,4 %). Maakunnat jakaantuvat »kihlakuntiin» (pitäjiin) ja nämä taasen kuntiin. Hallinnollisessa suh-

teessa ovat maakunnat lisäksi jaetut poliisipiirikuntiin, ja oikeudellisesti on Tallinnanmaa kuulunut Tallinnan ja Liivinmaa Riian oikeuspiiriin. Paikallisina oikeuslaitoksina ovat toimineet ja vähempiarvoisia asioita ratkaisseet jonkinlaiset kunnalliset oikeustuimet (wallakohtud). Korkeampien tuomioistuinten tuomarit ja varsinaiset hallintomiehet on nimittänyt hallitus, kunnalliset virkamiehet on sentään kansaan saanut valita. Tällainen oli hallintojärjestys Venäjän vallan aikana. Tietysti tapahtuu hallinnossa perinpohjaisia muutoksia nyt uuden itsenäisen Viron syntyessä.

Maan pinnanmuodostuksen suhteen kuuluu Viro (Virolla tarkotetaan seuraavassa edellämainittuja 9 maakuntaa) Venäjän suuren tasangon hedelmällisiin kerrostumiin, jotka ovat jääkauden perua, muinaista merenpohjaa. Ei missään ole kallioita ja vuoria, jotka Suomessa ovat yleisiä. Pohjoisrannalla on eräissä paikoin ranta jyrkkäseinäistä kalkkikiveä. Mäkiä ja pienempiä harjuja on idästä länteen kulkevalla vedenjakajaseudulla. Korkein mäki on Munamäki (304 m) Võrun kaupungin lähellä. Mutta yleensä Viro on aaltoilevan tasaista, toisin paikoin aivan silminkantamattomiin ulettuvine viljelyksiin, välillä metsiä sekä aukeita hetesilmäisiä soita. Järviä on vähän, niistä suurimmat Peipsijärvi ja Võrtsjärvi. Jokia niinkään on harvassa ja nekin mataloita, liikenteelle sopimattomia perkaamattomuutensa ja epäsäännöllisen vesikorkeutensa takia, vailla voimakoskia. Tärkeimmät joet ovat Võrtsjärvestä Peipsijärveen kulkeva Emajoki, jonka keskijuoksun kohdalla on Tarton vanha yliopistokau-

Virolainen maisema.

punki. Tarton ja Peipsijärven välillä on vilkas laivaliike. Narovajoki on myös mainitsemisen arvoinen suurine koskineen, joitten varrella ovat Venäjän miltei suurimmat verka- y. m. tehtaot. Saarista ovat länsirannalla olevat Vorms, Muhu, Hiiumaa ja surunvoittoisesta kauneudestaan tunnettu Saaremaa sekä Tallinnan edustalla oleva linnotettu Naissaari huomattavimmat. Erikoisen kaunista ja järvistä ovat Pühajärven seudut, viljarikasta Viljandimaa. Malmesta ja hyödyllisistä kivennäisistä on maa köyhä. Sota-aikana ovat kuitenkin herättäneet huomiota Pohjois-Virossa olevat kerrostumat »kiveä», jota voidaan käyttää poltto-aineena (pölev kivi). Sensijaan on maa mitä oivallisinta viljelystarkotuksiin. Kau-

pungeista ovat huomattavimmat Tallinna (175,000 asuk.), Tartto (65,000 asuk.), Pärnu, Narva, Kuresaare, Haapsalu ja Võru.

2. *Ilmanala, kasvisto, eläimistö, luonnonkauneus.*

Ilmanala Virossa on lauhkean ja kylmän väliaste. Merien läheisyys, vieläpä Golf-virrankin vaikutus tuntuvat edullisesti tässä suhteessa. Prof. Homénin mukaan on vuoden keskilämpö meren rannalla Pärnun kaupungin tienoilla $+5^{\circ}$ C ja Peipsijärven rannalla $+4^{\circ}$ C; keskilämpö heinäkuussa on Pohjois-Virossa $+17^{\circ}$, tammikuussa -6° C. Erittäin leuto on ilmanala Saaremaalla, ollen esim. tammikuun keskilämpö -2 tai 3° C. Sadetta saadaan enemmän kuin esim. Suomessa. Keski- ja Pohjois-Virossa on vuotuinen sademäärä noin 440—600 mm, Pohjois-Liivinmaalla noin 560 mm.

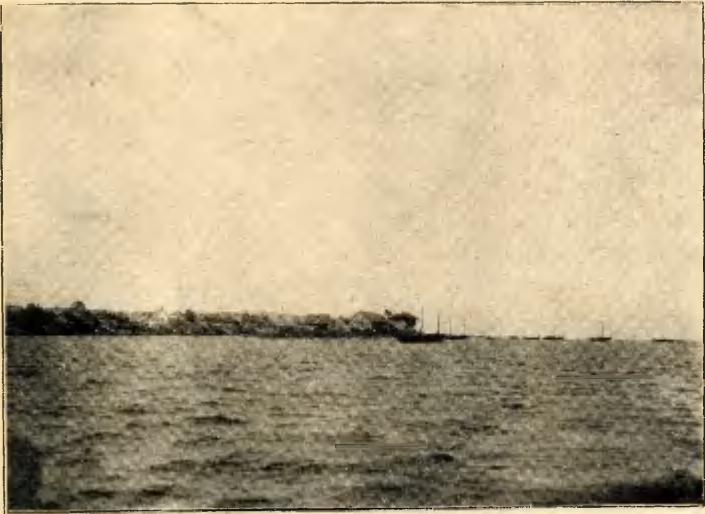
Kasvullisuus on ilmanalaa vastaava. Havupuista on Pohjois-Virossa ehkä mänty valtavin. Mutta kuusi muodostaa myös huomattavia metsiköitä varsinkin kosteammilla seuduilla sekä niinkään etelänpuoleisessa Virossa. Koivua, leppää ja haapaa on etenkin koillisosissa maata. Tervaleppä muodostaa täällä paikoitellen suurirunkoisia metsiköitä. N. s. jalompia lehtipuita, saarnia, vaahteroita, jalavia ja lehmuksia, kasvaa villeinä hedelmällisimmillä paikoilla. Pähkinäpensas on sangen tavallinen hieta- ja saviperäisillä rinteillä. Samoin musta viinimarjapensas on suomailta, ojien varsilla yleinen. Muratti ja marjakuusi viihtyy Saaremaalla. Vain

Suomenlahden rannikko.

Lääne- ja Saaremaalla on jätteitä tammimetsistä. Yksityisiä tammiryhmiä on myös muuallakin. Luonnollisesti kataja, tuomi, pihlaja, paju j. m. s. kasvavat kaikkialla. Tavallisimmat viljelyskasvit ovat ruis, vehnä, ohra, kaura, herne, tattari, pellava. Erityisesti on mainittava Viron voimaperäinen juurikasviviljelys ja kehittymässä oleva puutarhanhoito. Metsän eläimistä ovat hirvi ja metsäkauris harvinaisia, kun taasen karhu ja susi ovat häviämässä. Kettu, jänis, orava, näätä ja kärppä ovat yleisiä metsän asukkaita. Kotieläimet ovat jokseenkin samat kuin Suomessa.

Vesieläimistä pyydetään hylkeitä rannikkoseudulla ja saaristossa. Silakkakalastus on rannikoilla tärkeä tulolähde. Sisäjärvissä on jokseenkin samoja kaloja kuin Suomen vesissä.

Peipsijärvi.

Jos pitää kauniina vain sellaista kauneutta, mitä Suomen luonto tarjoo lukemattomine järvineen lampineen ja metsäisine vaaroineen, joiden välissä on viljelyksiä, kallioita, jokia ja pauhaavia koskia, ei Viron luonto liene kaunista. Mutta kuka iloitsee aavasta viljavainiosta, mikä aaltoilevana lainehtii epätasaisella lakeudella, muistuttaen järveä tai merta, jonka ranta sinertää koivikkometsänä jossakin taivaanrannalla kaukana ja jonka saariston muodostavat matalahkot, pitkähköt puiden siimeksessä piilevät asuinrakennukset ulkorakennuksineen, pihalla kai-vonkoukku kärkineen muistuttaen mieleen laivaa merellä, hän näkee kauneutta Virossakin. Myöskin Virolle niin luonteenomaisilla soilla hetesilmineen,

käyrine vaivaismäntyineen on, jollei kauneutta, niin ainakin runoutensa. Mäenselänteet, joita peittää rehevä kasvullisuus pähkinäpuineen ja muine lehtipensaineen, muodostavat miellyttäviä saaria lakeiden viljelysmaiden välillä. Puistomaisesti hoidetut havumetsät, muhkeat »möisad» (kartanot) laajoine puistoineen, joku kapea joki, tyyni puro, pieni vanha kirkko tammien ja lehmusten suojassa, lampi siellä täällä, — kaikki tuo antaa tarpeellista vaihtelua maassa matkusteltaessa. Rehevyydessään ovat herttaisia Emajoen äyräät, Pühajärven ja Munamäen seudut kuuluja kanneista näköaloistaan. Peipsin kellertävät hiekkarannat kaukokatseineen herättävät kaipuuta äärettömyyteen, samoin Suomenlahden ja Itämeren saarettomat rannat. Luontonsa puolesta eroaa Saaremaa muusta Virosta. Sen rantamaisemain näennäisen karuuden taakse kätkeytyy salainen runous, joka piilee sen runsaassa lintumaailmassa, sen hietasärkissä ja luodoissa sekä valon ja värien vivahduksissa rannikolla. — Viron tasaiset, hyvät maantiet, samoin kylien väliset metsätiet ovat erinomaisia kulkureittejä esimerkiksi polkupyörällä kulkevalle matkailijalle, ja jos hän Vieroon on mennyt vähin vaatimuksin, on hän siellä löytävä luonnonkauneutta yli odotuksiensa.

3. *Asutus ja kansallisuudet.*

Valtavasti suurin enemmistö asukkaista on virolaisia. Tilastolliset tiedot ovat Virosta joko vanhoja tai perin puutteellisia, usein likimääräisiä laskelmia.

1897 toimitetun yleisen väenlaskun¹ mukaan oli Virossa — Setumaa, Narva ja Valk poisjätettyinä — 958,411 asukasta, joista 77,6 % asui maaseudulla ja 22,4% kaupungeissa. Suomessa ovat vastaavat prosentit 84,5 ja 15,5. V. 1914 Venäjän Tilastollisen Keskuskomitean toimittaman laskelman mukaan olisi asukaluku Viron 9 maakunnassa ollut 1,143,600 henkeä, joista 82,9% maalla ja 17,1 % kaupungissa asuvia. Jos otetaan lukuun Narva, Valk ja Setumaa, olisi asukasluku noin 1,200,000. Viron elintarveviranomaisten laskelmien² mukaan vuodelta 1917 asuisi kaupungeissa noin 300,000 henkeä eli 25 %. Suhde maalaisten ja kaupunkilaisten luvun välillä on siis edullinen, kun ottaa huomioon, että esim. Ranskassa ja Saksassa lähes puolet asukkaista asuu kaupungeissa, toinen puoli maalla. Virossa on varaa siis edelleen lähettää kaupunkeihin maalaisväen turmeltumatonta ja tervettä ainesta, mistä kansan kunto ja kulttuurin edistyminen on niin suuresti riippuvainen.

Mainittakoon vielä, että virolaisissa siirtoloissa ilmottaa pastori Aug. Nigol elävän noin 250,000 virolaista, joten virolaisia voidaan laskea olevan kaikkiaan 1½ miljoonaa. Virolaisia siirtoloita oli v. 1918 pastori August Nigolin (sai viime kesänä surmansa bolševikien kädestä matkalla Venäjällä olevissa siirtoloissa) tutkimusten mukaan 318 ja asui niissä, kuten sanottu, noin 250,000 virolaista. Ensimmäiset siirtolat ovat syntyneet jo 60 vuotta takaperin ja

---

¹ Baltische Bürgerkunde, 1 Teil.

² Ühistegevuse kalender 1919.

pakotti niihin virolaisia siirtymään raskas, saksalais-
ten kartanoiden työorjuus kotimaassa. Sen jälkeen
on virolaisia siirtynyt vähitellen Kaukaasiaan, Sisä-
Venäjälle ja Siperiaan. Mutta erityisen voimakas
oli siirtyminen vuosina 1907—1910, jolloin virolaisia
maasta suorastaan venäläisen virkavallan toimesta
karkotettiin ja jolloin Saksasta Viroon alettiin tuoda
siirtolaistyöväkeä. Monet virolaiset menettivät sil-
loin kaiken toivonsa saada koskaan omaa maata
kotimaassaan.

Asukastiheys neliökilometriä kohti on Virossa
26 henkeä. Vastaava luku Suomessa on 10, Venä-
jällä 9, Ruotsissa 13, Tanskassa 69, Saksassa 123,
Englannissa 147 ja Belgiassa 254. Noin 90 % kaikista
asukkaista on virolaisia. 1897 vuoden tilaston mu-
kaan jakautuisivat eri kansallisuudet seuraavasti:

Virolaisia	867,794	as.	90,55 %
Saksalaisia	33,362	»	3,48 »
Venäläisiä	38,375	»	4,00 »
Ruotsalaisia	6,083	»	0,65 »
Lätiläisiä ja liett.	5,470	»	0,58 »
Juutalaisia	3,837	»	0,40 »
Puolalaisia	1,941	»	0,20 »
Suomalaisia	379	»	0,02 »
Muita	1,170	»	0,12 »
<hr/>			
Yhteensä	958,411	as.	100,00 %

Vaikka tämä tilasto on vanhentunut, osottanee
se kuitenkin kutakuinkin selvästi eri kansallisuuk-
sien suhteellisen jakaantumisen vielä nykyäänkin.
Suhteellisesti kaikkein virolaisin on Viljannin maa-

kunta, jossa virolaisia on 97,11 % asukkaista. Vieraita aineksia on taas Harjun maakunnassa, jossa sijaitsee Tallinnan kaupunki, enemmän, 17,7 %, yksin saksalaisia 7,34 %. Kaupungeista taasen on Haapsalu virolaisin; sen virolaisprosentti on 89,03 %. Ruotsalaiset asuvat pääasiassa saaristossa ja Läänemaan rannoilla. Elatuksensa saa asukasluvusta noin 60 % maanviljelys- ja metsätaloudesta. Myöhemmin on prosenttiluku muuttunut virolaisten eduksi, erittäin senjälkeen kuin on syntynyt virolainen sivistynyt sääty. Yliopistosivistyksen saaneitten prosenttimäärä on ainakin yhtä suuri kuin muissa Pohjoismaissa.

Evangelisluterilaisia on V. Reimanin mukaan asukkaista $\frac{9}{10}$, kreikkalaiskatolisia $\frac{1}{10}$.

4. *Maanomistus.*

Erityisen tärkeä asema on Virossa ollut saksalaisilla aina vanhoista ajoista. Vaikka niitä on tuskin 4 %, joista aatelisia noin 1,5 %, loput saksalaisia tai saksalaismielisiä virolaisia, ovat ne jaksaneet säilyttää valta-asemansa joka suhteessa ja edustaa maata sisään ja ulospäin. Varsinkin heidän laaja maanomistuksensa siihen liittyvine feodaali-etuoikeuksineen ilman vastaavia velvollisuuksia on tähän hetkeen saakka ollut ainoa laatuaan miltei koko sivistyneessä maailmassa. Vielä noin 60 vuotta takaperin ei virolaisella talonpojalla ollut juuri palastakaan omaa maata, vaikkakin maaorjuus oli jo lakkautettu v. 1819.

Jos otetaan vain miespuoliset kansalaiset huomioon, olisi maataomistamattomia nykyään noin 90 % miesten luvusta. Voidaan siis sanoa, että pääosa asukkaista elää ilman omaa maata, asuen ja viljellen vuokramaita. V. 1905 hallinnollista tietä toimitetun arvion mukaan jakautuisi käyttökelpoinen maa 9 maakunnassa seuraavasti

Kartanoiden maita	2,125,187	desjat. ¹	64,4 %
Talonpoikain »	912,334	»	27,7 »
Valtion, kirkon ja			
kaupunkien m.	262,764	»	7,9 »
<hr/>			
Yhteensä		3,300,285	desjat. 100,0 %

On otettava huomioon, että kartanoiden maihin sisältyy vuokramaita, joita talonpojat ovat vanhoista ajoista melkein ominaan viljelleet, mutta joita he eivät ole vielä lunastaneet. Tällaista maata oli v. 1905 vielä noin 700,000 desj. eli 41 % lunastamatta. Kartanoiden maihin on tilastossa samoin laskettu aikoinaan talonpojille kuuluneet, mutta sittemmin kartanoihin liitetyt »kvoote»- eli »kunendiku»-maat. Viime vuosina on näiden maiden itsenäiseksi ostaminen nopeasti lisääntynyt.

Suurkartanoita (möisa), joista suurimman osan omistavat saksalaissyntyiset aateliset, oli kaikkiaan 12,477, ja puhtaita, itsenäisiä talonpoikaistaloja 22,062 kpl. Talojen pinta-alojen keskimääräinen suuruus on 27,9 desj. Harusinin mukaan olisi virolaisen talon suuruus Pohjois-Virossa niinkään

¹ 1 desjatiina = 1,09 ha.

keskim. 28 desj., joista 81 % viljeltyä ja 19 % metsää, ja Aleks. Eisenschmidtin mukaan Tarton ympäristössä 47,7 ha, josta 94 % viljeltyä ja 6 % metsää. Nämä talonpoikain tilat ovat yleensä kartanoiden viljelyksistä erotettuja entisiä muonamiesten vuokramaita. Viljelyn maan ala Virossa onkin yleensä sangen suuri, erityisesti Liivinmaalla, jossa se on n. 60 % koko alasta, monissa pitäjissä jopa 90 %:kin. Viro on siis sanan täydessä merkityksessä maataloutta harjottava maa. Pellavan ja viljan viljelys on väistynyt viime vuosikymmeninä yhä enemmän maitotalouden tieltä.

Kartanoiden maista oli v. 1905 1,677,268 desj. eli 79,1 % varsinaisen aateliston hallussa. Aatelistokartanoita (Rittergut) oli kaikkiaan 755 kpl. ollen niiden keskisuuruus yli 2,400 desj. Tämäkin osottaa, kuinka harvojen käsissä maa itse asiassa on. Viime aikoina on kuitenkin yhä useampi kartano oston kautta joutunut virolaisten haltuun.

5. *Metsät.*

Vielä 1850-luvulla oli Viron metsäisyysprosentti 30-50, mutta nykyään on se tästä määrästä ainakin puolella vähentynyt. Paljon tuodaan polttopuita Suomesta ja Venäjältä. Säästävästi käyttää virolainen talonpoika metsätilkkuaan.

Olkoon vielä mainittu, että virolaiselle talonpojalle ei metsä ole koskaan taloudellista onnea hu missut. Aatelistokartanot ovat osanneet pitää huolen siitä, että palstoja myydessä on metsä ensin hakattu

pois tai on sitä annettu hyvin pieni tilkku, jota talonpojan on täytynyt vaalia kuin silmäteräänsä. Hän on kuitenkin aina ollut riippuvainen kartanoiden metsistä, kun on ollut kysymys suuremmasta puun tarpeesta.

Metsäin omistus jakautuu Venäjän metsädepartementin tilaston mukaan vuodelta 1914 Virossa seuraavasti:

Kartanot	581,140 desj.	84,4 %
Valtio	90,205 »	13,1 »
Kirkko ja kaup.	16,200 »	2,4 »
Talonpojat	716 »	0,1 »
<hr/>		
Yhteensä 688,261 desj.		100,0 %

Kartanoiden herruus metsänomistuksessa on siis valtava. Kartanoiden metsiä ei kuitenkaan, sikäli kuin niitä tunnen, hoideta nykyaikaisia mestänhoidollisia periaatteita noudattaen. Niitä joko säästetään ja suojellaan tai sitten suorastaan armotta hakataan. Monen kartanon metsä onkin hallituksen toimesta rauhotettu.

Edelläesitetty antanee kuvan siitä, miten suuri juopa maan- ja metsänomistusoloissa on virolaisen talonpojan (maan varsinaisen kansan) ja muukalaisien suuromistajain välillä. Tämä selittää myös sen iankaikkisen katkeran ristiriidan, mikä aina 13:nnen vuosisadan alusta saakka on vallinnut Viron paroonien — kuten niitä tavallisesti kutsutaan — ja kansan kesken. Tätä paroonivaltaa ei ole kyennyt horjuttamaan Venäjän tsaarivalta eikä vallankumous, ei bolševikiherruus, eikä luonnollisesti Saksan

Moision taimitarha.

viimetalvinen valtaus. Paroonit ovat aina pelastaneet nahkansa. Virolainen talonpoika on saanut halki vuosisatain ikävöidä maata, omaa maata jalkojensa alle ja omaa metsää suojakseen. Tätä unelmaansa toteuttaakseen on osa kansaa saattanut epätoivoisena uskonsakin vaihtaa, tuota luvattua maata toivoen on hän haavemielisenä Lasnamäen valkeaa laivaa meren takaa vuotellut tai vaeltanut vankkureineen halki laajan Venäjän Siperiaan, Kaukaasiaan, Krimille, Volgan varsille tai muualle siirtolaisena, käsivartensa voima ainoana kapitaalina.

Kaiken tämän tietäen täytyy suorastaan ihmetellä, kuinka Viron kansa on sittenkin kyennyt luomaan omaperäisen kulttuurin, huolimatta ainai-

sesta saksalais-venäläisestä sorrosta ja painostuksesta.

Maakysymyksen onnellinen ratkaisu lieneekin uuden itsenäisen Viron tärkeimpiä sisäisiä tehtäviä. Siinä piilee epäilemättä kansan vastaisen elämän ydin. Suurviljelys on varmaan menehtyvä jo kannattamattomuuteensakin, kun kartanoiden erikoisoikeudet lakkaavat, ja tulee viljelyskelpoinen maa kotitarvemetsineen nähtävästi palstotettavaksi pientiloiksi, jolloin varsinaiset metsät joutunevat valtion tai kuntain haltuun muodostaen nousevalle Viron valtiolle pysyvän tulolähteen.

II. HISTORIA.

Kirj. Gunnar Sarva.

1. *Pakanuuden aika.*

Hämärässä muinaisuudessa virolaisten esi-isät muodostivat suomalaisten ja liiviläisten sekä muutamien muiden naapurikansojen esivanhempien kanssa yhteisen kantasuomalaisten kansan, joka asui Laatokan ja Väinäjoen välisellä alueella. Tämä kantakansa hajosi useihin tytärkansoihin muutamia vuosisatoja Kristuksen syntymän jälkeen. Toiset tytärkansat siirtyivät Suomenlahden pohjoispuolelle ja heistä polveutuvat nykyajan suomalaiset. Liiviläiset ja virolaiset sitävastoin jäivät lahden eteläpuolelle. Edelliset ottivat haltuunsa Riianlahden pohjukan ja Kuurinmaan rannikon, missä tämän aikoinaan niin tarmokkaan kansan viimeiset rippeet nykyään ovat sukupuuttoon kuolemassa. Virolaisten asuma-alueeksi tulivat Liivinmaan pohjoisosa ja Viro (Tallinnanmaa) sekä siitä länteen olevat saaret, ja tämän alueen he ovat säilyttäneet hallussaan meidän päiviimme saakka. Täällä he jo ennen historiallisen ajan koittoa elivät useita vuosisatoja omaa elämäänsä vieraista kansoista valtiollisesti riippumattomina kehittäen omintakeisella tavalla yhteiskunnallisia olojaan, henkistä sivistys-

tään ja taloudellista elämäänsä. Täällä he myös raskaan sorron alaisina, mutta silti murtumatta ovat toisia vuosisatoja kantaneet muukalaisen vastenmielistä iestä, odottaen ja toivoen sitä vapautuksen hetkeä, joka nyt vihdoinkin näyttää koittavan kovaa kokeneelle kansalle.

Pakanuuden ajalla ei virolaisilla vielä ollut yhteistä hallitusta, vaan maa oli jakautuneena maakuntiin, jotka muodostivat hallinnollisia kokonaisuuksia, mutta olivat valtiollisesti toisistaan riippumattomia. Tällaisia maakuntia olivat »Sakala» (nykyisen Pärnumaan itäisissä osissa), »Rotalia» (=nykyinen Läänemaa), »Ugaunia» (=nykyinen Tartumaa), j. n. e. Maakunnat jakautuivat pienempiin piirikuntiin eli kihlakuntiin, kuten Suomessakin pakanuuden aikana oli laita. Vielä nykyään tavataan vironkielessä sana »kihelkond». Nykykielessä tämä sana merkitsee kirkkopitäjää, mutta aikaisemmin sillä tarkotettiin maakunnan alijakoa eli piirikuntaa. Jakautuivatpa vielä kihlakunnatkin pienempiin alueisiin, nimittäin kyläkuntiin.

Yhteisistä asioista päätettiin käräjillä. Niillä keskusteltiin sodasta ja rauhasta, päätettiin veroista yhteisiä uskonnollisia juhlia ja muita yhteisiä menoja varten, ratkaistiin riitajutut ja suoritettiin muutkin yleisempää merkitystä olevat tehtävät. Oikeusasioissa tuomittiin polvesta polveen kulkevien oikeustapojen mukaan, jotka toisinaan ovat sananlaskuina säilyneet meidän päiviimme saakka. Käräjät pidettiin tavallisesti kihlakunnittain tai maakunnittain. Mutta virolaisilla oli myös koko kansan yhteiset käräjät, jotka vuosittain pidettiin Harjumaalla kes-

kellä Viroa. Tämä osottaa, että virolaiset jo olivat kohoamassa maakuntavaltioiden asteelta kokonaisuvaltion kannalle. Valitettavasti ei kehitys kuitenkaan päässyt lopullisesti edistymään viimeksimainitulle asteelle ennen saksalaisten maahantuloa. Jos niin olisi käynyt, olisi Viron historia ehkä muodostunut toisenlaiseksi ja valoisammaksi kuin se on ollut.

Eri paikkakuntien väestöä johtivat vanhimmat. Nämä olivat hyvinkin eriarvoisia henkilöitä. Kylänvanhinten valta rajottui vain yhden kyläkunnan alueelle. Paljon mahtavampia olivat jo kihlakunnan vanhimmat. Mutta heidänkin yläpuolellaan olivat maakuntain vanhimmat, joita lähdekirjoissa monesti mainitaan »kuninkaiden» ja »ruhtinaiden» nimellä. Tällainen maakuntakuningas oli muun muassa eräs Lembit (Lemmitty) Sakalassa, ja samanlaisessa asemassa oli liiviläisten keskuudessa muuan Kauppo. Vanhimmat, kuninkaat ja ruhtinaat olivat kansan johtajia, käräjien esimiehiä eli tuomareita, maavalleilla ja puuhakulilla varustettujen linnojen päällikköjä, sotaretkien johtajia, arvattavasti ylipappelakin.

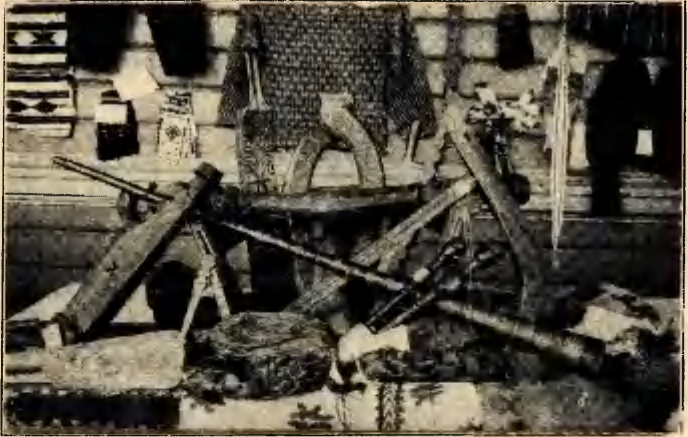
Uskonnoltaan muinaiset virolaiset, kuten muutkin suomensukuiset kansat, olivat osittain vainajain, osittain luonnon palvelijoita. Kun joku omainen kuoli, ajateltiin hänen henkensä jättäneen ruumiin ja liikkuvan jossain lähettyvillä. Eloon jääneet pelkäsivät tuota näkymätöntä sielua, haamua, sillä he luulivat sen voivan heitä vahingoittaa. Sentähden he koettivat, tarjoamalla sille ruokaa ja muita uhreja, lepyttää sitä, että se olisi jälkeenjääneille

suosiollinen. Vainajien rinnalla palveltiin myös luonnonvoimia; uskottiin, että kutakin luonnon ilmiötä johti erikoinen henkiolento eli jumala. Lainasivatpa virolaiset naapureiltaan monta jumalaa, esim. ruotsalaisten ukkosenjumalasta Thorista he saivat virolaisen Taaran.

Tavallisissa oloissa ei virolainen tarvinnut erikoisia uhripappeja. Jokainen perheenisä toimitti itse uhrin vainajille. Lokakuu («hingekeuu» = henkien kuukausi) oli erikoinen vainajien aika, jolloin pidettiin suurempia uhrijuhlia. Jos sattui outoja tapauksia, joiden merkityksestä oli otettava selkoa, osasi perheenisä arpomalla saada ilmi henkien tahdon. Eräs arpomiskeino oli se, että maahan laskettiin pitkäksään keihäs ja sen eteen talutettiin hevonen, jolloin tarkattiin, kummalla jalalla hevonen astui keihään yli; toinen jalka merkitsi näet onnea, toinen onnettomuutta. Myös saattoi perheenisä sopivilla loitsuilla karkottaa pahat henget ja muun onnettomuuden. Yhteiskunnan ja valtion puolesta suorittivat vanhimmat kaikki uskonnolliset toimitukset erikoisissa pyhissä uhrilehdoissa. Sitäpaitsi oli tietiläjiä eli noitia.

Samoin kuin muinaiset suomalaiset, rakastivat myös pakanalliset virolaiset runoutta. He lauloivat jumalistaan ja sotaisista sankaritöistään sekä sepittivät somia tunnelmarunoja, satuja, sananlaskuja ja arvotuksia, joita meidän aikoinamme on koottu kansan keskuudesta sadoin tuhansin kappalein.

Myöskin virolaisten taloudellinen elämä oli jo pakanuuden aikana melkoisesti kehittynyt. Heidän pääelinkeinonaan olivat arvattavasti metsästys ja

Puutöitä Tarton museosta.

kalastus. Mutta he harjottivat myös jo maanviljelystä sekä mehiläis- ja karjanhoitoa. Maanviljelys oli pääasiallisesti kaskenpolttoa, mutta myös pelto-
viljelys oli tunnettu. Pakanalliset virolaiset harjottivat monenlaista käsityötä, valmistuen tavaroita metallista, puusta, tuohesta, luusta ja nahasta. Myös kauppaa harjotettiin naapurikansojen kanssa. Asuen meren rannalla virolaiset kehittyivät taitaviksi merenkulkijoiksi. Sekä skandinaavialaiset tarut että historialliset asiakirjat kertovat rauhallisesta kaupankäynnistä ja sotaisista ryöstöretkistä, joita rohkeat virolaiset merenkulkijat suorittivat. Ruotsalaiset ja tanskalaiset viikingit eivät tietysti jättäneet virolaisten vierailuja kostamatta, ja tiedetäänkin skandinaavialaisten viikinkien ainakin jo 800-lu-

vulta alkaen tehneen hävitysretkiä Itämerenmaakuntiin.

Myös venäläisten puolelta virolaisia uhkasi vaara. Virolaiset olivat vuonna 862 olleet mukana perustamassa Venäjän valtakuntaa, mutta olivat sitten jälleen kokonaan eronneet venäläisistä. Siitäpä syystä viimeksimainitut tekivät valloitusretkiä Viroon. Niinpä Venäjän valtakunnan hallitsija Jaroslav 1030 perusti Jurjevin linnan nykyisen Tarton tienoilte sekä vaati virolaisia maksamaan veroa. Tämän valloitusretken tulokset eivät kuitenkaan jääneet pysyväisiksi, vaan virolaiset säilyttivät vielä parisataa vuotta itsenäisyytensä.

2. *Viron vallottaminen.*

Virolaisten oli onnistunut menestyksellä torjua skandinaavialaisten ja venäläisten hyökkäykset, mutta saksalaisissa he kohtasivat ylivoimaisen vihollisen.

Ensimmäinen tutustuminen saksalaisiin kauppiaihin, jotka v. 1159 myrskyn ajamina saapuivat Väinäjoen suulle, ei kuitenkaan ollut vihamielistä laatua. Myös käännyttämistyö alkoi sävyisästi. Kauppiasten mukana saapui liiviläisten maahan 1184 lempeäluontoinen valkohapsinen augustiinilaismunkki Meinhard, joka rakennutti Väinäjoen rannalle Ykskylän kirkon. Yli kymmenen vuotta, kuolemaansa saakka 1196, hän rauhassa sai jatkaa käännytystyötä.

Liivin ja Viron varsinainen käännättäjä ja orjuuttaja oli bremeniläinen kanunki Albert, joka 1199 vihittiin Liivinmaan piispaksi ja työskenteli täällä kolmattakymmentä vuotta. Ensi töikseen hän perusti Riian kaupungin ja linnotti sen lujasti. Hän ei tyytynyt rauhalliseen lähetystyöhön kuten Meinhard, vaan intohimoisessa vihassaan pakanuutta vastaan hän oli valmis panemaan kaikki maan ja taivaan voimat liikkeelle saadakseen pakanat kirkon lapsiksi ja saksalaisten tahdottomiksi alamaisiksi. Verivirrat vuotivat ja kylät muuttuivat suitsuaviksi raunioiksi kaikkialla, missä uskallettiin piispan määräyksiä vastustaa. Itse hän kulki maata ja kansaa hävittämässä ja ehtimiseen hän matkusti Saksassa ja Roomassa keräämässä uusia sotajoukkoja ja hankkiakseen oikeuksia kirkolleen. Saadakseen urhoolisia miehiä kauemmin pysymään vieraassa maassa, hän alkoi heille jakaa läänityksiä, perustaen täten Itämerenmaakuntiin pysyväisen perinnöllisen lääniaateliston. Vakinaisen aina käytettävänä olevan sotavoiman luomiseksi Albert piispa 1202 perusti kalparitarien hengellisen ritarikunnan, joka tunnusti Riian piispan päämiehekseen. Kiihottaakseen ritarien taisteluintoa hän tyydytti heidän voitonhiemoansa luvaten ritarikunnan ylläpidoksi kolmanneksen valloitetusta maasta.

Pakanallisten heimolaistemme ei onnistunut ajanpitkään pitää puoliaan kalparitarien perampia aseita ja kehittyneempää sotataittoa vastaan. Liiviläisten kukistaminen kesti vain 10 vuotta. Eräs heidän omista ylimyksistään, Toreidan maakuntakuningas Kauppo, meni saksalaisten puolelle, kään-

tyi vapaaehtoisesti kristinuskoon, kävipä Roomassakin pyhän isän puheilla. Kaupon myöntyväisyydestä ei kuitenkaan ollut liiviläisille hyötyä. Albert piispa ja kalparitarit jakoivat keskenään heidän maansa vähääkään välittämättä alkuasukasten omistusoikeudesta. Ja nykyään on koko liiviläisten kansa jo miltei sukupuuttoon hävinnyt.

Aivan toisella tavalla virolaiset ottivat vastaan nuo kutsumattomat vieraat. He eivät suinkaan mielineet vapaaehtoisesti luopua vapaudestaan ja oikeuksistaan. Vasta tehtyään 130 vuotta hellittämätöntä, toivotonta vastarintaa he sortuivat veriinsä ja vaipuivat saksalaisten sortajiensa orjuuteen.

Virolaisten kukistaminen aloitettiin 1208. Muutamia virolaisia »Ugaunian» miehet olivat tavallisuuden mukaan ryöstäneet saksalaisilta kauppiailta tavaroita, jonka takia saksalaiset panivat toimeen kostoretken Ugauniaan, ryöstivät kylät paljaiksi, surmasivat kaikki miehet ja sytyttivät vihdoin Ohdonpään, s. o. Karhunpään linnan palamaan, jonka jälkeen he ryöstösaaliineen palasivat Riian puolelle.

Tästä sai alkunsa pitkä sotaretkien sarja. Virolaisten keskuudessa kohosi uljaita kansallissankareita, joiden muisto vieläkin säilyy historiassa. Sellainen on Sakalan peloton maakuntaruhtinas Lembit, joka tarmokkaasti taisteli saksalaisia vastaan. Hän olikin niin rohkea taistelussa, niin taitava neuvotteluissa, että saksalaiset eivät hänen eläessään saavuttaneet mitään pysyviä tuloksia. Vasta Lembitin taistelussa kaaduttua virolaiset kukistuivat.

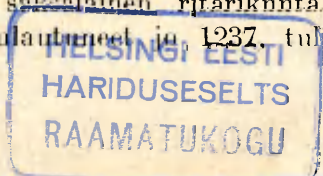
Lembit sai yksimielisyyden hengen viritetyksi virolaisten keskuudessa, ja he nousivat yhtenä miehenä saksalaisia vastaan. Vuonna 1210 he saavuttivat loistavan voiton kristityistä Säde-joella, jolloin saksalaisia avustavan Kaupon kaksi poikaa kaatui. Kesällä 1211 virolaiset jo piirittivät Kaupon linnaa, mutta kalparitarit kiiruhtivat hänen avukseen ja virolaiset kärsivät perinpohjaisen tappion, menettäen 200 kaatunutta ja 300 laivaa. Alussa vuotta 1212 täytyi virolaisten suostua kolmen vuoden välirauhaan. Mutta tämän ajan kuluttua leimahti taistelu taas ilmi liekkiin. Saksalaiset olivat hyvästi valmistautuneet taistelua varten, jonka takia he saivatkin haltuunsa Lembitin linnan Lihulan. Lembit itse kastettiin väkisin ja vietiin vankina Liivinmaalle. Täältä hän vapautui vasta jätettyään poikansa panttivangiksi tilalleen. Vastoinkäymiset eivät kuitenkaan olleet murtaneet Lembitin mieltä. Heti vapaaksi tultuaan hän alkoi koota uutta väkeä taisteluun, kutsuipa avukseen virolaisten entiset viholliset venäläiset. Mutta ennenkuin Novgorodin väki ehti perille, hyökkäsivät kalparitarit Kaupon ja lätiläisten avustamina virolaisten kimppuun. Verisessä taistelussa Sakalan Viljannissa kärsivät virolaiset 1217 tappion, jossa Lembit kaatui. Mutta kuolleen oli myös vanha liiviläisruhtinas Kauppo.

Vaikka saksalaiset olivatkin voittaneet, ei virolaisten vastarinta kuitenkaan vielä ollut murrettu. Kalparitaristo alkoikin pelätä, ettei se yksin tulisi toimeen virolaisia vastaan. Siitpä syystä se kutsui avukseen Tanskan kuninkaan Valdemar Sejrin (= Voittajan). Valdemar saapuikin 1219, vallotti

virolaisten linnan Lindanisan ja rakennutti sen paikalle kivisen Tallinnan, s. o. Tanskan linnan. Vielä tämänkin jälkeen virolaiset sitkeästi pitivät puoliaan. Mutta kun Tarton linna 1224 joutui kalpaveljesten käsiin, oli Viron manteren vapaus lopussa. Tanskalaiset ja saksalaiset jakoivat maan keskenään siten, että Tallinnanmaa joutui Tanskalle, mutta Pohjois-Liivin virolaiset maakunnat kalpaveljesten ritarikunnalle.

Vielä tämänkin jälkeen taistelivat saarien — Saaremaan, Hiiumaan ja Muhumaan — asukkaat vapautensa puolesta. He olivat myrskyissä karaistua väkeä, merenkulkijakansaa, joka kauppa- ja ryöstöretkillään oli oppinut viekkautta ja kylmäverisyyttä. Heidän sodankäyntitaitonsakin oli kehittyneempää kuin manterelaisten. Mutta pian tuli saarelaistenkin vuoro. Talvella 1227 uudet ristiretkeläisjoukot yhdessä kalpaveljesten kanssa marssivat jään yli Saaremaahan. Asukkaat voitettiin kiivaan taistelun perästä; saartenkin vapauden aika oli päättynyt.

Mutta eivätpä taistelut vielä tähänkään loppuneet. Tanskalaisten sorto ja julmuus nostatti vapautaan rakastavat virolaiset tuon tuostakin uudelleen aseihin. Vuonna 1343 virolaiset viimeisen kerran tarttuivat miekkaan. He tappoivat kiihdyksissään kaikki vieraat: aateliset ja palvelijat, miehet ja naiset, vanhat ja lapset. Herraskartanot ryöstettiin ja poltettiin, jonka jälkeen ryhdyttiin piirittämään linnoja. Saivatpa virolaiset apuakin niin Suomesta kuin Venäjältä. Mutta saksalainen ritarikunta, johon kalpaveljet olivat sulautuneet ja 1237. tuli

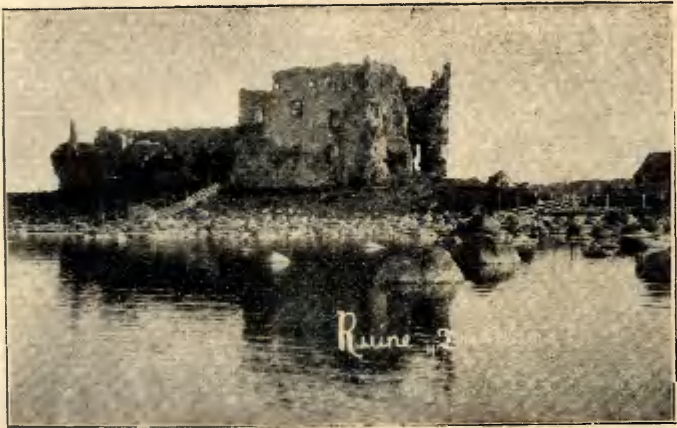

tanskalaisten avuksi ja voitti vapautensa puolesta taistelevat virolaiset, joista noin 30,000 sai surmansa. Tanskalaiset eivät kuitenkaan enää uskoneet voitavansa pitää yllä valtaansa Virossa, jonka takia he 1346 möivät alueensa suuresta rahasummasta saksalaiselle ritarikunnalle. Vihdoinkin oli virolaisten vastarinta lopullisesti murrettu. Masentuneina he taipuivat kovaan orjuuteen, jota sitten kesti vuosisatoja.

3. *Saksalaisen ritarikunnan valta-aika.*

Virolaisten kukistumisen jälkeen kohosi kaikkialla liiviläis- ja virolaisalueella hyvin varustettuja kivilinnoja, joiden suojassa voittajat helposti saattoivat pitää kurissa alkuasukkaita ja orjuuttaa heitä. Tällaisia linnoja olivat Virossa Pärnu, Paide, Haapsalu, Kuresaare, Rakvere y. m. Niiden kylmiä kiviseiniä vastaan kilpistyivät kaikki onnettomien virolaisalustalaisten epätoivoiset vapautusyrietykset.

Paisuivatpa ritarit pian niin mahtaviksi, että heidän valtansa kävi vaaralliseksi heidän omille maanmiehilleenkin. Riian arkkipiispa oli lakkaamatta riidassa saksalaisen ritarikunnan kanssa, joka pyrki laajentamaan valtaansa itse kirkonkin kustannuksella. Samoin suuremmat kaupungit, ennen muita Riika, joutuivat suorastaan aseiden mittelöön ritarikunnan kanssa. Kirkko ja kaupungit saattoivat kuitenkin menestyksellä puolustautua ritarikunnan pyyteitä vastaan. Riian arkkipiispa vetosi paaviin ja kirkolliskokouksiin, ja keskiajalla kirkko toki oli niin mahtava, että se saattoi puolustaa jäseniään

Tooleselinnan rauniot Pohjois-Virossa.

ketä vastaan tahansa. Mitä taas kaupunkeihin tulee, liittyivät ne kaikki mahtavaan hansaliittoon, mikä onkin luonnollista, koska niiden asukkaat olivat juuri hansakaupungeista tulleita saksalaisia. — Hengellisten ja porvariensa oli siitäkin syystä suhteellisesti helppo pitää puoliaan ritarikuntaa vastaan, että ne olivat edustettuina valtiopäivillä ritariston rinnalla.

Toisin oli kukistettujen virolaisten laita. Heillä ei ollut ketään, joka olisi suojannut heitä heidän isäntiensä sorrolta. He olivat kokonaan turvattomia ja voittajiensa mielivallan alaisia. Vähä vähältä riistettiin virolaisilta toinen ihmisoikeus toisensa jälkeen. Ensiksi katosi valtiollinen vapaus, mutta vanhat yhteiskunnalliset olot säilyivät ennallaan. Niinpä kutsuttiin vanhan tavan mukaan vanhimpia käräjille oikeutta jakamaan. Mutta pian käräjät

Tallinnan ympärismuuri ja Tuomiovuori.

kokonaan kadottivat merkityksensä; päätösoikeus maan yhteisistä asioista siirtyi säätyvaltiopäiville ja tuomio-oikeus lääniherroille. Tietysti ei voinut tulla kysymykseenkään, että virolaisilla olisi ollut edustus-oikeutta maapäivillä. Ennen pitkää ritarit alkoivat pitää maatakin omanaan, joten virolaiset talonpojat muuttuivat heidän alustalaisikseen. Mutta eipä vielä tyydytty siihenkään, vaan alustalaisten persoonallista vapautta ja muutto-oikeutta rajoitettiin alinomaa, niin että he lopuksi vaipuivat turpeeseen sidotuiksi maaorjiksi, joiden irtain omaisuus, vieläpä elämä oli isäntien mielivallassa. Heidän taloudellinen asemansa tuli vuosikymmen vuosikymmeneltä yhä kurjemmaksi. Heidän oli suoritettava kirkolle kymmenykset, »ylläpidettävä pappeja», rakennettava linnoja, maksettava isännille veroja ja tehtävä päivätöitä. Kapinoitsijat ja hidastelijat julistettiin orjiksi, myytiin joko yhdessä maan kanssa tai erikseen, taikka myös heidät lainattiin

toisille moision- eli kartanonomistajille. Talonpojan kuoltua isäntä oli hänen ainoa perijänsä. Jos lääniherra halusi, saattoi hän karkottaa alustalaisensa hänen maaltaan ja mannultaan. Usein ritarit ottivatkin omaan viljelykseen virolaisten maaorjien maat ja karkottivat entiset viljelijät metsiin tai soille raivaamaan uusia peltoja. Ei enää riittänyt sekään, että talonpojilta vaadittiin päivätöitä; heidän tuli suorittaa nämä työt omin työkaluin ja omin hevosin saamatta vähintäkään korvausta; täytyipä heidän päivätöitä suorittaessaan olla omissa ruuisaankin. Monelle orjuus kävi ylivoimaiseksi; rannikkojen asukkaat painuivat veneillä yli Suomenlahden sen pohjoisrannikolle, jossa osa ulkosaariston asukkaita viime aikoihin saakka on ollut virolaisia. Toiset pakenivat kaupunkeihin, joista oli vaikea saada heitä kiinni. Vielä toiset siirtyivät jonkun

Vanha katu Tallinnassa.

Vanha katu Tallinnassa.

inhimillisyydestään tunnetun naapuri-tilanomistajan alueelle. Mutta viimeksimainitusta keinosta oli myöhemmin luovuttava, sillä aateliset velvotettiin, karkaamisien estämiseksi, palauttamaan heidän alueelleen paenneet maaorjat entisille omistajille. Näin huononi maaorjien tila huononemistaan. Mutta silti virolaiset eivät hävinneet; verisimmänkin

»Pitkä Herman» Tallinnassa

sorron aikana he aina rakensivat uudestaan sortuneet kotinsa ja katsoivat toivehikkain mielin tulevaisuutta kohti.

Kaiken lisäksi ritarikunta vielä joutui pitkälisiin ja rasittaviin sotiin naapureitaan puolalaisia ja venäläisiä vastaan, jotka monesti samoilivat kauas

Liivin ja Viron sisäosiin hävittäen maata ja vieden mukanaan ryöstösaalista. Eniten kärsivät luonnollisesti näissä taisteluissa talonpojat, jotka suojattomina ensi kädessä joutuivat vihollisen raivon esineeksi.

Nämä sodat olivat omiaan heikontamaan ritarikunnan ulkonaista voimaa. Samaan suuntaan vaikuttivat yhä jatkuvat sisäiset taistelut ritarikunnan ja Riian arkkipiispan välillä. Myöskin uskonpuhdistus, joka 1524 pantiin toimeen niin Tallinnassa kuin Tartossa ja joka näistä keskuksista levisi ympäröivään maaseutuun, vähensi ritarikunnan valtiollista merkitystä, se kun oli syntynyt katolisen kirkon yhteydessä eikä soveltunut luterilaiseen henkeen. Sitäpaitsi oli kohoavan varallisuuden mukana ritarikunnan keskuudessa päässyt vallalle ylellisyys ja velttous. Kun siis Venäjän tsaari Iivana IV Julma 1558 taas suurin voimin uudisti hyökkäyksensä Itämerenmaakuntiin, ei ritarikunta kyennyt tekemään vastarintaa. Seuraavina vuosina venäläiset julmasti hävittivät Viroa ja Liiviä, jonka takia ritarikunta pyysi apua Ruotsilta, Tanskalta ja Puolalta. Saaremaa asettui 1560 Tanskan ylivallan alaiseksi. Mutta Tallinnan kaupunki sekä Virumaan, Järvamaan ja Harjumaan ritaristo antautui 1561 Ruotsille, jonka kuningas Eerik XIV lähetti suomalaisen Klaus Kristerinpoika Hornin ottamaan maan haltuunsa. Venäjälle jäi vain Tartto ympäristöineen. Liivinmaa vihdoin joutui Puolan yhteyteen. Näin oli virolaisten kansa tullut jaetuksi neljän valtakunnan kesken.

4. *Ruotsin vallan aika.*

Tämä virolaisten jakautuminen eri valtakuntien välillä ei kuitenkaan jäänyt pysyväiseksi. Sotia jatkui ritarikunnan hajautumisen jälkeen vielä vuosikymmeniä. Sotajoukot kulkivat lakkaamatta maan ristiin rastiin ja linnotukset siirtyivät kädestä käteen. Kyliä poltettiin, kaupunkeja ryöstettiin, ihmisiä tapettiin ja pellot jäivät monesti vuosikausiksi viljelemättä. Nämä koettelemuksen vuodet koskivat taaskin lähinnä talonpoikiin, jotka olivat nääntymäisillään sodan jalkoihin.

Mutta vähitellen alkoivat kuitenkin olot selvetä ja kerrankin tavalla, joka tuotti sorretuille virolaisille muutaman vuosikymmenen hengähtämisaikaa. Ruotsin aseet osottautuivat Itämeren maakunnissa voitokkaimmiksi. Venäjä menetti Tarton seudut, ja Täyssinän rauhan jälkeen 1595 ei Viron enää tarvinnut pelätä venäläisten hyökkäyksiä. Puolalaiset tungettiin yhä kauemmas etelään; 1600-luvun alussa vapautuivat virolaisseudut heistä ja 1629 Altmarkin välirauhassa Puola luovutti Liivin kokonaisuudessaan. Kauimmin säilyi tanskalaisten valta Saaremaalla, mutta Brömsebron rauhassa 1645 tämäkin alue joutui Ruotsille.

Ruotsin valta merkitsi Virolle inhimillisyyden periaatteiden noudattamista maaorjiakin kohtaan. Ruotsin valtakunnassa olivat talonpojat säilyttäneet yhteiskunnallisen vapautensa. Siitä syystä olot Itämerenmaakunnissa tuntuivat Ruotsin hallitusmiehistä, vieläpä aatelistakin, nurjilta ja sie-

tämättömiltä. Ruotsin hallitsijoiden ja heidän Itämerenmaakuntiin asettamien virkailijoittensa yhteisenä pyrkimyksenä olikin maaorjien tilan parantaminen. — Pitivätpä puolalaisetkin, joiden haltuun Liivinmaa aluksi joutui, saksalaisten ritarien harjottamaa sortoa pöyristyttävänä, ja Puolan kuningas Tapani Báthory yritti parantaa talonpoikien asemaa, vaikka hänen pyrkimyksensä eivät johtaneet saannottaviin tuloksiin. Vasta Ruotsin valtikan alla rupesi Liivinmaankin talonpoikien tila parantamaan.

Jo Eerik XIV ja Juhana III, jotka molemmat olivat varsin heikkoja hallitsijoita ja joiden aikana Ruotsissa ja Suomessa aateliston valta pääsi melkoisesti paisumaan ja sekasorto sen johdosta kasvamaan, tekivät yhtä ja toista talonpoikien tilan parantamiseksi Virossa. Kaarle IX tuumi jo maaorjuuden lakkauttamista, vaikka aie ei toteutunutkaan. Kustaa II Aadolf riisti tilanhaltijoilta tuomio-oikeuden rikosasioissa ja antoi sen v. 1630 perustamalleen Tarton hovioikeudelle, jonka puoleen talonpoikakin sai kääntyä kanteella isäntäänsä vastaan. Hän perusti myös Tarttoon yliopiston 1632, saadakseen kasvatetuksi Itämerenmaakuntia varten valistuneemman ja rehellisemmän virkamies-säädyn. Kustaa Aadolfin ja hänen seuraajiensa aikana alkoi myös kansankielinen kirjallisuus, jonka esikoiset jo aikaisemmin olivat nähneet päivän valon, voimakkaammin versoa.

Kristiina kuningattaren aikana läänitettiin laajoja alueita Itämerenmaakunnissa aatelistolle. Mutta Kristiinan luovuttua kruunusta 1654 alkoi varsi-

nainen uudistustyö talonpoikien tilan parantamiseksi. Kaarle X Kustaan neljänneskorjaus ei tosin sanottavasti koskenut Itämerenmaakuntia, mutta Kaarle XI:n iso reduktio pantiin sitävastoin täällä kuten muuallakin erittäin perinpohjaisesti toimeen. Tämä ei tietenkään ollut saksalaisten ritarien mieleen ja he työskentelivätkin kynsin hampain reduktiota vastaan. Varsinkin Liivin aatelisto taisteli katkeralla jäykkyydellä »oikeuksiensa» puolesta. Aluksi Kaarle XI koetti järkisyillä taivuttaa maapäiviä vapaaehtoisesti suostumaan kohtuulliseen peruutukseen samoin kuin talonpoikien vapautukseen maaorjuudesta. Maapäivät antoivat kielteisen vastauksen kumpaiseenkin esitykseen, vedoten ammuin vahvistettuihin etuoikeuksiinsa. Kun Kaarle kuninkaan ehdotuksia ei Liivin maapäivillä otettu kuuleviin korviin, lakkasi hän neuvottelemasta voittomaan feodaaliherrojen kanssa ja alkoi toteuttaa reduktiota omasta vallantäydellisyydestään, selittäen, ettei Liivin ritaristo voinut tässä kysymyksessä vedota mihinkään peruuttamattomiin oikeuksiin. Nyt alettiin peruutusta tiukasti toteuttaa ja sitä laajennettiin vuosi vuodelta. Ensin tyydyttiin palauttamaan Ruotsin hallitsijoiden antamia läänejä, mutta vuodesta 1688 tehtiin vanhemmatkin läänit peruutuksen alaisiksi. Kaikki ne maat, jotka ritarit levottomina aikoina, vastoin oikeutta, olivat ottaneet haltuunsa, riistettiin heiltä jälleen, niin että heillä Kaarle XI:n kuollessa oli vain $\frac{1}{6}$ maasta. — Maaorjuutta Kaarle XI tosin ei uskaltanut lakkauttaa, peläten siten liiaksi kiihottavansa aatelistoa, mutta talonpoikien verot tehtiin määräsuurui-

siksi, jota paitsi heille taattiin omistusoikeus säästöihin ja rajotettiin orjien myymistä ja tilastaan erottamista.

Itämeren maakuntien aatelisto ei voinut suoda Ruotsille anteeksi taloudellisen mahtiasemansa ja feodaalisen valtiosääntönsä menettämistä, ja siitä syystä se ryhtyi vehkeilemään ulkovaltojen kanssa Ruotsin valtakuntaa vastaan, ja osittain juuri tämän kiihotustyön tuloksena on pidettävä Suuren Pohjan sodan syttymistä. Venäjän aseet taistelivat voitokkaasti, 1710 joutui Viro itäisen naapurin käsiin ja 1721 oli Ruotsin pakko nimellisestikin luovuttaa koko virolaisalue Venäjän keisarille Pietari I:lle. Sota oli virolaisille tälläkin kertaa hirveä vitsaus; tunnemmehan me suomalaiset varsin hyvin omasta historiastamme, miten Venäjän sotajoukot Isonvihan aikana elämöivät. Hädän hetkenä Viron kansa alttiudella, vaikka turhaan vuodatti verensä säilyttääkseen Ruotsin ylivallan Itämeren maakunnissa, ja vielä tänä päivänä Viron kansa siunaa »vanhaa, hyvää Ruotsin aikaa».

5. *Venäjän vallan aika.*

Itämeren maakuntien aatelisto sai Pietari Suurelta toivomansa palkinnon siitä avustuksesta, jonka se oli Venäjän valtakunnalle Suuren Pohjan sodan aikana antanut. Muun muassa se sai takaisin Kaarle XI:n aikana peruutetut tilat, ja talonpojat joutuivat samanlaiseen oikeudettomaan asemaan kuin aikaisemmin; heitä myytiin, ostettiin ja vaihdettiin kuin

markkinatavaraa. Seuraavina vuosikymmeninä yhä lisättiin ritarien oikeuksia alustalaisiinsa nähden; muun muassa heidän sallittiin mielivaltaisesti lähettää alustalaisiaan Siperiaan.

Vasta kun valistusaatteet 1700-luvun lopussa Länsi-Euroopasta rupesivat leviämään itää kohti ja fysiokraattinen talousjärjestelmä kiinnitti vallanpitäjäin huomion maanviljelyksen merkitykseen, alkoi Vironkin talonpojille valoisamman ajan sarastus. Syntyipä itse saksalaistenkin keskuudessa vapaamielinen puolue, joka toimi talonpoikien tilan parantamiseksi. Niinpä maapäivät 1797 päättivät suojella talonpoikaa ja hänen omaisuuttaan kartanonomistajain mielivaltaa vastaan, ja vuosina 1804 ja 1805 julkaistiin muutamia keisarillisia asetuksia, jotka monessa suhteessa palauttivat olot entiselle Ruotsin vallan aikaiselle kannalle. Talonpojat olivat yhä maaorjia, mutta heitä ei enää voitu mielivaltaisesti karkottaa viljelemiltään mailta; vain tuomioistuin saattoi pahemmista rikoksista riistää heiltä käyttö- ja perintöoikeuden heidän tiloihinsa. Verot ja päivätyöt määrättiin pysyväisiksi ja kirjoitettiin verokirjoihin. Talonpoikien irtaimisto kuului heille itselleen ja meni perintönä heidän jälkeläisilleen.

Ihmisystävällistä keisari Aleksanteria eivät kuitenkaan vielä tyydyttäneet nämäkään asetukset. Hän tahtoi kokonaan lakkauttaa maaorjuuden Itämerenmaakunnissa. Siitä syystä julkaistiin uudet tätä asiaa koskevat lait vuosina 1816 ja 1819. Pahaksi onneksi toteutettiin vapautus muodossa, joka teki siitä vain »suuren historiallisen valheen». Viron saksalaisen aateliston painostuksesta julistettiin

kaikki maa kartanonomistajille kuuluvaksi; talonpojat tulivat vapaiksi, mutta he jäivät maattomiksi. Parhaimmassa tapauksessa he saivat vuokrata entiset tilansa. Mutta monet kartanonomistajat heti karkottivat joukoittain entisiä alustalaisiaan; osittain he yhdistivät heidän maansa kartanon omiin maihin, osittain he muutoin halusivat vapautua epämieluisista alustalaisista. Paikoitellen olivat tiet täynnä kerjäläisasemaan joutuneita entisiä maaorjia, joiden oli pakko mitätöntä palkkaa vastaan tarjoutua maatyöläisiksi. Henkiorjuutta oli seurannut työorjuus. Uudet työläiset olivat, huolimatta »vapaasta sitoumuksesta», isännistä vähintään yhtä riippuvaisia kuin entiset maaorjat, ja yhä edelleen heitä kohdeltiin armottomalla säälimättömyydellä: uuvutettiin pitkillä työpäivillä ja lisäksi vielä piestiin ja haukuttiin. Sitäpaitsi olivat talonpojat vielä vapautuksensakin jälkeen monella tavalla sidotut; he eivät saaneet lähteä kuvernementistä pois, muuttaa kaupunkiin tai siellä hankkia itselleen kiinteää omaisuutta, vaihtaa elinkeinoa, mennä tilanomistajan luvatta naimisiin, jättää anomuskirjoja hallitukselle, syyttää tilanhaltijaa hänen erityisettä kirjallisetta suostumuksettaan j. n. e.

Köyhyyttä enensivät vielä tiheään sattuneet kato-
vuodet, sillä moisionomistajat vuokrasivat mieluummin virolaisille huonoimman osan maistaan, joilla helpoimmin sattui kato. Nälän ja kurjuuden ahdistamina useat, aineellisten etujen saavuttamiseksi, luopuivat luterilaisesta kirkosta ja kääntyivät kreikkalais-katolilaisiksi; 1840-luvulla tapahtui n. 140,000 kääntymystä. Tähän joukkokääntymykseen vai-

kutti osalta myös se seikka, että virolaiset eivät koskaan olleet saaneet ymmärtämystä omien saksalais-syntyisten pappiensa puolelta, jotka olivat kartanonomistajain patronaattioikeuden nojalla nimitämiä ja kansalle kokonaan vieraita. Vasta tämän jälkeen alkoi esiintyä virolaisten omasta keskuudesta kohonneita pappeja, jotka asettuivat heidän kansallisten pyrkimystensä eturiviin ja joiden puoleen virolaiset luottamuksella saattoivat kääntyä.

Toiset virolaiset eivät etsineet turvaa vieraasta uskonnosta, vaan toivoivat epätoivoissaan voivansa oman käden oikeudella hankkia itselleen sitä maata, joka oli heidän vanhemmiltaan riistetty. Näin syttyi Pyhajärven sodan nimellä tunnettu kapinaliike 1842, joka kuitenkin pian kukistettiin kasakkain avulla. Yhtä huonosti kävi n. s. Mahtran sodan Tallinnanmaalla 1858.

Kuitenkaan virolaisten talonpoikien asema ei jäänyt ikiajoiksi sille oikeudettomalle ja surkealle kannalle, jolle se oli järjestetty 1819. Jo keisari Nikolai I:n viimeisinä hallitusvuosina, mutta varsinkin Aleksanteri II:n alkuhallituksen aikana julkaisiin joukko lakeja, jotka jossain määrin paransivat talonpoikien tilaa. Uudet talonpoikaiskansan lait vuosilta 1849, 1856 ja 1860 takasivat pitempiaikaisia vuokrasopimuksia, sallivat vuokran maksamisen rahassa ja myönsivät talonpojille oikeuden talojen ostamiseen. Tärkeintä oli kuitenkin se, että niitä maa-alueita, jotka vuoden 1804 laki oli tunnustanut talonpojille kuuluviksi, ei saanut liittää kartanoon, vaan ne oli edelleen jätettävä talonpojille vuokra-
maiksi. Kumminkin erotettiin talonpoikaismaasta

kuudes osa (kvoote), joka oli annettava maattomien maanviljelystyömiesten viljeltäväksi. Itse asiassa kartanoiden omistajat suureksi osaksi liittivät tämän kvootemaan omiin viljelyksiinsä.

Seuraavina aikona jatkettiin yhä talonpoikien vapauttamista. Vuonna 1861 julkaistiin passiasetus, joka soi heille entistä laajemman muuttovapauden. Vuonna 1865 kiellettiin moision omistajaa, kunnallishallintoa tai poliisia ilman oikeuden tuomiota käyttämästä ruoskaa kotikurin välikappaleena. Edelleen talonpojille annettiin lupa asettua kaupunkkeihin, valita mielensä mukainen ammatti, mennä avioliittoon j. n. e. pyytämättä tilanhaltijalta siihen lupaa. Julkaistiinpa vuonna 1866 Itämerenmaakuntia varten kunnallisasetus, joka myönsi kunnille jonkun verran itsehallintoa. Tärkeä on myös muutos oikeuslaitoksen alalla, jonka mukaan talonpoika vapautui tilanhaltijan tuomiovallasta.

Kansan taloudellisen tason kohotessa ja yhteiskunnallisten olojen parantuessa, nousi myös virolainen sivistys ensimmäiselle kauniille oralleen. Kansallistunto heräsi, virolaisten omista riveistä kohosi sivistyneeseen luokkaan kansanlapsia, jotka ryhtyivät valistustyötä johtamaan. Ensimmäiset virolaiset taiderunoilijat esiintyivät. Kansakouluja perustettiin ja kuntien pöytäkirjakeleksi tuli viro.

Saatuaan siihen oikeuden rupesivat talonpojat kykynsä mukaan ostamaan maata. Tämä tuotti kuitenkin sangen suuria vaikeuksia, sillä maan hinta oli korkea ja on yhä vuosien kuluessa kallistunut. Monin paikoin ovat tilojen hinnat vieläkin velkana ja velka kuorma on useasti aivan ylivoimaisen raskas. Siitä

Sellen moisio Luoteis-Virossa.

huolimatta on, vallankin varakkaammilla seuduilla, tilojen lunastaminen jatkunut ripeästi. Mutta eivätpä edes itsenäiset talonpojat vielä meidän päivinämmekään ole täysin vapaita. Ei missään maailmassa ole vielä jäljellä niin paljon keskiaikaisia feodaalioikeuksia kuin Itämerenmaakunnissa. Yleiset työt ja verot ovat suurimmaksi osaksi heidän suoritettavanaan. Maanteiden ylläpito, lumenveto, kyyti- ja postilaitos, papisto, koululaitos, vaivaishoito, kaikki ne ovat talonpoikien yksin kustannettavat, vaikka moisioden omistajille on niistä vähintään yhtä paljon hyötyä. Sen lisäksi moisiot ovat veroista vapaat, jotapaitsi metsät melkein kokonaan kuuluvat niille. Puhtaita feodaalioikeuksia ovat aateliston metsästysoikeus talonpojankin metsässä, niityillä, jopa viljelysmailla, sekä kalastusoikeus, vieläpä muutamain paikoin oikeus merikalastukseenkin. Edelleen talonpoika ei saa tilanherran luvatta laittaa maalleen mitään teollisuuslaitosta, sillä sekin kuuluu

Virolainen maantie (Sillamägi).

ritaritilan feodaalioikeuksiin. Mainittakoon myös, että ainoastaan parooni saa maaseudulla valmistaa myötäväksi alkoholipitoisia juomia. Keskiaikaiseen tapaan on aatelisilla pitäjässään patronaattioikeus. Maatilapoliisilaitos antaa parooneille yhä oikeuden vangita tilansa alueella epäluotettavia henkilöitä. Osa näistä »oikeuksista» on kuitenkin maailmansodan aikana poistettu. Ennen muita etuoikeuksia on tärkeä se, että aatelisto yksinään saa ottaa osaa maapäivien kokouksiin, jotka maapäivät ovat Itämerenmaakunnissa ainoa itsehallinnon elin.

Vuosisatojen kuluessa virolaiset olivat tottuneet siihen, että kaikki kärsimykset ja vääryydet olivat lähtöisin maan saksalaisten aatelisherrojen taholta. Siitäpä syystä he eivät osanneet pelätäkään muita

kuin saksalaisia. Kun Aleksanteri III:n hallitessa saksankieltä alettiin syrjäyttää venäjänkielen hyväksi, tervehti Viron kansa aluksi tyydytyksellä tätä toimenpidettä, osottipa Venäjän hallitukselle suorastaan avuliaisuuttakin. Mutta pian se oli katkerasti pettyvä. Vironkielelle ei suotu mitään oikeuksia, riistettiinpä siltä nekin, jotka se jo aikaisemmin oli saavuttanut. Aleksanteri II:n aikana oli maahan perustettu runsaanlaisesti kansakouluja, alemmat vironkielisiä, ylemmät saksankielisiä. Kansakoululaitos kohosi pian melkoiseen kukoistukseen; sen loistoaika oli 1880-luvun alussa. Mutta 1886 tuli venäjä kansakoulujen, samoin kuin korkeampienkin koulujen opetuskieleksi, ja Tarton saksankielinen yliopisto venäläistytettiin 1890-luvulla. Samoin kävi kunnallisen elämän alalla. Vuosina 1867—1886 oli maalaiskuntien pöytäkirjakielenä viro, ja kunnallishallituksella oli oma virallinen vironkielinen viikkolehtensä »Maavallakuulutaja». Mutta 1886 lakkautettiin lehti ja pian kuntain viralliseksi kieleksi tehtiin venäjä, Tuskin tarvitsee mainita, että rautateillä, postissa, poliisilaitoksessa ja kaikkialla muuallakin venäjältä tehtiin yksinomainen virkakieli, vaikka suuri osa asukkaita sitä ei lainkaan ymmärtänyt. Kieliaseusten suojassa pääsi maahan tunkeutumaan kaikenlaisia onnenonkijoita, jotka ottivat vastaan lahjuksia, juopottelivat ja hoitivat virkojaan perin taitamattomasti. Venäläistytämistoimenpiteillä tuli täten olemaan siveelliseltäkin kannalta katsottuna turmeleva vaikutus.

Sorto kiihdytti siinä määrin virolaisia, että heidänkin keskuudessaan puhkesi ankaria levottomuuksia.

sia, kun Japanin sodan jälkeen 1905 vapaammat virtaukset Venäjän valtakunnassa yleensä pääsivät valloille. Tallinnan tehdastyömiehet tunkeutuivat sisämaahan ja heidän vuosisatainen vihansa saksalaisia sortajia vastaan puhkesi esiin järjettöminä väkivallantekoina, murhapolttoina, joita pantiin toimeen Harjun, Järvun ja Läänien moisioissa. Jouluna 1905 julistettiin Tallinnanmaa ja Liivi sotatilaan, ja paikalle lähetetyt sotaväenosastot palauttivat järjestyksen mitä ankarimmilla keinoilla. Vasta 1909 sotatila lakkautettiin, mutta senkin jälkeen maa jäi ankaran valvonnan alaiseksi.

Virkavallan venäläistyttämistoimenpiteet ja saksalaisten paroonien taloudellinen sorto jatkui näiden tapausten jälkeen yhtä hellittämättömänä kuin aikaisemminkin. Lohduttomalta näytti Viron tulevaisuus; ei etäisintäkään valonvälkähdystä sattunut vapautta janoavan kansan kurjuuteen. — Silloin syttyi maailmansota. Taas vyöryivät sotivien valtakuntien joukot yli Viron lakeiden tannerten. Kansa vuoti verta, ja talot suitsuivat raunioina. Mutta jaksaisihan Viron kansa tämän kaiken vielä kerran kestää, jos vihdoinkin täytyisi vuosisatain hiljaisuudessa haudottu unelma! Jos vihdoin vapauden päivä koittäisi kovia kokeneelle Viron kansalle.

III. KIELI.

Kirj. Lauri Kettunen.

Vironkieltä — »eesti keelt» — ensi kertaa kuullessaan ja etenkin lukiessaan ei suomalainen voi olla tuntematta pientä, kuinka sanoisi, hyväntuulen tunnetta. Vaikka emme pitempää jaksoa puheesta tajuakaan, niin on siinä kuitenkin huvittavaa tutun ja tuntemattoman sekotusta; se on »kummalista suomea», käyttääksemme erään kansanmiehen siitä antamaa pika-arvostelua.

Katsokaamme tarkemmin, mistä tuo kummallisuus johtuu. Ensiksi on huomattava, että viroa luettaessa ovat erot ja outoudet usein vain näennäisiä, ennen kaikkea yhtenä toistuvat *g, d, b* kirjaimet: *jagama* 'jakamaan', *lapsed* 'lapset', *isand* 'isäntä', *herra*, *luba* 'huone', *saab* 'saapi' j. n. e. Itse asiassa ei kansanomainen virolainen ääntäminen tässä kohdassa huomattavammin suomalaisesta *k, l, p*:n ääntämisestä poikkea, vaan on vain kirjoituksessa käytettävän merkintätavan eroavaisuudesta kysymys. Niinikään esiintyy kirjoituksessa erityinen *õ* kirjain, jonka suomalainen lukiessaan korvaa *ö*:llä, mutta joka itse asiassa kielestämme on kadonnut. Sitäpaitsi on olemassa joukko muita ääntämiserikoisuuksia, joista suomalainen viroa lukies-

saan ei tiedä, kuten esim. *k,t,p:n* pitempi äännearvo (*vakas* 'vakassa', melkein *vakkas*, samoin *õpelaja* 'pappi' = *õpeltaja*), samoin kuin yleensäkin läpi koko kielen käyvät virolle erikoiset pituusvaihtelut; niipä esim. *silma* merkitsee 'silmän', jos i äännetään lyhyenä, mutta 'silmää' tahi 'silmään, jos i äännetään pitkänä, samoin *kaste* merkitsee joko 'kaste' tahi 'kasteen' riippuen siitä, onko *s* lyhyt vai pitkä. Näiden pituusasteiden suomenmukainen lukeminen ei suinkaan ole kieltä kaunistava eikä vaikutukseltaan edullinen.

Myös *p u h u t u l i e* kielelle jää siitä huolimatta runsaat erikoisuutensa. Ensi vaikutukseltaan se on kuin jotakin Rauman murretta, pois heittyneine sisä- ja loppuääntiöineen ja muine lyhennyksineen, esim. *sakslane* 'saksalainen', *laplema* 'tappelemaan', *poig* 'poika', *härg* 'härkä', *sekka* 'sekaan' j. n. e. Myös kaksikerakkeisuus sanan alussa lisää tätä samaa vaikutusta, esim. *praegu* 'nyt', *kriiksub* 'kirkuu', *kraksab* 'raksaa' j. n. e. Lasten kieltä taas muistuttaa viro siinä, että meidän *ie, uo, ye* kaksoisääntiöitämme siellä vastaavat pitkät vokaalit *ee, oo, öö*, esim. *mees* 'mies', *tooma* 'tuomaan', *ööl* 'yöllä'.

Mutta meidän tarvitsee oikeastaan ottaa äänteellisiä erokohtia mitä hyvänsä, huomataksemme, miten tuo tutun ja tuntemattoman välimailloilla liikkuva erikoisesti suomalaiseseen vaikuttaa. Kun virolainen sanoo esim. *emandal* 'emännällä', *pimedas* 'pimeässä', *jagada* 'jakaa', *kirjulada* 'kirjottaa', *lahjaks* 'laihaksi', *läis* 'täysi', *väsimum* 'väsymys', *hüpala* 'hypätä', *lalu* 'talo', *varesed* 'varikset', *sõjas* 'sodassa', *vana* 'vanha', *maasikas* 'mansikka', *ori*

'orja', *palun* 'rukoilen, palvon', *ader* 'aura', *adra* 'auran', *kael* 'kaula', *laisad* 'laiskat' j. n. e. — niin suomalainen sanat ymmärtää, mutta ensi kuulemalta ehkä niiden muotoa jääkin ihmettelemään, tietämättään minkä vuoksi.

Siihen tulee lisäksi sanojen merkitysupillinen puoli. Useissa tapauksissa — kuten yllä olevissa esimerkeissä — on sanan merkitys sama kuin suomessa, mutta usein myös eroava, esim. *sõidan* 'matkustan' (ei 'soitan'), *kalsun* 'koettelen' (ei 'katson'), *mõistab* 'ymmärtää' (ei 'muistaa'), *nuhlus* 'rankaisu' (ei 'nuhtelu'), *pulm* 'häät' (ei 'pulma'), *kasuline* 'hyödyllinen' (ei 'kasvullinen'), *sõbrad* 'ystävät' (ei 'seurat'), *vihk* 'lyhde' (ei 'vihko'), *karistada* 'rangaista' (ei 'karistaa'), *korislada* 'kerätä' (ei 'koristaa'), *korjata* 'kerätä' (ei 'korjata'), *hoidma* 'pitämään, säästämään' (ei 'hoitamaan'), j. n. e.; onpa joskus merkitys tasan päinvastainen, esim. *siunala* 'kirota' (ei 'siunata'), *luim* 'veltto, mieto' (ei 'tuima'). Lisäksi tulee hyvin runsas joukko sanoja, joista arvailemallakaan emme saa selkoa, esim. *loit* 'ravinto', *kahleb* 'epäilee', *kosuda* 'vaurastua', *rüpe* 'syli' j. n. e.

Erityisen leiman antavat vironkielelle sen lainasanat, jotka itse asiassa eivät ole kovinkaan paljon lukuisimmat kuin suomessa, mutta suomalaiselle sitä silmäänpiistävämmät. Suurin osa niistä on nimittäin saatu *a l a s a k s a s t a* (sitä puhuivat Viroon saapuneet saksalaiset), ja kun tämä murre vielä lähentelee monissa suhteissa ruotsia, tuntuvat useat viron kielen lainat ikäänkuin suomalaisen »kyökkikielen» sanoilta. Mainittakoon muutamia

Morsiuspari kansallispuvuissa Setumaalta.

sellaisia: *kleit* 'leninki', *krels* 'piiri', *plats* 'paikka', *plaanid* 'suunnitelmat', *plekk* 'tahra', *praadida* 'pais-
taa', *preili* 'neiti', *pressida* 'painaa', *prii* 'vapaa',
proovida 'koettaa', *proua* 'rouva', *pruunid* 'ruskeat',
pruul 'morsian', *reisida* 'matkustaa', *rääkida* 'puhua',
riik 'valtio', *röövel* 'ryöväri', *lellida* 'tilata', *liik* 'oja'
väärlus 'arvo'. Juuri lainasanojen vuoksi on viron-
kieltä suomalaiselta taholta paljon syytetty — mutta
syytetty hyvin lyhytnäköisesti. Me yleensä olemme

Kansallispukuisia virolaisia Muhun saarelta.

onnellisessa tietämättömyydessä siitä vierasten sanojen paljoudesta, mikä omassa kielessämme vallitsee, ja varsin usein näkee oudoksuttavan jotakin viron germaanisuutta, vaikka ihan sama laina suomeksikin esiintyy, joskin hiukan toisen muotoisena; yksinpä sellaisesta karkeudesta kuin venäjältä otetusta *uulits* tai *nädal* sanasta emme oikein pahasti voi vironkieltä syyttää, koska vastaavat sanat, 'katu' ja 'viikko' ovat meilläkin selviä lainoja. Yleensä on meidän opiksemme hyvä tietää — miten yllät-

tävältä tämä väite sitten monen mielestä tuntuukin — että virolaisen kuulee varsin usein ihmettelevän, miten suomessa on hirveän paljon niitä ruotsalaisia sanoja, ovat *synnit*, *suularit*, *räätälit*, *maanantait*, *tiistait* j. n. e., missä virolainen omin sanoin tulee toimeen: *patt*, *kingsepp*, *räsepp*, *esmaspäev*, *leisipäev* j. n. e. Ja sille, joka viron 'kenkäsepälle' ja 'rättisepälle' hymyilee, voi muistuttaa, että hän varmaan suomen 'puusepällekin' olisi aikoinaan hymyillyt, kun se vironkielestä kerran — aluksi vain suomalaiseseen sanakirjaan ikäänkuin tarjolle — otettiin. On yleinen totuus, että etenkin kielellisissä asioissa »tottumus on toinen luonne», eikä toivottavasti kestä kauan, ennenkuin suomalainen on tottunut asettumaan veljeskansamme kieleen samaan luonnolliseen suhteeseen kuin esim. ruotsalainen tanskaan.

Vironkielen kehittämiseksi ajanmukaiseksi kulttuurikieleksi on sitten kansallisen herätyksen aikojen tehty innokasta ja kunnioitettavaa työtä. Kieltä on tutkittu, on vakiinnutettu ja on luotu ja yhtenään luodaan hyvin paljon »uusia sanoja», jotka joko korvaavat entisiä kielelle vieraita tai epätasällisiä tahikka vastaavat käsitteitä, jotka tähän asti on tyydytty vain kiertäen ilmaisemaan. Erityisen huomattava on se vaikutus, mikä kielellisissä uudistuksissa on Suomesta saatu, samoin kuin Viron kansallinen sivistys yleensäkin on täältä esikuvia ottanut. Varsinkin jälkeen 1905:n käännekauden on suomesta lainaus ollut suuri ja kielelle mitä hedelmällisin, mennen viime vuosien »kielenuudistus»-suunnan pyrkimyksissä ehkä liiallisuusiinkin.

Meillä ei ole tilaa eikä tilaisuutta tarpeellisen monelta puolelta tässä käsittelä sitä laajaa ainetta, jota kirjotuksen otsake edellyttäisi. Korvatkoon sitä puutetta joltakin osaltaan seuraava vironkielen näyte, joka on otettu Kitzbergin »Külajutud» kokoelmasta.

Kielennäyte.

(Kitzberg, Külajutud, s. 59).

Jaanipäeva, selle oodatud päeva hommikul
 Juhannuksena, sen odotetun päivan aamuna
 hiilgab kõik aus ja uhkuses. Siis on ju kabelipüha,
 loistaa kaikki kunniasa ja uhkeudessa. Onhan silloin hautausmaapyhä,
 surnuaia jutlus. Üks kord aastas, Jumala looduses,
 saarna hautausmaalla. Kerran vuodessa, Jumalan luonnossa,
 haljaste puude varjus, sinise taeva all. Ilusamat
 vihreiden puiden varjossa, sinisen taivaan alla. Kauniimpaa
 jumalateenistust ei ole enam. — — —
 jumalanpalvelusta ei ole enää.

Ja siis venivad maanteesid mööda suured tolmu-
 Ja sitten venyvät maantietä myöten suuret tomu-
 pilved lähemale. Nagu sipelgad pesa poole, voolab
 pilvet lähemmälle. Niinkuin muurahaiset pesää kohsi, virtaa
 rahvas mustentavates ridades kiriku poole. Iga
 kansaa häämöttävissä riveissä kirkkoa kohti. Joka
 hing kõige ilusamates pühade ehtes ja — hästi tol-
 henki kauneimmissa pyhävaatteissa ja — melkoisen to-
 munud. Rahvast tuleb vedru- ja töövankritega,
 müttuneena. Kansaa tulee vieteri- ja työkärriillä,
 ratsa ja jala. Naisterahvad, kellel kaugelt jala tulla,
 ratsain ja jalan. Naiset, joilla on kaukaa jalan tultava,
 tulevad kergema astumise pärast palja jalu ja pane-
 tulevat kevyemmän käynnin vuoksi paljain jaloin ja pane-
 vad alles kiriku lähedal kuskil kivi otsas ehk kraavi
 vat vasta kirkon lähellä jossakin kivellä tahi ojan

kaldal istudes kingad ehk tuliued pastlad jalga.
 reunalla istuen kengät tai ihka uudet nahkatallukat jalkoihinsa.
 Tõlla Ants ja tema pere — nemad elavad kaugel
 Tõllan Antti ja hänen perheensä — he asuvat kaukana
 metsa taga — tulevad kahe hobuse töövankriga,
 metsän takana — tulevat kahden hevosen työvankkureilla,
 kuhu heinakottide alla vedrutavad puust loogad
 johon heinäsäkkien alle notkuvat puuluokit
 pandud, et halb tee ei põrutaks. Keegi ei jää koju.
 on pantu, jotta huono tie ei täryttäisi. Kukaan ei jää kotiin.
 Oige vanad ja kehvad inimesed, keda täna ka sur-
 Oikein vanhat ja köyhät ihmisiä, joita tänään myös hau-
 nuaijal Issanda armulauale võetakse, kes ilusas aias
 tausmaalla Herran ehtooliselle otetaan, jotka kauniissa tarhassa
 enesele varsti päris kodupaika loodavad ja selgesti
 itselleen pian oikeaa kotopaikka toivovat ja selvästi
 ei tea, kas veel korra oma jalaga siia saavad — need
 eivät tiedä, tokko vielä kerran omin jaloin tänne pääsevät — ne
 on juba eilsest saadik teel, sest tee oleks neile ühe
 ovat jo eilisestä saakka tiellä, sillä tie olisi heille yhtenä
 päevaga ära käia liig pikk.
 päivänä käytäväksi liian pitkä.

IV. SIVISTYSOLOT.

1. *Kansansivistys.*

Kirj. Leeni Vesterinen.

Vieraan vallottajan mukana tuli Viroon 13:nnella vuosisadalla länsimainen sivistys katolisen uskon muodossa, mutta kului vuosisatoja, ennenkuin alkoi näkyä tuon sivistyksen olemassaolo. Vasta »hyvänä Ruotsin aikana» pantiin Virossa perustus myös kansansivistykselle, kun luterilaisen opin läpikutkema papisto ryhtyi vakavasti ja tosissaan opettamaan kansalle lukutaitoa. Tiedämme silloin v. 1684 Tarton läheisyydessä toimineen opettajaseminaarin »eiksaksalaisia» nuorukaisia varten ja v. 1697 julistetun yleisen koulupakon talonpoikain lapsille. Tietysti täytyi samalla maassa löytyä tarpeellinen määrä koulujakin. Ruotsin ajan lopulla tiedetään luku- taidon olleen aivan yleisen. Mutta tuota varhais- kevättä seurasi ankara takatalvi. Pietari Suuri vallotti Viron. Papiston kansanvalistuspyrinnöt eivät enää saaneet tukea toisuskoiselta hallitukselta ja maan aatelisto oli keskittänyt voimansa ja huomionsa mahdollisimman laajakantoisten ja perin- pohjaisten etuoikeuksien hankkimiseksi säädylleen Pietari Suurelta — tietysti virolaisen kansanainek- sen alkeellisten oikeuksien kustannuksella Jo Kata-

riina II:n aikana tulivat koulut taas huomion esineiksi, mutta vasta 19:s vuosisata antoi Virolle kansakoulun.

Vuosina 1816 ja 1819 vapautettiin talonpojat maaorjuudesta. Uusissa »vapaalle» väestölle annetuissa laeissa puhutaan kuitenkin kovin vähän kouluista. Määritellään lyhyesti, että jokaisen kunnan, jossa asuu yli 1000 henkeä, tulee ylläpitää yksi koulu. Liivinmaata koskevassa erikoissäädöksessä säädetään tästä koulusta: jokaisen lapsen tulee 10-vuotiaana mennä kouluun; kuntaan, jossa on yli 2000 miespuolista asukasta, on alemman, n. s. küla- eli vallakoolin lisäksi perustettava korkeampi kansakoulu, n. s. kihelkonnakool, jossa opetettakoon vähintään 12:ta lahjakkainta poikaa. Aatelistolla on koulujen ylin valvonta- ja opettajanvalitsemisoikeus, mutta talonpojat suorittakoot ylläpitokustannukset.

Sen ajan papistossa oli useita kansakoulujen ystäviä, jotka koettivat saada aikaan opettajaseminaaria ja järjestää opettajien palkkausta. Alemman koulun, vallakoolin opettajien puutetta koetti poistaa v. 1821 perustettu Laiusen pitäjän kihelkonnakool. Tämän koulun ohjelmasta ja vaikutuksesta lausuu m. m. suomalainen P. Tikkanen kiittäviä arvosteluja eräässä kirjutuksessaan. Varsinaisen seminaarin sai Pohjois-Viro v. 1854 Kuudaan, Etelä-Viro v. 1873 Tarttoon ja Saaremaa v. 1871. Kun vielä v. 1875 otettiin käytäntöön laajennettu lukuohjelma, voimme sanoa, että 1880-luvulla Viron kansakoulu oli melkoisen hyvällä kannalla. Vallakoolissa opetettiin sisälukua, kirjutusta, laskentoa, uskontoa, maantietoa, laulua kihelkonnakoolissa lisäksi vielä

äidinkieltä, oikein- ja kaunokirjotusta, yleistä- ja kotimaan historiaa, luonnontietoa, maantietoa, kirkkohistoriaa y. m., vieläpä saksaa ja joskus myös venäjää. Ja ahkerasti kansa näitä valistuslaitoksia hyväkseseen käytti, kun lisäksi vielä vallitsi koulupakko. 1880-vuoden rippikoululapsista oli 80 % koulunkäynejä. V. 1886 oli Liivinmaan 107 pitäjässä 123 kihelkonnakoolia, joissa 223 opettajaa, sekä 974 vallakoolia ja niissä yhteensä 1187 opettajaa. Koulutalot olivat silloisena kalliina rahan aikana maksa- neet noin 2 miljoonaa ruplaa ja koulujen vuosittainen ylläpito nousi 410,000 ruplaan. Tällaisia sum- mia uhrasi sivistyksensä eteen mitään valtio- tai muuta apua nauttimatta talonpoikaisväestö, joka siihen aikaan enimmäkseen vasta vuokralaisena kynti esi-isiensä laihoja kesantoja.

Seurasi sitten aika, joka oli kansakoululaitok- sen kehitykselle mitä turmiollisin. Papiston ja aate- liston valvonnan alla olivat koulut siihen asti olleet; v. 1886 ne joutuivat Venäjän kansanvalistusminis- teriön alaisiksi ja koulujen opetuskieleksi määrättiin venäjä. Entiset kokeneet opettajat erotettiin, jol- leivät voineet tai tahtoneet opetuskieltään muuttaa. Hallitus tosin järjesti kesäkurssuja opettajille venä- jänkielen oppimiseksi, mutta sittenkin oli puute venäjää taitavista opettajista. Lopuksi tuli venäjän- kielen taito miltei ainoaksi ehdoksi opettajaviran saamiseen. Sotapalveluksesta palanneet, siellä venä- jää oppineet invalidit silloin monesti saivat halli- tukselta opettajapaikkoja. Venäjänkielen opetusta valvoi ankara kouluinspehtori joka vuosi vuodelta kovensi vaatimuksiaan. Opettajan täytyi kohdistaa

koko tarmonsä ja käyttää kaikki tunnit venäjänkielen opettamiseen. Näin riistettiin äidinkieleltä nuo muutamat lukuohjelman mukaan sille kuuluvat tunnit. Lopulta tuli äidinkielen opetus merkitsemään vain sisälukua ja oikeinkirjotusta: muu kaikki oli venäjää ja koski Venäjää.

Ei pidä kuitenkaan luulla, että virolaiset lapset näissä kouluissa venäläistyivät millään tavalla. Opettajat niissä ovat olleet kauttaaltaan virolaisia. Venäjältä nähtävästi ei riittänyt vähäpalkkaiseen opettajantoimeen halukkaita sivistyneitä voimia. Usein on opettajan itsensäkin venäjämäntaito ollut heikkoa, mutta milloin se hyväkin on ollut, on se kaikunut vain kouluseinien sisällä, tahtomatta mitenkään vaikuttaa oppilaissa rakkautta venäjänkieltä kohtaan. Kansakouluopettajiston merkitys Viron sivistystyöntekijöinä ei olekaan erittäin suureksi arvioitava, jos otetaan huomioon pelkkä koulutyö. Tärkeämmän, suuriarvoisemman työn ovat opettajat suorittaneet koulun ulkopuolella, olemalla varsinkin maaseudulla kaiken yhdistystoiminnan etupäässä ja johtamalla nuorison itseopiskelua ja vapaaehtoisia valistuspyrintöjä. Sekä valla- että kihelkonnakoolin opettajat ovat olleet kansallisesti valveutuneita, muodostaen miltei yksinään maaseudun virolaismielisen sivistyneen säädyn. Koulutuntien ulkopuolella ovat he innokkaasti työskennelleet nuorison herättämiseksi ymmärtämään vääryyttä sekä kunnioittamaan ja viljelemään äidinkieltä, jota suuriarvoista työtä kokolailla ovat olleet vaikeuttamassa kouluhallituksen ehdottoman ankarat kiellot viran menettämisen uhalla.

Venäjänkieli Viron kansakouluissa ei siis ole suinkaan täyttänyt tarkotustaan — kyennyt venäläistyttämään Viron kansaa, mutta se on ollut omiaan tekemään koulua ja »sivistystä» kansalle vastenmieliseksi, omiaan alentamaan yleistä sivistystasoa ja vierottamaan kansan mielenkiintoa kouluista. V. 1904 oli Liivinmaalla 111 kihelkonnakoolia, 836 valakoolia ja 37 n. s. ministeriökoulua, joiden syntyä seuraavassa esitämme. Kaikkiaan oli näissä kouluissa 1,243 opettajaa, joista 124 eivät olleet suorittaneet mitään kasvatustutkimusta eikä 100 heistä ollut vielä täyttänyt 21 ikävuottaan. 18:ssä vuodessa oli siis koulujen lukumäärä vähentynyt 160:llä ja opettajavoimien luku 167:llä, laadun huonontumisesta puhumattakaan. V. 1886 laskettiin opetusta nauttivan 117,568 lapsen, v. 1904 oli sellaisia 111,760. Luonnollisen lisäyksen mukaan heitä olisi pitänyt olla noin 15,000 enemmän kuin 18 vuotta takaperin.

Sekä kihelkonna- että valakool kansan itsensä kustantamana ovat olleet lähellä kansaa ja on kunnallinen itsehallinto aina saanut jonkun verran määrätä niiden asioita. Venäläistyttäjiä tämä ei miellyttänyt ja niinpä keksittiin aito byrokraattinen laitos, n. s. ministeriökoulu, joka lopultakin oli johtava Viron itsepäisen nuorison äiti-Venäjän helmaan. Valtio kyllä maksaisi näiden uusien koulujen opettajien palkat ja korvaisi ylläpitokustannukset, kuntain ei tarvitsisi muuta kuin antaa ajanmukainen koulutalo. Mutta tämä hallituksen liikuttavan hellä huolenpito rajamaan sivistyspyrinnöistä aikana, jolloin itse Venäjän kansasta vain 20% on lukutaitoisia, herätti heti alussa epäilyksiä valtakunnassa

Viro ja virolaiset — 3

HELSINGIN EESTI
HARIDUSESELTS
RAAMATUKOGU

virolaisissa ja ministeriökoulut saivat osakseen kii-vaan vastustuksen, varsinkin kansallismielisen sanomalehdistön taholta. Epäilykset osottautuivat pian-kin oikeutetuiksi: ministeriökouluihin ilmaantui Sisä-Venäjältä ummikko-opettajia, jotka yhtä vähän ymmärsivät oppilaitaan kuin oppilaat heitä. Enimmäkseen nämä tulokkaat pian kyllästyivät elämään seudulla, jossa kielen taitamattomuus teki mahdottomaksi yksinkertaisimmankin seurustelun ja muuttivat takaisin kotiseudulle. Ministeriökoulut ovat saaneet enemmän jalansijaa Pohjois-Virossa, missä aina viime aikoihin asti patronaattioikeuden nojassa papisto on pysynyt saksalaismielisenä. Pitäjän papilla on nimittäin kartanonherran rinnalla ollut suuri sananvalta sekä vallakoolin opettajan ottamiseen että koulun muuhunkin elämään nähden. Ja saksalaiset papit Virossa ovat kansan opetuksen suhteen enimmäkseen seuranneet tuttua ohjetta: opeta talonpoikaa, mutta älä tee häntä viisaaksi. Vapautuakseen sekä epämieluisen papin että kartanon paroonin vaikutuksesta on vallakool monesti vaihdettu ministeriökouluun ja siten jouduttu ojasta allikkoon. Etelä-Viro on enimmäkseen säilyttänyt kihelkonnakoolinsa ja on näiden koulujen kasvateista kehittynyt useita virolaisuuden eturivin miehiä niiden lisäksi, jotka niissä kasvatuksen saaneina sivistyneinä maanviljelijöinä tai opettajina ovat jääneet kotiseudulle.

Uudet tuulet tulivat, uusi aika uusine mahdollisuuksineen oli alkamassa. Japanin sota sai aikaan sensuurin höltymisen, sanomalehdistö sai tilaisuuden esittää kansan puutteita ja toiveita. Kansakoulu

on oleva kansaa varten, sen tarkoitus on oleva kansan valistaminen eikä venäläistyttäminen. Tämä selvisi kaikelle kansalle. Vuoden 1905 lopulla Viron kansakoulu muuttuikin hetkeksi äidinkieliseksi kuntain, opettajain ja oppilaiden yksimielisellä päätöksellä. Parin kuukauden kuluttua oli kuitenkin taas palattava entiselle kannalle, jollei opettajaa sillävälin oltu karkotettu tai hirtetty, koulua suljettu tai poltettu, mikä oli hallituksen vastaus kansan vapausvaatimuksiin. Pieni myönnytys sentään saatiin: kahdella alimmalla vuosiosastolla luvattiin opettaa viroksi ja ylemmillä käyttää vironkieltä opetuksessa apuna. Myöhemmin tämä lupa käytännössä peruutettiin. Toinen tärkeä myönnytys oli äidinkielisten yksityiskoulujen perustamislupa. Edistyneemmille seuduille alettiin hetimiten perustaa vironkielisiä kouluja ja koska nämä koulut eivät tohtineet nauttia esim. kuntain kannatusta, koetettiin niitä ylläpitää n. s. sivistysseurojen avulla. Täten saatiin kolmisenkymmentä äidinkielistä koulua (myös lyseoita) maahan, ja nautti niissä opetusta noin 2,500 lasta.

Edistysseurojen kautta suoritettu valistus- ja herätystyö on ollut Virolle ominaista kautta vuosikymmenien. Se sai alkunsa jo 1860-luvulla vaatimattomien lauluseurojen muodossa. Virolaiseen kansallisuonteseen kuulunee runollisuus ja musiikaalisuus. Kun J. W. Jannsenin »Postimees» kansan nuorisoa kehotti koulumestarinsa johdolla perustamaan lauluseuroja, ei tämä kehoitus suinkaan kaiku-nut välinpitämättömille korville. Työnsä tulokset sai tuo nuoriso esittää ensimmäisessä Viron laulujuh-

lassa v. 1869, jota kolme päivää lauluin ja soitoin ja puhein vietettiin Tartossa 50-vuotismuistojuhlana kansan vapauttamisesta maaorjuudesta. Tästä juhlasta tuli Viron kansan tietoisuuteen heräämisen hetki. Juhlassaolijain mukana levisi kansallisuusaatteen sytyttävä tuli kaukaisiinkin sopukkoihin. Juhlassa päätettiin myös alottaa yleinen rahainkeräys vironkielisen korkeamman oppilaitoksen, Viron Aleksanteri-opiston aikaansaamiseksi Viron maaorjuudesta vapauttamisen muistoksi. Tämä tapahtuikin, vuosikymmenen kuluessa saatiin kerätyksi 100,000 ruplaa, mutta rahat otti myöhemmin Venäjän kansanvalistusministeriö haltuunsa ylläpitääkseen niillä venäjänkielistä korkeampaa kansakoulua! Lauluseuroissa ja soittokunnissa oppi Viron nuoriso yhdistystoimintaa, rahainkeräyskomiteoissa se suoritti oppiaikansa vastaiseen osuustoiminnalliseen ja muuhun yhteistyöhön. Tässä ei ole paikka mainita erehdyksistä, vastoinkäymisistä ja harha-askelista, tyydymme vain toteamaan, että kaikella sellaisella on ollut huomattava sivistyksellinen merkitys. Huomautamme vielä, että Tarton Vanemuine-nimisestä soitto- ja lauluseurasta sekä samanlaisesta Tallinnan Estoniasta ovat vuosikymmenien kuluessa kehittyneet nykyiset teatterit kuoroineen, orkestereineen, ja ovat nämä yhdistykset toimineet kansallishengen lietsojina toinen Etelä-, toinen Pohjois-Virossa. Kun 90-luvulla venäläistämisyrietykset yhä raskaammin painoivat kansaa, oli laulu ja soitto melkein ainoa tunteitten ja toiveiden ilmaisukeino. Lukuisia laulujuhlia vietti kansa näinä aikoina, vieden juhlista innostuneen mielen ja uuden toivon kipinän arkielämänsä harmauteen.

Tarton Vanemuine-teatteri. (Armas Lindgrenin piirtämä).

Nuorena kuolleen virolaisen poliitikon C. R. Jakobson'in toimesta alkoi 80-luvulla uusi yhdistysmuoto toimintansa, maamiesseurat, jotka vuosien kuluessa ovat käyneet yhä tärkeämmiksi sivistystekijöiksi maassa, paisuen näistä voimakkaimmiksi Tallinnan ja Tarton seutujen maamiesseurat. Viime vuosina on kumpaiseenkin saatu maanviljelyskeskuseurat, joihin paikalliset maamiesseurat jäsenenä kuuluvat. Nämä molemmat panevat toimeen syksyisin 3 päivää kestäviä näyttelyjä, jotka ovat muodostuneet jonkinlaisiksi kansallisiksi kulttuurinäytteiksi, sillä vuoden edistys, vuoden työn tulokset ovat siellä kaikkien todettavissa. On nimittäin tapana näyttelyn ajaksi järjestää taidenäyttelyjä, konsertteja, teatterinäytäntöjä ja luentoja näiltä eri taidealoilta, lisäksi mitä erilaisimpia kokouksia esitelmiseen ja keskusteluineen. Kaupunki siten

Tallinnan Estonia-teatteri.

ikäänkuin koettaa antaa parastaan maaseudulle, joka peltonsa ja karjansa antimista parhaan on näytteille asettanut. Lienee ilman muuta selvää tällaisen vuorovaikutuksen sivistyksellinen merkitys.

Aatteellisista yhdistyksistä on mainittava raittiusseurat, jotka 90-luvulla saivat jalansijaa Virossa, mutta jotka ovat pysyneet jäsenmäärältään pieninä jo siitäkin syystä, että Venäjän hallitus näki ehdottomassa raittiudessa piilevän mitä suurimman vaaran »yhteisen valtakunnan eduille» eikä tunnustanut alussa ehdottomuuden harrastusta luvalliseksi. Niiden kasvattava merkitys ei silti ole arvioitava vähäiseksi. Viron kansallisen politiikan johtajat ovat olleet samalla raittiustyön johtohenkilöitä, ja milloin virolainen ääni on kuuluviin päässyt, on se aina ajanut väkijuomaliikkeen ehdotonta lopettamista.

Edistysseuroista nuorimpia ovat kansansivistysseurat, joita vuoden 1905 jälkeen on perustettu luomaan ja tukemaan äidinkielistä sivistystä. Viron pieni kansa tarvitsee sivistyneitä työntekijöitä kaikilla elämän aloilla. Etenkin on Virolle tärkeä sivistyneen maanviljelijäluokan aikaansaaminen sekä kansalliseen työhön kykenevän sivistyneistön vahvistaminen. Sivistysseurat ottivat päämääräkseen tämän tehtävän suorittamisen. Sitä varten perustettiin sekä kansa- että oppikouluja, mutta milloin varat eivät niin pitkälle riittäneet, järjestettiin sekä maaseudulle että kaupunkeihin yleistajuisia luentoja ja lomakursseja, julaistiin etenkin oppikirjoja, pantiin toimeen maanviljelysnäyttelyjen y. m. s. yhteydessä yleiskansallisia sivistyspäiviä, joissa pohdittiin kansallista sivistystä koskevia seikkoja, epäkoh-tia ja saavutuksia. Rungas osanotto varsinaisen kansan puolelta on ollut paras todiste Viron kansan elinvoimasta ja tiedonhalusta, sen sivistystarpeesta.

Kansan sivistystaso kuvastunee myös osuustoiminnallisen liikkeen kehityksessä. Ensimmäinen kuluttajainyhdistys sai alkunsa v. 1902, jolloin myös perustettiin ensimmäinen säästöpankki. Vuoden 1917 lopussa oli osuustoiminnallisia laitoksia maassa 365 ja niiden yhteinen jäsenluku lähes 60,000. ¹⁾

Vuodesta 1866 on Virossa ollut voimassa laki kunnallisesta itsehallinnosta. Tämän lain mukaan muodostaa maalaisväestön itsehallintopiirin kunta, viroksi v a l d, johon kuuluu yhden tai useamman kartanon talonpoikaismaa siinä olevine asukkaineen.

1) Ühistegevuse kalender 1919.

Kerran vuodessa kokoontuvat äänioikeutetut, »valla täiskogu», jonka muodostavat sekä itsenäisten että vuokratilojen isännät ja muun miespuolisen väestön edustajat, valitsemaan kunnan valtuustoa, kunnan esimiehiä, kunnan vanhinta ja kunnan tuomaria. Valtuusto tekee päätöksiä kunnan asioista, ja päätökset panee toimeen kunnan vanhin (vallavanem) kunnan esimiesten avustamana. Sen jälkeen kun maalaiskuntain valtuustojen pöytäkirjakieleksi määrättiin venäjä, on kunnan palveluksessa myös aina tarpeellisen opillisen sivistyksen saanut kunnan kirjuri. Kunnan tuomari saa käsitellä rikosasioita aina 100 ruplaan asti sekä pitää vangittuna korkeintaan kolme vuorokautta. Muitakin poliisin tehtäviä kuuluu näille kunnan luottamusmiehillä, kuten esim. valvoa maanteiden ja siltojen rakentamista sekä kunnossapitoa, minkä työn suoritus Virossa on kuulunut yksistään pientilallisille eikä ollenkaan kartanoille. Kunnan luottamusmiehillä on valta kuitenkin ainoastaan kunnan, s. o. pientilallisten maalla. Kartanon alueella valvoo järjestystä n. s. kartanon-poliisi.

Vaillinaisena ja epätäydellisenäkin on tällä kunnallisella itsehallinnolla ollut merkityksensä kansan kehittäjänä. Se on puolestaan ollut herättämässä yhteenkuuluvaisuuden henkeä maalaisväestössä, josta ainakin osa sen kautta on saanut tilaisuuden tottua yleisten asiain hoitoon. Kunnanvanhimman ja tuomarin kunniakkaat luottamustoimet ovat kansanmiehestä aina olleet tavottelun arvoisia, ne ovat kiihottaneet miestä, ollakseen muita etevämpi, joskus tosin viinaryppyjä tarjoamaan, mutta useim-

miten sentään tietojansa kartuttamaan, kirjotustaitoa ja käsialaa parantamaan tai muita henkisiä lahjojaan kehittämään. Kunnanhuone on ollut ainoa paikka, missä kansanmiehenkin mielipide jotakin on merkinnyt. Muu hallinto on kuulunut aatelistolle ja venäläisen hallituksen asettamille virkamiehille.

Suomalaiselta taholta saa usein kuulla kysymyksen: millainen on Viron kansan sivistystaso Suomeen verraten, ja odottaa kysyjä silloin ehdottomasti vastausta: alempi. Olisi liian rohkeata näin vastata. Vuonna 1897 oli Viron yhdeksässä maakunnassa lukutaitoisia 80,5 % koko asukasluvusta, mikä oli 958,411 henkeä. Jos laskemme pois alle 9-vuotiaat lapset 210,934 henkeä, voimme sanoa Virossa silloin lukutaitoisten prosentoin olleen 100. Kirjotustaitoisia on jonkun verran vähemmän. Vaikka myöhempää tilastoa ei ole, on kuitenkin todennäköistä, ettei lukutaito siitä ajasta ole huonontunutkaan.¹⁾ — Yliopistosivistyksen saaneiden luku on sama kuin muissa pohjoismaissa.

Kuten esitetystä lienee käynyt selville, ovat Viron kansan koulutiedot pakostakin olleet pinta-puolisia, ja verrattain korkea prosentti nuorisoa ei ole käynyt tarjollaolevaakaan kansakoulua. Elämänsä varrella tarvittavat tiedot saakin Viron syvien rivien mies tai nainen hankkia muuta tietä. Virolaisen herkkä, vaikutuksille altis, tiedonhaluinen luonne ja hänen luontainen älynsä ovat tässä olleet suurena apuna. Vilkas yhdistyselämä hioo hänen

---

¹ Ühistegevuse kalender 1919.

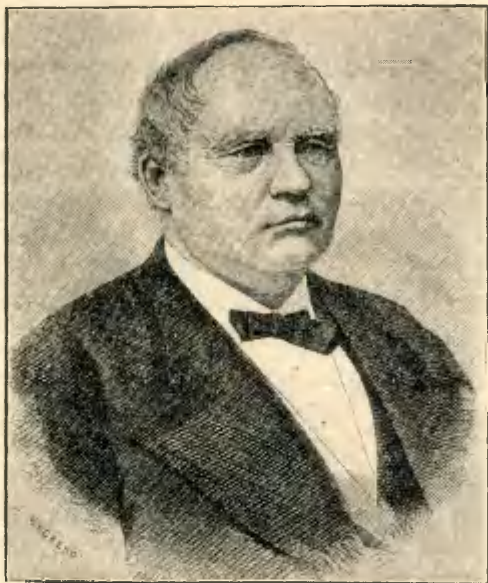
ulkonaista käytöstään, aatteellinen työ eri tarkotusperiä tavoittelevissa seuroissa tyydyttää hänen henkensä kaipuuta; kirjallisuus ja varsinkin sanomalehdet ovat hänen tietolähteinään. Virolainen kansanmies seuraa innolla sanomalehdistä esimerkiksi ulkomaidenkin tapahtumia. Yleisesti tiedetään Kiinaan saadun tasavallan, Amerikan ja Meksikon välillä vallinneen sodan j. m. s. Aivan oikein olen kuullut selitettävän ja ymmärretyn esim. Suomessa ollutta Bobrikoffin aikaa. Sanomalehtiä luetaan yleisesti, etupäässä juuri uutisten, muiden maiden ja naapuripitäjien tapahtumain tähden ja miksei omienkin. Sodan aikana varsinkin on sanomalehtien menekki kasvanut moninkertaiseksi. Luetaanpa lopulta pääkirjotuksetkin ja mielellään pohditaan niistä saatuja ajatuksia. Näin maaseudulla, jossa taloja on verrattain harvassa ja seurustelu naapurien kesken välimatkan takia hankalaa. Valistumattomimman osan kansaa muodostavat kartanoiden työläiset, n. s. muonamiehet, »moonakad», perheineen. Vain aniharvassa tapauksessa on kartano kustantanut koulua työläistensä lapsille. Lähekkäin asuen oppii kartanon työläisnuoriso helposti pahaa toinen toiseltaan, eikä vilkas seurustelu jätä aikaakaan hakea ajanvietettä kirjallisuudesta. Myöskin on muonamiesten työpäivä ollut liian pitkä, asunnot kurjia, palkka pieni. Ei ole ollut mitään mahdollisuutta kohota, vaikka haluakin olisi ollut. Siten ovat juuri kulttuurin vanhimpien pesäpaikkojen, aateliskartanoiden, ympäristöt henkisesti pimeimpiä paikkoja Virossa.

2. Sanomalehdistö.

Kirj. Leeni Vesterinen.

19:nnen vuosisadan alussa yli Euroopan puhaltelevat uudet tuulet tuntuivat Virossakin. Ranskan valtakumouksen suuret tunnussanat vaikuttivat ihmismieliin ja terästivät toimintaa. Tämä selittää, että Virossa v. 1806 saksalaiset pastorit Oldekop ja v. Roth ryhtyivät toimittamaan vironkielistä rahvaanlehteä, jonka hallitus kuitenkin jo samana vuonna lakkautti. Tämä oli ensimmäinen vironkielinen sanomalehti, jollei tahdo virolaiseen sanomalehdistöön lukea niitä terveysthoidollisia lehtisiä, jotka 18:nnen vuosisadan loppupuolella jonkun aikaa ilmestyivät Pöltsamaan kauppalassa, missä muuten oli ensimmäinen virolainen kirjapainokin. Seuraavan yrityksen teki virolaissyntyinen pappi *O. W. Masing*, julkaisten vuosina 1821—25 viikkolehteä »Marahva Näddalaleht». Mutta maaorjuudesta työorjuuteen joutunut »maarahvas» ei 22-tuntisten työpäiviensä aikoina jaksanut tilata eikä lukea lehteänsä, niin että tämä kiitettävä, mutta silloisissa oloissa uhkarohkea yritys oli tuomittu kuolemaan. Kesti alun neljäntäkymmentä vuotta, ennenkuin *Juhan Woldegar Jannsen* saattoi laskea pysyvän perustuksen Viron sanomalehtikirjallisuudelle.

Aleksanteri II:n vapaamielinen hallitus toi huomattavia parannuksia Viron kansan synkkään elämään. Työorjuus loppui, sen jälkeen kun talonpoika, s. o. Viron kansa, sai oikeuden ostaa itsellensä omakseen esi-isiensä maata. Maalaiskunnat saivat itsehallintonsa, ja verojen maksu määrättiin tapahtu-

J. W. Jannsen.

vaksi rahassa. Tulevaisuus näytti valoisammalle, avautui uusia edistymismahdollisuuksia. Kun Jannsenin »Perno Postimees» kesäkuussa v. 1857 tervehdysvärssyssään sanoo: Tere, armas Eesti rahvas! oli tuossa yhdessä ainoassa lauseessa jo suuripiirteinen ohjelma julkilausuttuna. Ensi kerran siinä esiintyi sana *Eesti*. »Maarahvaalle» oli siihen asti kirjoitettu. Tästälähtien oli tämä rahvas esiintyvä erikoisena virolaisena kansallisuutena. Siitä alkaen ovat sanaan *Eesti* olleet yhdistyneinä Viron kansan syvimmat tuskat ja sen valoisimmat, rohkeimmat unelmat.

V. 1863 muutti Jannsen Pärnusta Tarttoon, johon jäi koko elämänsä ajaksi ja jossa hänen ko-

tinsa tuli Viron kansallisten rientojen keskustaksi. Tartossa hän otti lehdelleen nimeksi »Eesti Postimees», »Perno Postimees'in» jäädessä Pärnuun, jossa se vietti kituvaa elämää, kunnes v. 1886 oston kautta joutui tohtori K. A. Hermannin haltuun ja siirrettiin Tarttoon, saaden siellä pysyväisen nimen »Postimees». Koko Pärnussa olonsa ajan pysyi Perno Postimees paikallisena lehtenä, jota vastoin Eesti Postimees kansallisesta keskustasta lähteneenä, itsensä Jannsenin ja hänen lahjakkaan tyttärensä Lydia Koidulan toimittamana vaikutti innostuttavasti yli maan. Ensimmäisen laulujuhlan loistava onnistuminen ja sitä seuranneen kansallisen heräämisen nopea leviäminen syrjäseutuuhinkin on suurelta osaltaan luettava tämän lehden ja sen ympärille liittyneen nuoren virolaisen sivistyneistön ansioksi. Jannsenin lehden ohjelma vastasikin hyvin sen ajan tarpeita. Opettaminen ja neuvominen, kansansivistyksen edistäminen, lukuharrastuksen herättäminen, koulujen perustaminen, siisteyteen ja säädyllisiin elämäntapoihin kehottaminen, maanviljelyksen ja talouselämän parantaminen, varallisuuden kartuttaminen kuului lehden ohjelmaan, ja selvää on, ettei ilman tällaista uranaukaisijan, raatajan työtä virolainen maarahvas olisi voinut näin nopeasti kohota Viron kansaksi. Jannsenilla oli juuri tällaiseen työhön mitä parhaat edellytykset: vakava kristillishenkinen koulumestarisivistys, mehevä kieli, sujuva kynä, erinomainen kertomakyky ja innostusta tehtävänsä. Että hän sanomalehtensä toimitustavassa osasi oikeaan, todistaa sekin, että parissa vuodessa sen perustamisen jälkeen lukijamäärä kohosi yli kahdentuhannen.

C. R. Jakobson.

Aika oli kiihkeätä työn ja edistymisen aikaa. Ikäänkuin kansa olisi sielussaan tuntenut uhkaavan varhaisyyksyn tai takatalven tulon, koetti se kukkia ja luoda hedelmää mahdollisimman nopeaan. Uusia sanomalehtiä tuli toinen toisensa jälkeen. Näistä on huomattavin C. R. Jakobsonin v. 1878 perustama »Sakala», jolla jo oli poliittinenkin ohjelma. Tämä Viron ensimmäinen poliitikko, lahjakas ja kiiwas Jakobson, Viron saksalaisten leppymätön vastustaja, halusi luoda itsenäisen virolaisen maanviljelijäluokan, vapauttaa kirkon ja koulun saksalaisen aateliston holhouksesta ja hankkia virolaiselle kansallisuudelle oikeuden »maapäivien» kautta ottaa osaa maan hallitukseen, jota saksalainen ritaristo

yksinoikeutenaan oli pitänyt, harrastaen siis oman kansansa kaikinpuolista kehitystä ja sen sekä oikeudellisen että taloudellisen aseman parantamista. Tässä työssään hän toivoi ja uskoi saavansa tukea ja kannatusta hallitukselta. Jakobson kuoli nuorena eikä itse ehtinyt nähdä, kuinka turha tämä toivo oli. Mutta näitä parannuksia harrastava »Sakala» kokosi ympärilleen runsaasti samanmielisiä ja herätti pientilallisuusluokan näkemään oikeudetoman asemansa sekä koettamaan saada parannuksia oloihinsa, m. m. maamiesseurojen avulla, mikä yhdistysmuoto on juuri Jakobsonin luoma.

Vuonna 1886 eli lähes 30 vuotta »Perno Postimeesin» perustamisesta, ilmestyi vironkielellä jo 14 eri sanomalehteä ja aikakauskirjaa. Neljällä suuremmalla lehdellä — Postimees, Virulane, Olevik ja Valgus — oli lähes 5,000 lukijaa. Samasta vuodesta lasketaan kuitenkin alkaneen venäläistyttämisaikakauden koko ankaruudessaan. Tämän jälkeen saattoi menestyä ainoastaan sellainen sanomalehti kuin »Valgus», joka myötämielisesti suhtautui kaikkiin hallituksen kiristystoimenpiteisiin, kiittäen Jumalaa esimerkiksi siitä, että kysymyksenalaisena vuonna armollinen hallitus oli lahjottanut valtakunnan kielen Viron kansakoululapsien opetuskieliksi. »Virulane» yritti oppositsionia, mutta sai sen heti maksaa elämällään. Muut lehdet kävivät käsiksi sivistyksellisiin ja taloudellisiin kysymyksiin siinä määrin, kuin oli sallittua vallitsevien olojen puitteissa pikkuparannuksia vaatia, sillä mitään mullistuksia, reformeja ei tohdittu ajatellakaan. Kun suuria elinkysymyksiä ei saatu pohtia, käytiin

käsiksi pikkuseikkoihin, ja ovat tämän aikakauden kirjatukset merkillisen riitaisia ja eripuraisia. Vain vähäpätöisyyksiä koskettelemalla voitiin osottaa polemisoimistaitoaan ja kynänsä terävyyttä.

Hallituksen senaikuinen venäläistyttämispoliitikka tarkotti kaikkien Itämerenmaiden, siis Vironkin, venäläistyttämistä. Hallituksen politiikan terävä kärki oli suunnattu ennenkaikkea maan vanhaa saksankielistä kulttuuria vastaan, saksalaisten »historiallisten etuoikeuksien» lakkauttamiseksi ja saksalaisen aateliston ja papiston vallan taittamiseksi. Tätä katseli oikeudeton virolainen aines suopein silmin, toivoen hallituksen toimenpiteitten kautta pääsevänsä ennen kaikkea taloudelliseen riippumattomuuteen. Hallitus salli sanomalehdistön hyökätä aateliston ja papiston etuoikeuksien kimppuun, vaatia yksinpä maiden pakkoluovutusta ja maavuokrien säännöstelyä hallinnollista tietä — jos vain tuo sama sanomalehdistö korvaukseksi oli valmis ylistämään kaikkia sekä kansaa että etuoikeutettuja säätyjä koskevia venäläistyttämistoimenpiteitä. Viron sanomalehdistön täytyi kannattaa hallituksen politiikkaa, mikäli se koski etuoikeuksien lakkauttamista, mutta venäläistyttämisyhteyksiin nähden olisi sekä saksalaisten että virolaisen julkisen sanan ollut seistävä käsikädessä vastarinnassa. Luopumalla metsästys-, viinanpoltto-, kapakka-, patronaatti- ja muista ritarikartanoon liittyvistä etuoikeuksistaan, sallimalla demokraattisten ainesten päästä edes jossakin määrin maapäivien kautta ottamaan osaa itsehallintoon ja verojen määräämiseen, olisivat paroonit saaneet viro-

laisen kansan puolelleen vastustamaan hallituksen venäläistyttämispolitiikkaa kaikissa sen muodoissa, mutta näille olivat feodaaliset etuoikeutensa kalliimpia heidän esi-isiensä kulttuuriperintöä, ja niinpä he jättivät taas käyttämättä yhden niin monista historiallisista tilaisuuksista, jolloin olisi voinut yhtyä maan varsinaiseen kansaan ja luoda maahan lujan kulttuurimuurin Idän jättiläistä vastaan. Nyt kävivät tätä puolustuskamppailua keskenään vihamieliset luokat ja tulos oli sen mukainen.

Viron kansan tulevaisuuteen luottava sanomalehdistö oli mitä vaikeimmassa asemassa. Se ei voinut hyökätä paroonien etuoikeuksien kimppuun sellaisella tarmolla kuin Viron kansan oikeudeton tila olisi edellyttänyt ja vaatinut. Vielä vähemmin se saattoi hyväksyä kansakoulun ja oikeuslaitoksen ja kunnallisen itsehallinnon venäläistyttämistä, vaikka joskus oli pakotettu puhumaan siihen suuntaan. Kansallismielinen sanomalehdistö koetti keskittää suurimman työnsä kansan sisäisen voiman ja vastustuskyvyn vahvistamiseen. Mutta sitäkin työtä sai tehdä vain epäsuorasti, rivien välissä. Muutamat lehdet, kuten »Valgus» ja A. Grenzsteinin »Olevik» menettivät lopulta uskonsa Viron kansan erikoiseen kansalliseen tehtävään ihmiskunnan suuressa perheessä ja kahden suuren kansallisuuden välissä. »Olevik» kirjotti lopulla, että koska Viron kansa kuitenkin on kuolemaantuomittu kansa, ei silloisen polven tehtäväksi ole jäänyt muuta kuin keventää sen kuolinkamppailua vapaaehtoisesti antautumalla venäläisyyden armoille.

Tähän asti olivat virolaiset lehdet olleet viikko-lehtiä, v. 1888 rohkeni »Postimeesin» toimittaja K. A. Hermann ryhtyä julkaisemaan lehteään kolmesti viikossa ja menestyksen rohkaisemana hän v. 1891 teki siitä päivälehdessä. Lehden avustajiin kuuluivat silloin Viron melkein kaikki kirjallisella alalla työskentelevät miehet ja naiset. Mainitsemme näistä Kitzbergin, Wilden, Anna Haavan, Juhan Liivin, huomattavimpina.

Uutta virkeyttä toi sekä kansallisiin pyrintöihin että sanomalehdistöönkin »Postimees»-lehden päätoimittajavaihdos v. 1896, jolloin lakit. kand. Jaan Tõnisson tuli lehden johtoon. (Lehden ostivat J. Tõnisson ja O. Kallas; jälkeinpäin lehden omistajaksi tuli osakeyhtiö). Tarttoon, joka edelleenkin on kansallishengen pesäpaikka, on vähitellen kasvanut elinvoimainen virolainen sivistynyt sääty, jota yliopistossa opiskelevat ylioppilaat yhä melkoisesti vahvistavat. »Postimees»-lehden nuori päätoimittaja tuli tämän seurapiirin itseoikeutetuksi johtajaksi. Sanomalehtikirjotuksista, yhdistyselämästä, juhlapuheista muuttuu nyt vironkieli sivistyneitten virolaisten koti- ja seurustelukieleksi, sillä uusi, lahjakas päätoimittaja ei puhu koskaan muuta kieltä kuin viroa tuttavapiirissään. »Postimees»-lehti tulee siten Viron kansallismielisen sivistyneistön ja kansallisten sivistyspyrintöjen äänenkannattajaksi ja itsetietoisien sekä kansallisen politiikan ajajaksi. Sen avustajiin kuuluvat miehet sellaiset kuin Willem Reiman, O. Kallas, H. Koppel, M. A. Eisen, J. Hurt, P. Hellat, muita mainitsematta.

Jaan Tõnisson.

Oli ymmärrettävää, että tällainen elinvoiman ilmaus virolaiselta taholta herätti mitä ankarinta vastustusta saksalaisissa, jotka virolaisuuden voimistumisesta aina ovat pelänneet tuhoa — etuoikeuksilleen, ylivallelleen. Saadakseen »Postimees»-lehden vaikenemaan ovat saksalaiset käyttäneet sitäkin keinoa, että ovat koettaneet virolaisuuspyrkimyksiä saada hallituksen silmissä epäilyksenalaisiksi separatistisina ja »valtakunnan yhteisiä etuja» vahingoittavina. Venäjän taantumukselliset lehdet, kuten »Novoje Vremja» ja »Svjet» y. m. tukivat

uskollisesti tässä suhteessa saksankielisiä virkaveljiin, joista mainittakoon »Nordlivil. Zeitung» ja »Düna Zeitung».

»Postimees»-lehden kansallisvirolaista politiikkaa ryhtyi vuodesta 1901 terävästi arvostelemaan silloin Tallinnaan perustettu järjestyksessä toinen vironkielinen päivälehti »Teataja», joka kansallisuusaatteen rinnalle asetti taloudellisen menestymisen, joka kansallisen itsetietoisuuden sijasta puhui paljon ja lakkaamatta luokkatietoisuudesta ja kansallisuustaistelujen asemesta veljeydestä. Meri-, tehdas- ja kauppakaupunki Tallinna oli sinä aikana, jolloin Tartossa käytiin taistelua virolaisuuden puolesta, kaikessa hiljaisuudessa vaurastunut, sinne oli muuttanut maaseudulta paljon tilatonta väestöä, joka ahkeralla työllä, taitavalla kaupankäynnillä ja suurella säästäväisyydellä oli onnistunut esikaupungeista hankkimaan itselleen kiinteistöjä, pikkuliikkeitä, työhuoneita, ja siten muodostanut Tallinnaan virolaisen porvariluokan. »Teatajan» taloudellinen ohjelma sai heidän keskuudessaan suurta kannatusta. »Teataja» tuli siten tämän pikkuporvariluokan kokoojaksi ja lehti muuttui muutaman vuoden jälkeen kansallismieliseksi porvarislehdeksi, joka suosii kylläkin tarpeellisia radikaalisia uudistuksia. Että virolainen aines v. 1904 Tallinnan kaupungin valtuustovaaleissa niin loistavasti voitti siihen asti vallassa olleet saksalaiset, on suureksi osaksi epäilemättä laskettava »Teatajan» ansioksi. Lopulta erosivat »Teatajasta» sosialismiin kallistuvat avustajat, saaden oman lehtensä »Uudised» v. 1903.

Venäjän vallankumousrytystä v. 1905 seurasi

uusi vilkas kehitysaika. Sanomalehdistö jakaantui kahtia. Radikaalisemmat lehdet saarnasivat syksyllä v. 1905 vallankumouksen toimeenpanoa väkivaltaisain keinoin kaikilla elämän aloilla, mutta toiset, »Postimees» etupäässä, vaikka halusivatkin koko sielullaan parannuksia ja uutta järjestystä, pelkäsivät tuon järjestyksen väkivaltaisesta voimaansaattamisesta koituvan vain turmiota Viron kansalle. Tallinnalainen »Teataja» muodosti jonkinlaisen keskuksen, kallistuen kylläkin huomattavasti sosiaalidemokraattisen »Uudised»-lehden puolelle. Saman vuoden joulukuulla lakkautettiin kaikki Tallinnan lehdet ja rangaistusretkikuntien verinen toiminta maassa alkoi. Saksankielinen sanomalehdistö vaati »kapinoitsijoille» ankaraa kosta. »Düna Zeitung» ryhtyi taas puolustamaan patronaattioikeuden säilyttämistä, ja parooni Dellingshausen ehdotti peruutettavaksi virolaisille suunnitellun myönnytyksen itsehallintoa koskevissa kysymyksissä. Saksalaiset lehdet julkaisivat päivittäin proskriptioita vangittavista virolaisista ja tekivät ehdotuksia lakkautettavista virolaisista lehdistä. Tuskin koskaan ennen oli saksalaisen sanomalehdistön moraalit niin alhainen kuin siihen aikaan. Tallinnassa vangittiin melkein kaikki huomattavimmat toimihenkilöt. Tarttolainen »Postimees» oli enää yksin jäljellä Viron kuokoistavasta sanomalehdistöstä.

Seuraava vuosi oli poliittisen toiminnan suhteen vilkas. Sekä Tallinnassa että Tartossa perustettiin uusia lehtiä, kuten »Hommik», »Koit», »Sõna», »Päeva-leht» y. m. Saksalaiset koettivat hyvittää pitkäaikaisen laiminlyöntinsä ja ryhtyivät — maarah-

vaalle kai — julkaisemaan erinimisiä sanomalehtiä, joille kuitenkin eivät saaneet tilaajia. Valta-kunnanduuman vaalit lisäsivät mielenkiintoa poliitiikkaan ja osaltaan valmistivat maaperää sanomalehtien runsaalle levenemiselle. V. 1907 saattoi »Postimees»-lehti viettää olemassaolonsa 50-vuotisjuhlaa erittäin raskaissa olosuhteissa, saaden 1000 ruplaa sakkoa ja lakkautusmääräyksen sotatilan ajaksi. Seuraavan vuoden syksyllä pääsi se uudelleen ilmestymään.

Viimeiset vuodet ovat sanomalehdistönkin suhteen olleet raskaan työn ja hiljaisen edistyksen vuosia. Suhde venäläisiin ja saksalaisiin on ollut entinen, virolainen sanomalehdistö on tuhkatieheään saanut torjua näiden molempien naapurien taholta tehtyjä hyökkäyksiä. Sodan aika on suuresti lisännyt sanomalehtien menekkiä. Parhaana aikanaan on sanomalehdistö ja aikakauskirjallisuus käsittänyt lähes 70 eri julkaisua. Viime vuoden tammikuun alussa ilmestyi Tallinnassa viisi päivälehteä, nimittäin radikaali-porvarilliset »Päevaleht» ja »Tallinna Teataja», sosialistinen »Sotsialdemokraat», bolševikilehti »Tööline» ja sosiaalivallankumouksellinen »Wõitlelus». Tartossa ilmestyi porvarillinen »Postimees» ja bolševikilehti »Edasi». »Päevalehden» painos oli silloin 48,000, »Tallinna Teatajan» noin 15,000, »Sotsialdemokraatin» noin 8,000, »Töölisen» 10,000, mutta »Wõitlejan» ainoastaan 1,500. »Postimees» Tartossa ilmestyi 25,000 kappaleena. Maaseutukaupungeissa julkaistiin kolme kertaa viikossa ilmestyviä lehtiä. Maanviljelystä ja osuustoimintaa edistivät »Pöllutööleht», »Talu» ja »Ühistegevuseleht», naisasiaa harrasti

»Naiste töö ja elu». Pietarissa ilmestyi päivälehti »Peterburi Teataja».

Viime vuoden tammikuun 25:nä lakkauttivat bolševikit kaikki porvarilliset lehdet. »Sotsialdemokraat» sai muutaman päivän perästä tehdä näille seuraa. Jäivät vain bolševikilehdet. Helmi-kuun 25:nä pääsivät porvarilliset taas julkaisemaan lehtiään, kun bolševikit oli karkotettu, mutta seuraavana päivänä lakkautettiin taas, tällä kertaa kaupunkiin saapuneiden saksalaisten valtauspäälliköiden toimesta, kaikki lehdet. Viikkojen jälkeen sai »Tallinna Teataja» erinäisillä ehdoilla ilmestymisluvan. Tartossa saivat samoihin aikoihin ilmestyä »Postimees» ja »Maaliit». Tartossa ja Tallinnassa toimi saksalainen »Pressestelle», jossa sepusteltiin kirjoituksia, joita virolaisten lehtien piti julkaista omina tekeleinään. Kun lopulta Tallinnassa kieltettiin liittämästä niihin edes lisähuomautusta: »Määrävältä taholta julkaistavaksi jätetty», kieltäytyi »Tallinna Teataja» niitä ottamasta palstoilleen ja sai lakkautuskäskyn. Tallinnan 150,000 virolaista jäivät näin ilman mitään sanomalehteä. Tämän »sotasensuurin» muodosti 5-henkinen neuvosto Viron saksalaisia pappeja ja parooneja. Kun ei »Päevalehtkään» suostunut ilmestymään määrättyin ehdoin, perustivat saksalaiset »maarahvaalle» uuden lehden, ja jotta »maarahvas» luottamuksella sitä kohtelisi, annettiin sille nimi »Tallinna Päevaleht» ja käytettiin otsikkona samoja kirjasimia, joilla suurta kannatusta saanut »Päevaleht» painatti nimensä. Mutta mikään ei auttanut, virolaiset nimittivät uutta »äänenkannattajaa» vastike-lehdeksi ja usein vielä kuvaa-

vammin Juudaksen lehdeksi. Tarton »Postimees»-lehden toimituksessa uhkasivat saksalaiset sotilaat käyttää käsipommeja, jollei kirjoituksia ennen painattamista anneta »Pressestellen» tarkastettavaksi ja höylättiin painokoneen stereotyypistä toimituksen lietämättä pois kirjoitukseen liitetty otsikko: Määräävältä taholta saapunut. Nämä esimerkkeinä siitä, millainen painovapaus vallitsi Virossa saksalaisten siellä isännöidessä.

Kun marraskuulla Viron väliaikainen hallitus taas ryhtyi hoitamaan maan asioita, saatettiin painovapaus taas voimaan. Demokraattisella puolueella on nyt kaksi lehteä: »Päevaleht» ja »Tallinna Teataja», työpuolueen lehti on »Vaba Maa» ja ennen bolševikien hyökkäystä ehti Tartosta paeta sinne myös »Maaliit». Oikeistososialisteilla on »Sotsialdemokraat». Bolševikilehti »Kommunist» kiellettiin ilmestymästä.

Sanomalehdistön suorittama sivistystyö on Virossa arvioitava erittäin suureksi. Sanomalehdistöllä on aina ollut kansan luottamus, joka johtunee siitä, ettei se koskaan ole ollut lahjottavissa. Kansassa vallitsee vieläkin se mielipide, että kaikki, mikä on sanomalehdessä, on myös totta. Ja sanoa täytyy, että sanomalehdistö hyvin on ansainnut tämän luottamuksen. Lehdet eivät ole puhuneet vastoin parempaa tietoaan. Venäläistyttämisyävällinen »Valgus» ja »Olevikin» toimittaja Grenzstein, vaikka alistuivatkin Viron kansan kuolemantuomioon, tekivät sen vakaumuksestaan. Niin pian kuin olot hiukankin parantuivat, kun avautui uusia teitä, uusia edistysmahdollisuuksia, kun osottautui vääräksi Viron

kansalle kuolemanennustus, lopettivat toimintansa sekä Grenzstein että »Valgus». Huolimatta ahtaista oloista, sensuurista ja sorrosta on Viron sanomalehdistön aina onnistunut pysyä vapaana ja itsenäisenä. Ja kun toivottavasti lähitulevaisuudessa maahan hyökänneet rosvojoukot saadaan karkotetuksi, on vapaan Viron vapaa sanomalehdistö entistä innokkaammin käyvä käsiksi valistus- ja kulttuurityöhönsä.

3. *Korkeampi opillinen sivistys.*

Kirj. J. Mark.

Yliopistollinen sivistys Virossa ei ole vanha. Se on paljon nuorempi kuin voisi odottaa. Olkoon että jo v. 1632 Tartossa, keskellä Viroa, avattiin yliopisto — Academia Gustaviana — ei tiedetä minkä verran vai olisiko ehkä ollenkaan virolaisia siellä ollut opiskelemassa. Virolaiset olivat orjia, heiltä puuttui mahdollisuus sinne päästä. Ruotsin hallitus koetti kyllä virolaisten tilaa parantaa, ja varmaankaan ei olisi enää kauan kestänyt, kun heille olisivat yliopiston ovet auenneet, mutta silloin tuli pohjoismainen sota, jolloin Viro joutui Venäjän vallan alle. Venäjän keisarit antoivat balttilaiselle aatelistolle rajattoman vallan virolaisiin nähden ja kansan asema muuttui jälleen vaikeammaksi. Se huokaili orjuudessa ja sortajat kohtelivat sitä kuin eläintä. Vielä 19:nnen vuosisadan alussa myytiin virolaisia ja vaihdettiin koiria vastaan. Kaikesta huolimatta onnistui moniaiden yksityisten tavalla tai

toisella päästä vapaiksi, hankkia varoja ja pitää huolta lastensa kouluttamisesta. Ensimmäinen virolaissyntyinen, yliopistollisen sivistyksen saanut mies, jolla Viron kirjallisuudessa ja sivistyshistoriassa on ollut suuri merkitys, on lukkarin poika *O. V. Masing* (1763—1832). Koulun kävi hän Narvassa ja jatkoi yliopisto-opintoja Saksanmaalla Hallessa ja Turgaussa. Opintoaikanaan eli hän usein puutteessa, mutta työteliäisyys, uutteruus ja lannistumaton tarmo voittivat esteet.

Silloin kun Masing harjotti opintoja, ei Tartossa enää ollut yliopistoa, Ruotsin »akademia» hävisi sieltä yhdessä Ruotsin vallan loppumisen kanssa, ja vasta v. 1802 avasi Venäjän hallitus Tartossa yliopiston uudestaan. Pian uuden yliopiston avaamisen jälkeen on tavattavissa tietoja yksityisistä virolaisista, jotka ovat siellä opetusta nauttineet. Ne olivat sellaisia virolaisia, jotka tai joiden vanhemmat, niinkuin Masingin isä, olivat onnistuneet pääsemään vapaiksi orjuudesta ja kohoamaan paremmalle toimeentulon kannalle. Heidän varallisuustilansa ei, kuten arvata sopii, ollut läheskään kehuttava. Orjuuden häviämisenäkään (Pohjois-Virossa eli Tallinnanmaalla v. 1816, Etelä-Virossa eli Pohjois-Liivinmaalla v. 1819) ei tuonut paljon muutosta mukanaan: virolainen oli vapaa, mutta hän oli maaton, maankäyttö-oikeudesta tuli edelleen palvella aatelisherraa.

Ensimmäisiä virolaisia ylioppilaita Tartossa oli tunnettu kielimies, kansanrunojen muistiinpanija ja runoilija *F. R. Fählmann*, joka vuosina 1817—1825 opiskeli siellä lääketiedettä, toinen oli luultavasti,

Tartto. (Yleiskuva).

Suomessakin Gananderin »*Mythologia Fennican*» saksankielisen käännöksen kautta tunnetuksi tullut, harvinaisen lahjakas, nuorena kuollut *K. J. Peterson*, opiskellut vuosina 1819—20 teologiaa. Myöhemmin tulivat *F. R. Kreuzwald*, »Kalevipoegin» kokoonpanija, opiskellut 1826—31 lääketiedettä, orjan poika, sitten *Th. Karell* 1826—32, myöhemmin Nikolai I:n ja Aleksanteri II:n henkilääkäri, *C. Laaland* 1843—48, myöhemmin Pietarin kenraali-superintendentti, sekä *J. Hurl*, tunnettu virolaisen kansanrunouden keräilijä ja julkaisija (»*Vana Kannel*», »*Setukeste laulud*» y. m.).

Paitsi näitä opiskeli Tarton yliopistossa monta muutakin Viron miestä, mutta he olivat kansastansa vieraantuneet ja katosivat vieraitten, pääasiallisesti saksalaisten joukkoon. Kun 1860-luvulla Viron kansan asema muuttui helpommaksi, kun

Tarton tuomiokirkon rauniot. Itäinen pää on sisustettu yliopiston kirjastoksi.

virolainen talonpoika taloudellisesti oli päässyt kehittyneemmälle kannalle, alkoi Tartossa virolaisten ylioppilaiden luku vähitellen kasvaa. Seuraavina vuosikymmeninä kohosi se nopeasti. Nykyisen vuosisadan alussa laskettiin Tartossa olleen virolais-syntyisiä ylioppilaita noin 100. Mutta samaan aikaan oli virolaisia ylioppilaita jo Venäjän yliopistokaupungeissa ja vähin erin muuallakin (Saksassa ja muissa maissa). V. 1900 oli Tartossa, Pietarissa ja Riiassa virolaisia korkeammassa opistoissa noin 200, niistä osakuntiin (korporatiooneihin) kuuluvia n. 80. Vuonna 1913 kevätlukukaudella oli järjestyneitä ylioppilaita yksistään Tartossa, Pietarissa, Riiassa ja Moskovassa yhteensä 624, joista Tartossa

300, Pietarissa 200, Riiassa 72, Moskovassa 52, niistä miesylioppilaita 89,6 %, naisylioppilaita 10,4 %. Yhteensä oli ylioppilaita silloin noin 1000. V. 1915 nousi virolaisten ylioppilaitten lukumäärä 1200:aan, joista naisylioppilaita oli 16 %. Tarton yliopistossa oli v. 1916 kevätlukukaudella 413 virolaista, ja samaan aikaan oli siellä saksalaisia 405, lättiläisiä 177; viime lukukaudella oli Tartossa 343 virolaista, 137 lättiläistä, 64 saksalaista, ja saksalaisten nimissä kulki siinä saksalaistuneita virolaisia, lättiläisiä y. m., jotka kuuluivat saksalaisiin korporatsiooneihin.

Virolaisten ylioppilaitten järjestymisen yhdistyksiksi ulottuu tuskin puolta vuosisataa taaksepäin. V. 1870 päätti 4 tarttolaista ylioppilasta — A. Kurrikoff, H. Treffner, H. Rosenthal ja M. Wühner — kokoontua kerran viikossa »Kalevi-poeg»ia lukemaan. Heihin liittyi myöhemmin vielä muutamia muita, ja aatteellista tukea saivat he senaikuisilta Tarton »huomattavimmilta virolais-syntyisiltä miehiltä, jotka julkisesti asettuivat kansansa asiaa ajamaan» Nämä olivat kymnaasin opettaja J. Hurt, pastori V. Eisenschmidt, opettajat C. H. Niggol ja J. Kurrik, »Eesti Postimees lehden kirjottaja» J. V. Jannsen sekä C. R. Jakobson ja Koidula. Tästä vähäisestä piiristä kehittyi aikaa myöten »Eesti Üliõpilaste Selts» (Viron ylioppilaseura). Alussa 1880-lukua oli tähän seuraan kerääntynyt jo parikymmentä miestä. V. 1883 sai se virallisen vahvistuksen.

Tarton ylioppilas-elämässä edustivat saksalaisten korporatsioonit huomattavaa osaa — ainoas-

taan tällaisen osakunnan jäsen oli oikea akadeeminen kansalainen ja yleisön silmissä ylioppilas. Niinpä heräsi virolaistenkin ylioppilaitten kesken ajatus oman osakunnan perustamisesta. Ensimmäinen sellainen yritys tehtiin v. 1882. Perustettavan osakunnan »Vironian» väreiksi otettiin sini-mustavalkea, jotka ovat tulleet Viron kansallisväreiksi. Mutta saksalaisten osakuntien keskusneuvosto asetui hanketta vastaan, joten sitä ei voitu toteuttaa. Muutamia vuosia myöhemmin tehtiin »E. Ü. S:n» piireissä uusi yritys osakunnan perustamiseksi, nimenä tällä kertaa frat »Viriensis», mutta nyt tuli este venäläisen kouluhallituksen puolelta. Vasta viime aikoina on saatu lupa perustaa virolaisiakin osakuntia. Virolaisten ylioppilasyhdistysten luku oli v. 1914 lopussa Tartossa 6, toisissa kaupungeissa 8.

Alussa luki suurin osa virolaisista ylioppilaista papiksi tai lääkäriksi. Vähitellen tapahtui tässäkin muutos, tietysti sen mukaan, mitenkä virolainen elämä yleisesti edistyi, mutta myös sillä seurauksella, että yhä enemmän virolaisia alkoi hajaantua Venäjälle, koska kotimaassa heiltä järjestelmällisesti kiellettiin virkaan pääsy. Venäjällä oli paikkoja insinööreille, agronomeille ja asianajajille, siis mentiin joukoittain korkeampiin venäläisiin opistoihin — Tartossa oli viime aikoina ainoastaan kolmas osa virolaisista ylioppilaista — ja harvat ovat vieraalta maalta kotimaahan takaisin tulleet.

Virolaisilla ylioppilasyhdistyksillä on Viron sivistys- ja valtiollisessa elämässä ollut tavaton merkitys, ne ovat olleet kouluna seuraavan ajan yhteis-

kuunnallista toimintaa varten. Siellä tultiin tuttaviksi, suunniteltiin yhteisiä tehtäviä, ja yhdistysten entiset jäsenet, päätettyään yliopistolliset opintonsa, jäivät edelleen yhdistysten jäsenten kanssa aatteelliseen yhteyteen; ainakin kerran vuodessa kokoonnuttiin yhteiseen suureen kokoukseen. Entiset jäsenet kantoivat pakollisilla ja vapaaehtoisilla vuosimaksuillansa myös osan ylioppilasyhdistysten menoista ja perustivat niitten jäseniä varten stipendioita. Luonnollista oli, että näissä kokouksissa vaihdettiin ajatuksia ei ainoastaan omista kotoisista asioista, vaan myöskin muista, ja se voi vapaasti tapahtua kaikkein raskaimmankin sortokauden aikana.

Se, joka Viron elämää tuntee, tietää, mitä vaikeuksia virolaisilla on ollut koettaessaan työskennellä kotimaansa ja kansansa hyväksi. Aina on heillä ollut paljon vihollisia. Mutta eteenpäin on päästy. Verrattakoon vain nykyistä Viroa siihen Viroon, joka oli sata vuotta aikaisemmin taikka ainoastaan 50 vuotta takaperin, taikka ottaakamme vaikka vain 25 vuotta kysymykseen! Sata vuotta takaperin katsottiin virolaista kuin mitään alhaisempaa olentoa. Vironkielellä ei ollut minkäänlaisia oikeuksia, yhteiskunnallisessa elämässä valitsi saksankieli; se, joka tahtoi kantaa sivistyneen nimeä ja esiintyä julkisuudessa, hänen täytyi muuttua saksalaiseksi. Kun 50 vuotta myöhemmin, v. 1870, Viron ylioppilasseura perustettiin, eivät asiat vielä olleet paljoakaan paremmalla kannalla. Sivistynyttä virolaista yleisöä ei vielä ollut olemassa. Niinpä tämän seuran perustavat jäsenet, jotka

olivat käyneet saksankielisen koulun, tunsivat vironkieltä hyvin puutteellisesti — sen epäkohdan poistamista oli seuran jäsenten yhteenliittymisellä alkujaan pääasiallisesti tarkotettukin.

Viime vuosisadan 80-luvulla tapahtui koulu- ja yliopisto-oloissa tärkeä muutos. Ennen oli saksankieli ja -mieli vallinnut melkein yksinomaan, nyt tuli venäjänkieli, alkoi venäläistyttäminen. Venäläistyttäminen on kuitenkin Viroon jättänyt vähemmän jälkeä, kuin voisi luulla. Virossa asuvien perheitten puhekieleksi se on tullut vain yksityisissä poikkeustapauksissa. Päinvastoin se on — vaikkapa negatiivisesti — auttanut vironkielen pääsemistä sivistyneitten puhekieleksi. Kun saksankielen käytännöllinen taito rupesi katoamaan, ei tullut sen sijalle venäjänkieli, vaan viro. Ensimmäisillä vironkieltä käyttävillä oli varsin suuria vaikeuksia voitettavana, kun he saivat taistella sekä virallisia kieltoja että ympäristön pilkkaa ja ylenkatsetta vastaan.

Kotimaassaan on virolaisilla aina ollut vaikea, melkeinpä mahdoton päästä valtion virkoihin; tarkoituksellisesti annettiin etuoikeus niihin venäläisille ja tietysti myös saksalaisille. Virolaiset saivat lähteä pois kotimaastansa. Ainoastaan lääkärit ja papit saattoivat vapaammin saada kotimaassa toimeentulon itsellensä. Raskas taistelu kahta rintamaa, saksalaistuttamista ja venäläistyttämistä vastaan, on ollut suoritettavana. Paljon on se taistelu vaatinut uhreja Viron sivistyneistöltä, mutta tämä taistelu oman kansan olemassaolon puolesta on käynyt yhä itsetietoisemmaksi. Kun kouluissa ei opetettu äidinkieltä, kokoontuivat oppilaat itse

yhdessä harjottelemaan; ylioppilasyhdistykset huolehtivat omien jäsentensä äidinkielen taidosta, julkisesti tehtiin pilaa niistä, jotka puutteellisesti omaa kieltänsä puhuivat. Mitä uhreja ja itsensäkieltämiä työskentely omintakeisen sivistyksen puolesta on virolaisilta sivistyneiltä vaatinut, sen tietävät virolaiset itse kyllä hyvin. Vieraille mainittakoon tästä valitollisesta sorrosta yksi esimerkki. Viron tasavallan nykyinen pääministeri K. Päts tuomittiin tsaarivallan aikana kuolemaan. Mutta Päts oli sitä ennen päässyt pakenemaan, kuolemantuomio langetettiin hänen selkensä takana. Kun Päts pari vuotta myöhemmin tuli takaisin kotimaahansa, oli rangaistus sillä välin lievennetty ja muutettu vankeudeksi. Bolševikien hallitus-aikana tuomittiin hänet kolmen kuukauden vankeuteen, saksalaisten valtausaikana otettiin hänet jälleen kiinni, lähetettiin Riikaan ja sieltä eteenpäin. Omaiset eivät tienneet hänen olinpaikastaan juuri mitään, ja kävipä huhu, että hänet olisi ammuttu. Saksan vallankumouksen jälkeen ilmottivat saksalaiset viroanomaiset, että Päts on päästetty vapaaksi, mutta todellisuudessa vapautettiin hänet vasta pari viikkoa myöhemmin ja useasti uudistettujen vaatimusten jälkeen! Samanlaisia esimerkkejä voisi mainita paljon.

Se, mitä edellä on esitetty, ei ole pystynyt hävittämään virolaista kansallisuutta, pyrkimystä omaan sivistykselliseen erikoiselämään. Valkean tsaarin palvelijat koettivat toimittaa kaikki kansan parhaimmat pojat lukkojen taakse. Mutta nuorempia kasvaa lisäksi; ei samalla, vaan vähä kasvaa

pyrkimys päästä irti muukalaisista ja rakentaa oma virolainen maja. Viron itsenäisyyden ajatus on yhdistänyt kaikki virolaiset sivistyneet. Opiskeleva nuoriso on viimeiseen mieheen kokoontunut isänmaan turvaksi. Kaikki kotimaan hyväksi! Pitäisi kai vihdoinkin näillä pyrkimyksillä olla seurauksensa!

Lopuksi muutama sana virolaissyntyisistä tiedemiehistä. Tiedemiehen elämäntehtävän on monikin Viron mies itselleen valinnut ja usein paljon harrastusta osottanut, mutta siitä syystä, että heillä ei ole ollut omaa yliopistoa, että vironkielellä ei Tarton yliopistossakaan — vironkielen lehtorinvirkaa lukuunottamatta — ole ollut minkäänlaisia oikeuksia, ovat he vieraantuneet kansastaan, heistä ei tiedetä juuri muuta, kuin että he tässä maassa jossakin ovat syntyneet. Johdatettakoon tässä moniaat heistä mieleen, vanhemmista akadeemikko A. Vostokov (1781—1804), jolla slaavilaisten kielten ja venäjänkielen tutkimuksen historiassa on huomattava sija; edelleen historian professori E. Grimm, lakitieteen prof. D. Grimm, kansainvälisen oikeuden prof. Martens († 1909), lääketieteen tutkija L. Puussep Pietarin korkeammassa opistoissa, terveysopin prof. A. Rammul Kasanin yliopistossa, fysikaal. maantieteen prof. E. Rosenthal Varsovassa, lääketieteen prof:t H. Koppel ja A. Paldrock Tartossa, kemian prof. Gustav Tammann Göttingenissä, tunnettu uskontotieteen prof. A. Seeberg († 1915 Kielissä), hänen veljensä, nykyinen Berlinin yliopiston rehtori y. m. Näistä ovat ainoastaan jotkut ottaneet osaa virolaiseen elämään. Mutta kansallisuutensa

menettäneet kuuluvat vanhempaan polveen. Nuorempiin nähden on asia toisin. He koettavat aina säilyttää yhteyden kansansa kanssa. Hyvinkin usein kuullaan, että tuolla taikka täällä se ja se Viron mies valmistautuu tieteellistä elämäntehtävää varten. Ajan kuluessa pitäisi voida olla mahdollista saada heidät kaikki kokoontumaan Tarton yliopistoon, Tarton virolaiseen yliopistoon; silloin voi vihdoin korkeampi vironkielinen sivistys lähteä kehittymään.

4. *Vanhempi kirjallisuus.*

Kirj. J. Mark.

Vironkielen varhaisimmat muistomerkit, joilla on enemmän kielitieteellistä kuin kirjallisuushistoriallista merkitystä, ovat 13. vuosisadan alkupuolelta. Ne ovat paikan- ja virolaisten sotapäällikköjen nimiä ja muita yksityisiä sanoja, lisäksi pari lausetta Henrik Lättiläisen historiassa »Origenes Livoniae». Niinkään sisältää vironkielisiä paikannimiä Tanskan hallituksen verokirja »Liber census Daniae» (1240). Sodissa, joista kerrotaan yllämainitussa kirjassa, joutuivat virolaiset vieraan ikeen alle. Alussa oli tosin virolaisilla monenlaisia oikeuksia, he olivat persoonallisesti vapaita, niiden vanhimmat »seniores terrae» voivat heidän riitojaan ratkaista ja tuomita, jolloin tietenkin käytettiin vironkieltä. Mutta aikaa myöten kävi heidän asemansa yhä huonommaksi. Väki valloin orjaksi pakotettuina otettiin heiltä mahdollisuuskin huolehtia sivistyksestään, ja sortaja-isännille

ei johtunut mieleenkään oppia tuntemaan ja kirjoittamaan kansan kieltä. Katolinen kirkko, joka toimitti jumalanpalvelukset latinankielellä, ei niinkään paljoa tehnyt vironkielen viljelemiseksi. Niin paljon vaati kuitenkin kirkko, että »Isä meidän», »Ave Marian» ja käskyjen tuntemista oli pappien opetettava kansalle. Jotta tätä pappien velvollisuuden täyttämistä helpotettaisiin, julkaisi Saare-Läänemaan piispa J. Kievel myöhemmin, v. 1517, vironkielisen katolisen katekismuksen, joka painettiin jossain Saksassa.

Vasta uskonpuhdistuksen aikoihin alkoivat raittiimmat tuulet puhaltaa. V. 1521—1525 oli nimittäin Liivinmaan ritarivaltio omaksunut Lutherin opin. Lutherin opin mukaan piti jumalanpalveluksen tapahtua kansan kielellä. Se pakotti papit oppimaan kansankieltä, jotta he voisivat saarnata seurakunnille niiden äidinkielellä. Tarttolainen pappi Fr. von Witten käänsi Lutherin katekismuksen vironkielelle, ja se ilmestyi Lyypekissä v. 1553. Wittenin työ ei ollut ainoa yritys kääntää jumalansanaa kansan kielelle. On tunnettua, että jumalanpalveluksissa yleisesti luettiin käsinkirjotettuja käännöksiä epistoloista, evankeliumeista, rukouksista, selityksistä ja kirkkolauluista. Parhaimmat kielentaitajat toimittivat kääntämisen, toiset kirjottivat käännökset itselleen puhtaaksi. 16. sataluvun jälkipuoliskolla oli jo olemassa jonkinlainen kirja-, oikeammin kirkkokieli, mikä voidaan todeta tallinnalaisen papin G. Müllerin saarnoista vuosilta 1600-1606.

Etelä-Viro (=Liivinmaan virolainen osa) kuului tähän aikaan Puolaan. Luterinuskaiset papit

eivät voineet siellä mitään tehdä, mutta sitä enemmän jesuitat. Nämä koettivat Lutherin opin vastustamiseksi sepustella uskonnollistakin kirjallisuutta vironkielillä. Niinpä lienee *J. A. Wellherus* toimittanut pappeja varten muutamia vironkielisiä kirjasia, »libelli», samoin *W. Buccius* katolista kirkkoa varten jonkinlaisen käsikirjan »*Institutiones Esthoniae*», joka ilmestyi Saksassa v. 1622. Kaikki yllämainitut kirjat ovat joutuneet hukkaan. Kaikkein vanhin, jäljellejäänyt kirja on *H. Stahlin* »Käsi- ja kotikirja», jota on 4 osaa (1632—1638). *Stahl* julkaisi muitakin kirjoja, m. m. ensimmäisen vironkielisen kieliopin (1637). Kuten tunnettua, on vironkielessä kaksi päämurretta, pohjoinen ja eteläinen. *Stahl* kirjotti pohjois-murteella. *Stahlin* »Käsi- ja kotikirjan» ilmestymisen aikoina julkaisi *J. Rossihnius* etelä-murteella kokoelman epistoloita, evankeliumeita ja katekismuksen v. 1632. Edelleen ilmestyi ensimmäinen vironkielinen virsikirja pohjois-murteella 1656 ja etelä-murteella 1687. Näin syntyi samalla kertaa kaksi kirjakieltä, jotka kauan aikaa elivät rinnastusten, kunnes vasta lopullisesti 19-sataluvulla pohjois-murre voitti.

Virolaiset olivat sorron alla; oman sivistyksensä ja kielensä edistämiseksi he itse eivät voineet mitään tehdä. V. 1632 antoi Ruotsin kuningas *Kustaa Aadolf* käskykirjeen Tarton yliopiston perustamiseksi. Tässä kirjeessä on mainittu, että niin hyvin ylimystön »nobiles», kuin kaupunkilais- ja talonpoikaisnuorison »plebeij», oli opittava saksan-, ranskan-, lätin-, *viron-* ja inkerinkieltä. Mutta kuinka paljon siihen aikaan virolaisia opiskeli Tarton yliopistossa, ei ole tunnet-

tua. Kauan aikaa olivat vironkielen viljelijät muukalaisia, joiden kielentuntemus usein oli sangen puutteellinen; he eivät tunteneet kielen lakeja. Vironkieli kangistettiin latinan kieliopin kaavoihin. Kielen perusteellisemmaksi tuntemiseksi koettiin tehdä kylläkin ahkerasti työtä, sitä todistaa kokonainen sarja kielioppeja. Stahlin jälkeen ilmestyi v. 1648 J. Gutsloff'in »Observationes grammaticae circa linguam Esthonicam» (etelä-murre), v. 1660 H. Gösecken »Manductio ad linguam Aesthonicam» (pohjois-murre), v. 1693 J. Hornungin »Grammatica Esthonica» (p. m.). Hornungin kielitaito oli hiukan parempi kuin hänen edeltäjänsä; hän käänsi viroksi (p. m.) myös Uuden Testamentin, joka ilmestyi v. 1715; koko Raamattu ilmestyi v. 1739 (p. m.). Täten pohjois-murre sai ylivallan kirjakielessä. Raamatun toimittajana oli A. Thor Helle jonka myötävaikutuksella v. 1732 ilmestyi niinikään kielioppi (p. m.). Tämä sisältää laajan sanaston sekä joukon sananlaskuja ja arvotuksia. A. W. Hupelin vuosisadan lopulla v. 1780 julkaisema kielioppi niinikään sisältää sanaston, sananlaskuja j. n. e.; v. 1818 ilmestyi tästä laajennettu painos. Kaikki nämä kielitopit olivat kirjoitetut käytännössä olevan kielen tuntemisen edistämiseksi ja tarkotetut papeille käsikirjoiksi. Ennenkuin jatkamme, on Hupelin suhteen huomautettava, että Herder sai »Stimmen der Völker»iänsä varten virolaisia kansanrunoja juuri Hupelilta. Saksankielisten teosten lisäksi julkaisi Hupel vielä kaksi lääketieteellistä laatua olevaa kirjoitusta vironkielellä.

Viron kirjallisuus oli alussa aivan poikkeuksetta

hengellistä laatua, taideronous, käännetty tai alkuperäinen, oli kirkkolaulua. Ensimmäiset maalliset runot kirjotti R. Brocman (1606—1647) ja G. Saleman (1597—1657). 18. sataluvun lopussa ja 19. alussa ilmestyivät ensimmäiset maalliset kansankirjat, opettavaisia tarinoita ja satuja, kirjottajina Fr. G. Arvelius, Fr. von Willmann ja J. W. L. von Luce.

Siihen saakka olivat vironkielen viljelijät melkein poikkeuksetta muukalaisia. He eivät luonnollisesti voineet ymmärtää kielen luonnetta kyllin selvästi, heidän kielensä oli täynnä virheitä alkeellisimpiakin kieliopin sääntöjä vastaan. Hornung oli tosin jonkinlaista puhdistustyötä tehnyt, mutta se ei riittänyt. Asia alkoi parata vasta sitten kun kansan omat miehet ryhtyivät kielen viljelystyöhön. V. 1819 loppui maaorjuus, jolloin kirjallisuuden alalla tapahtui käänne. Siirtyminen ei ollut kuitenkaan jyrkkä; alussa työskentelivät saksalaiset heräävien virolaisten rinnalla, ensinmainittujen luvun kuitenkin vähetessä ja virolaisten taas kasvaessa yhä suuremmaksi. Virolaisystävällisistä saksalaisista on erityisesti mainittava J. H. Rosenplänter, joka toimitti vv. 1813-1833 kansan- ja kielitieteellistä aikakauskirjaa »Beiträge». Hänen avustajiaan oli lahjakas K. J. Peterson (1801—22), joka virolaisena tunsikin kielen hyvin ja jolla epäilemättä oli enemmän runoilamiseen taipumusta kuin hänen saksalaisilla ammattiveljillään; hänen runonsa, joita hän itse ei ehtinyt julkaista, ovat sekä muotokauneudeltaan että sisällöltään hänen edeltäjänsä ja monien jälkeen tulevienkin runoja huomattavasti parempia. Tulevien sukupolvien kirjalliselle toiminnalle ei Petersonilla ollut mer-

kitystä. Hänen runonsa ovat saaneet maata käsikirjotuksina aina meidän päiviimme saakka, ja vasta nyt on niitä alettu julkaista. Suurempi vaikutus viroikielen kehittymiseen on ollut toisella virolaisella miehellä, O. W. Masingilla (1763-1832). Masingin kieli oli puhdasta, kansanomaista, virheetöntä. Hänen kirjallinen toimintansa on ollut hyvin runsas; joukko kansankirjoja on ilmestynyt hänen kynästään. Mainittakoon tässä: »Pühhapäeva wohheluggemised» (Luettavaa pyhäpuhteiksi), Liivinmaan talonpoikaislain käännös, »Arvamise raamat» (Laskukirja), »Ma rahva näddalaleht» (Maakansan viikkolehti) j. n. e. Samaan aikaan julkaisi kreivi P. Manteuffell silloisissa oloissa huomiota herättävät pakinansa ja runonsa. V. 1838 perustettiin Tartossa virolaisten ja estofiilien toimesta »Gelehrte Estnische Gesellschaft» (Viron oppineiden seura), jonka päätarkotuksena oli oleva Viron kansan muinaisuuden ja nykyisyyden tutkiminen, viroikielen ja kirjallisuuden edistäminen. Virolaisista, jotka olivat mukana seuran perustamisessa ja perästäpäinkin toimivimpina jäseninä, on mainittava lääket. tohtori *Fr. R. Fählmann* (1798—1850), kielentutkija, kansanrunojen kokooja ja runoilija ja samoin lääket. tohtori *Fr. R. Kreuzwald* (1805—1882), »Kalevipoeg»in kokooja ja järjestäjä. Kreuzwald, jonka työtä voisi verrata ehkä Lönnrotin samanlaiseen, on muun ohella kirjottanut joukon kansankirjasia.

Viimeisiä saksalaisten edustajia Viron kirjallisuudessa olivat H. Neus, tunnettu virolaisesta kansanrunokokoelmastaan, E. Ahrens, uuden virolaisen kirjotustavan perustaja, ja akatemikko *J. F. Wie-*

demann (1805—1887), joka on edistänyt vironkielen tutkimista ja tuntemista perusteellisilla kielitieteellisillä teoksillaan (Estn. Wörterbuch, Grammatik der estnischen Sprache j. m. s.). V. 1857 laski *J. W. Jannsen* (1819—90) lopullisesti pchjan sanomalehtikirjallisuudelle perustamalla »Perno Postimees»-lehden. Tällä Jannsenin perustamalla lehdellä on nykyään nimi »Postimees». Jannsen on kansanomaisena kertojana ja runoilijana erittäinkin mehevän kielensä takia saavuttanut suurta suosiota. Suurempi merkitys oli kuitenkin hänen tyttärellään, *Lydialla*, kirjailijanimeltä *Lydia Koidula*, Viron kirjallisella työmaalla. *Koidula* on tunnettu runoilijana ja kertojana, ja hänen vaikutuksensa on sängen suuri Viron uudemman, erittäinkin lyyrillisen runouden kehitykseen. Hänestä saa alkunsa näyttämökirjallisuus ja näyttämötaide Virossa.

Koidulan aika tuo meidät Viron kansallisen heräämisen ajanjaksoon. Useita henkilöitä tavataan jo kirjallisuuden ja sivistystyön vainioilla. Ahkerimpia oli *J. Hurl*, joka erityisesti Viron kansanrunojen rikkauksien kokoojana on tehnyt jättiläistyön. Kymmeniä tuhansia kansanrunoja, vanhoja sanoja ja selityksiä, tuhansia satuja on hän koonnut, ollen tässä työssä itse henkilökohtaisesti mukana. Osa niistä on julkaistu (*Vana kannel, Setukeste laulud*). Hänen rinnallaan ja samassa tarkoituksessa työskentelivät *M. J. Eisen* ja tri *M. Weske*, viimeksimainittu etevä vironkielen tuntija. V. 1872 perustettiin, pääasiassa *Hurtin* toimesta »*Eesti Kirjameeste Selts*» (Viron kynämiesten seura), joka tahtoi huolehtia vironkielen kaikinpuolisesta edistämisestä. Seu-

ran työ olikin hyvin tuloksellista, vahinko vain, että se kesti niin lyhyen ajan. Tämän ajan Viron kansallisen elämän huomattavimmista edustajista on mainittava toinen heräämisajan kirjailija ja julkinen esitaistelija *C. R. Jakobson* (1841–1882), joka on kyntänyt syviä vakoja sanomalehtimiehenä, paljon leviävän *Sakala*-lehden toimittajana, edistystyön eturivin miehenä ja koulukirjailijana. Näiden kahden johtomiehen ympärille liittyi useita muita. Olihan vilkasta nousua kaikkialla huomattavissa. Syntyi kuitenkin molempien johtajien, varovaisen ja tasa-puolisen *Hurtin* sekä kiivaan ja jyrkän *Jakobsonin* välillä erimielisyys, juopa, joka kauan jarrutti tervettä, rakentavaa yhteistyötä. »Eesti Kirjameeste seltsin» kuolemaan ovat varmaan nämä sisäiset eripuraisuudet osaltaan vaikuttaneet

Toisista sen ajan huomattavista runojen, näytelmäin ja kansankirjallisuuden kirjottajista ansaitsee mainitsemista *J. Kunder*, *E. Bornhöhe* ja *A. Saal* ovat julkaisseet joukon historiallisia kertomuksia Viron varhaisemmasta menneisyydestä; niiden kirjallinen arvo ei ole kuitenkaan suuri, mutta ne ovat osaltaan vaikuttaneet kansallistunnon heräämiseen. Näiden lisäksi oli useita muitakin kirjallisuuden viljelijöitä. Ottamatta lukuun paria niistä (*Peterson*, *Koidula*), oli niiden tuotanto niin muodoltaan kuin sisällöltäänkin hyvin heikkoa. Vasta viime vuosisadan lopulla alkoi kehitys parempaan päin. Kaikkein ensimmäisenä on mainittava *Juhan Liiv* (1864–1913). Liivin runoudessa esiintyy jo taiteellista lahjakkuutta, syväsisällöistä ajatusta ja yllättävää lennokkuutta, usein myös surunvoittoisia, jopa synkkämielisiä säveliä.

Vihdoin on muistettava E. Peterson, vanhemman ja uudemman ajanjakson välirenkaana, ja *E. Wilde*, joka muistuttaa vanhemmassa tuotannossaan Bornhöheä ja Saalia, mutta joka on jaksanut uudemmankin ajan tasalla pysyä. Näytelmäkirjailijoista on *A. Kitzberg* saavuttanut laajaa suosiota ja tullut tunnetuksi kotimaan ulkopuolellakin. Runoilijoista olkoon mainittu Anna Haava, K. E. Sööt ja E. Enno.

Kuluvan vuosisadan alusta, joka merkitsee Viron historiassa uutta heräämisaikaa — valtiollisista johtajista olkoon tässä »Postimees»-lehden toimittaja *Jaan Tõnisson* kaikkein ensimmäisimpänä mainittu — alkaa Viron kirjallisuudessa uusi kehitysjakso: herää pyrkimys vakavaan, syvään taiteeseen; kieleen pannaan suurta huolta. Tämän liikkeen etunenässä on lahjakas ja henkevä runoilija ja nuorviolainen *Gustav Suils*; hänen aatetovereitaan ovat monet runoilijat, kuten *W. Grünthal-Ridala* ja novellikirjailija *Fr. Tuglas*. Näiden hengenheimolainen *J. Aavik* on ottanut tehtäväkseen perinpohjin uudistaa vironkielen taipuisaksi ja rikassanaiseksi.

5. Nuori Viro.

Aino Kallaksen mukaan kirj. Leeni Vesterinen.

Viron henkistä elämää ennen vallankumousvuotta 1905 voinee hyvällä syyllä verrata kiehuvaan vesikattilaan, jonka kansi on tiiviisti suljettu. Ulospäin ei näkynyt, mitä kansan sielussa iti, mikä siinä haki ilmenemismuotoaan ja pyrki ulos, ennenkuin yhteiskunnallisen ja valtiollisen vapaudenhengen en-

simäinen nousu oli puhkaissut pakollisen kuoren. Monenmoisten silloin esiinpulpahtaneiden ilmiöiden joukossa herätti kenties enin huomiota kirjailijayhtymä »Noor-Eesti», joka tuli »läpi tuulen ja rankkasateen katonalaisista kamareistaan» avaamaan Viron kirjallisuudelle ikkunoita Eurooppaan. Voimme täydellä syyllä rinnastaa käsitteet: Viron uusin kirjallisuus ja »Noor-Eesti»; pääasiassa ne ovat samaa.

»Virolainen kirjallisuus oli tosin Noor-Eestin esiintymishetkellä lakannut olemasta vain hyllyllinen hengellisiä, saksalaisten sielunpaimenten virheellisellä vironkielellä toimittamia postilloja, jokunen maallisempi tarina »rakkaan maarahvaan ratoksi ja opetuksiksi» joukossa, kuten vielä sata vuotta takaperin. Päinvastoin, virolaisen kirjallisuuden olemassaolo oli jo vuosikymmeniä ollut kieltämätön tosiasia. Se oli jo ehtinyt elää sekin, kuten virolainen sivistyselämäkin, kaksi tärkeätä kehityskautta, kansallisromanttisen ja realistisen. Se oli tuottanut Koidulan isänmaallisen lyriikan, Kalevipoeg-epoksen ja Kreutzwaldin vanhuuden eepillisen Lembitrunoelman. Se oli kokeillut historiallisromanttisen novellin ja kyläkertomuksen alalla. Se oli tuottanut Anna Haavan luonnonraikkaan rakkausrunouden. Sillä oli näytettävänä Ernst Petersonin naturalistiset tendenssinovellit ja Eduard Wilden siihenastinen laaja, hyvin eriarvoinen romaanituotanto, jonka kunnioitettavan huipun muodosti työorjuuden aikuinen trilogia »Mahtran sota — Kuinka Anijalaiset kävivät Tallinnassa — Profeetta Maltsvet». Sillä oli leppoisten kylänovellien ja maalaisnäytelmien luoja August Kitzberg ja sairas runoniekka

Juhan Liiv, jonka traagillisen runottaren mielipuo-
lisuuden yö on innottanut.» (Aino Kallas: Nuori
Viro).

Vuonna 1905 ilmestyi Noor-Eestin ensimmäinen
Albumi, johon ryhmän henkinen johtaja Gustav
Suits on laatinut ohjelmakirjotuksen. Sen pääpon-
tena on »Enemmän kulttuuria! Enemmän eurooppa-
laista kulttuuria! Olkaamme virolaisia, mutta muut-
tukaamme samalla eurooppalaisiksi!»

»Tämä eurooppalaisuuden vaatimus merkitsi
ennen kaikkea juuri kulttuuripiirin »maantieteellistä
laajennusta», kuten sitä sattuvasti on nimitetty.
Virolaisen sivistyksen oli avauduttava muillekin
kulttuureille, kuin tähän asti miltei yksinvaltiaille
saksalaiselle ja venäläiselle. Sen sivistyksellisten
ainesten maahantuonnin, jota Noor-Eesti suunnit-
teli, tuli käsittää Virolle paikassa ja ajassa kaukai-
sempienkin ja tähän asti vieraitten kulttuurien
saavutuksia. Viron oli jouduttava kosketukseen
gallialaisen, roomanilaisen, anglosaksilaisen ja skan-
dinaavilaisen hengen kanssa sekä lujitettava sidet-
tään siihen kulttuuriin, jonka kanssa jo kansallisen
herätyksen ajoilta oli olemassa kosketuskohtia ja
joka Virolle sekä maantieteellisesti että rodullisesti
oli lähinnä, suomalaiseseen.» (Aino Kallas: Nuori Viro).

Aina Noor-Eestin vaikutukseen asti ei Viron
kirjallisuuteen nähden oltu käytetty mitään yhte-
näistä varmaa taiteellista mittapuuta. Kirjallisuus
sai ratkaista milloin valtiollisia tai yhteiskunnallisia
probleemejä, milloin kansallisia tai siveellisiä, ja
arvostelu oli sen mukaan, miten hyvin se pystyi
tehtävänsä ratkaisuun. Vasta Noor-Eesti ryhtyi

kirjallisuutta katselemaan taiteellisen prisman läpi ja otti arvosteluissaan huomioon pääasiallisesti esteettiset arvot.

»Tämä esteettisen kulttuurin vaatimus on ennen kaikkea kohdistunut taideteoksen muotoon. Kuten uudistavat solut kiiruhtavat kipeään kohtaan elimistöä, samoin on Noor-Eestikin käyttänyt suuren osan uudistusvoimastaan luodakseen perinpohjin uudelleen virolaisen kirjallisuuden kipeän kohdan: puuttuvan ja vaillinaisen tyylikäsitteen. Vuosikausia ovat nuorvirolaisten kirjoitukset yhä uudelleen, kuten Tuglas huomauttaa, teoretisoineet ja agitoinneet osottaakseen, kuinka ala-arvoinen, epäkypsä, epäkulturelli virolaisen kirjallisuuden siihenastinen muoto todenteolla on ollut. Nuoren polven tunnus-sanaksi tuli muotopalvonta.» (Aino Kallas: Nuori Viro)

»Nuorvirolainen muotoviljelys alotti kirjojen ulkoasusta. Heidän kirjansa ilmestyivät alusta alkaen asussa, jollaista virolaisten kirjakauppojen vaatimattomat näytekkunat eivät ennen olleet aavistanneetkaan, he tilasivat taiteilijoilta kirjojensa kansilehdet, koristivat ne vinjeteillä ja frontispiseillä, painativat ne kalliille, hienolle paperille, varustivat albuminsa taiteellisilla kuvajäljennöksillä.» (Aino Kallas: Nuori Viro).

»Mutta tämän muodonpalvonnan tärkein päämäärä ja muuan Noor-Eestin kaikkein hedelmällisimpiä aloitteita oli epäilemättä persoonallisen, yksilöllisen tyylin vaatimus, joka niin hellittämättömänä kaikuu läpi kaiken, niin kielteisen kuin myönteisen, mitä Nuoren-Viron eri kirjailijat ovat kirjottaneet.

Niin eroava kuin heidän taidekäsityksensä muuten usein lieneekin, tässä asiassa he ovat eroamattomasti yhtä. Ensimmäisinä virolaisessa kirjallisuudessa he asettavat vaatimukseksi tietoisien valinnan, sisällyksestä ja aiheesta kasvavien sisäisten lakien seuraamisen, muodon ja sisällön vuorovaikutuksen ja sopusoinnun.» (Aino Kallas: Nuori Viro).

Harrastaessaan muotopuhtautta ja tyylikauneutta esiintyi ensimmäinen vaikeus kielessä. »Eurooppalaisuus» oli hienostanut ja laajentanut nuoren polven sielullista rakennetta. Sen polven ajatus ja tunne-elämä vaati monivivahduksellisempaa soittoonetta kuin oli tähänastinen virolainen talonpoikaisviulu, kuten Aino Kallas huomauttaa. Useat nuorvirolaiset kirjailijat ovatkin siksi harrastaneet perusteellisia kieliopintoja Helsingin yliopistossa, ja sill'aikaa kun toiset toteuttavat muoto- ja tyylikauneusvaatimuksiaan kaunokirjallisin teoksin, ottaa eräs heistä, Joh. Aavik, vironkielen uudistuksen ja rikastuttamisen ja puhdistuksen elämänsä päätehtäväksi, vieläpä siinä määrin, että luopuu koko kaunokirjallisesta toiminnasta, jollaiseen hänellä epäilemättä on rikkaita edellytyksiä, »kunnes uusi kieli on käyttökelpoinen». Willem Grünthal-Ridala on hyvinkin pitkälle menevät kielenuudistuksensa samalla soveltanut muotopuhtaisiin lyyrillisiin runoihinsa.

Nuoren-Viron itseoikeutettu johtaja Gustav Suits julkaisi esikoisteoksenaan v. 1905 runosikermän »Elu tuli». Sitten Koidulan vapaushymnien ei tällaista hehkuvaa isänmaallista lyriikkaa oltu Virossa viritetty. Vain siellä täällä vilahtaa jotain tummaa, joka jo ennustaa, että elontulen laulajasta on kehit-

tyvä alakuloinen harhailija Tuulimaan hiekkakentillä, joista hän laulaa 7 vuotta myöhemmin ilmes-
tyneessä runokokoelmassaan »Tuulemaa». Mutta
siinäkin hän on ensimmäinen vertaistensa joukossa,
taiteilija, jollaisia kansoille suodaan vain harvoin.

Proosakirjailijoista lahjakkaimpana mainittakoon Friedebert Tuglas, jonka liikuntoala näyttää olevan melkein rajaton; sitten, mainitaksemme vain nimiä, A. H. Tamsaare, Mait Metsanurk, Jaan Oks y. m. Aivan viime aikojen tapahtumien yhteyteen on asetettava uuden kirjailijaryhmän »Siurun» muodostuminen Tallinnassa, johon Tuglaskin kuuluu. Ryhmän lahjakkain jäsen lienee »la grande amoureuse-tyyppi» Marie Under, joka jo on julkaissut kaksi vihkosta sonetteja.¹

Näytteitä uudemmasta virolaisesta runoudesta:

Gustav Suits.

LAULU EESTISTÄ.

LAUL EESTIST.

*Aikakirjat kuin kirojen luku,
maahan sorrettu, matala suku,
käyrät, kumarat vaivaiskoivut,
juurineen, juuritta hetteessä rämeen:
Se on Eesti.*

---

¹ Suomeksi ilmestynyttä virolaista kirjallisuutta koskevia teoksia: Aino Kallas, Tähdien lento; Merentakaisia lauluja; Nuori Viro. — F. Tuglas: Vilkkuva tuli. — Eduard Vilde: Mahtran sota, ilmestynyt myös nimellä Kapina moisiossa.

*Kukapa suot nämä kuivaa kerran?
heilimöi nuoruus vain hetken verran,
ruostuu tekojen kirkas teräs,
raskaina iskevät hallayön ruoskat,
Eestissä ollaan.*

*Kenenpä nauru kirkasna soisi?
murheet ken riemuksi muuttaa voisi?
kuormasta kyyryssä huokaa elo
kohdalla Murheen-alhon kylän,
Eestin elo.*

*Vaivaispajujen, petäjain kehto!
toisin lehajaa tammilehto,
toisin etelän taivaan alla
viinirinteillä raikuu runo.
Eestissä sataa*

*ruosteista sumua alati, aina . . .
eipä laulajan päähän paina
laakerinlehväistä seppeltä kukaan.
Kova on kohtalo syntyä tänne
laulajaks Eestin.*

*Laulamme tuntien varhaisen tuhon,
kirotuin soitten kuoleman-uhon.
Mistä on unelma kuolemanlasten?
päivästä kauniista, kirkkaammasta,
päivästä Eestin.*

Suom. Aino Kallas.

Willem Grünthal.

HIETASÄRKÄLLÄ.

LUITEL

*Painuu lännen maille päivä, punainen kuin veri,
yksin somerolle istuiksen,
kauempana kevään sinertävän tumma meri
häipyy kaukomielin kohisten.*

*Yli luotoin, yhä illan kultaa kuultavien,
kiittää ulapalle kirkuen
lokki, myrskylinnut läpi ilmain hämärien,
yli illan vetten varjoisten.*

*Niinkuin päivää pakenevaa lännen mailla
tavoittaapi purje kalpea,
niinpä velloo mieli, öisen vaahtolaineen lailla
kauas, täynnä tummaa kaihoa.*

Suom. Aino Kallas.

6. *Virolainen kansanrunous.*

Kirj. Väinö Salminen.

Viron kansalliseepoksessa kerrotaan, että kun iso taivaan pimittävä tammi oli kaadettu, rakennettiin siitä Suomen silta välittämään yhteyttä yli Suomenlahden. Mutta saman tammen aineista tehtiin myöskin laulajalle tupa. Jokainen ken Suomen siltaa kulki, pysähtyi kysymään, mikä mahtava

linna se on. Hämmästykseseen hän sai kuulla, ettei se ollutkaan, kuten kaukaa katsoja luuli, mikään rahainen, lihainen tai kultainen linna, vaan köyhän laulajan pirtti, jossa »kuu on uksena edessä, päivä paistavi laella, tähdet tanssivat tuvassa, taivon kaari katonansa». Mutta siinä pirtissä on ihmeellinen laulun kehrä, jolla köyhä asukas kerii laulun lankoja aina Taaran tähtitarhoista ja päivänkoiton mailta saakka.

Laulun lahja, mielikuviutus, rikas kansanrunous, onkin ollut Suomen sillan kulkijalla ainoa aarre, joka on yhdistänyt veljeskansoja Suomenlahden molemmin puolin. Mutta tuo laulun kehrä onkin ollut niin loppumattoman rikas, että siitä on virolais-suomalaisille punoutunut ehkä maailman rikkain kansanrunous.

Olisihan outoa, jos meillä suomalaisilla olisi kansanrunoutta, mutta ei virolaisilla, jotka kumminkin jäivät kantasuomalaisten alkuperäisemmille asuinmaille. Se todistaisi, ettei yhteisenä aikana vielä oltu niin pitkälle kehitytty. Mutta niin ei ole. Suomenlahden tuolla puolen on ollut yhtä rikas runous kuin meidän esi-isillämme, ja vieläpä samalla kalevalaisella runomitalla ja samoista aiheista.

Valitettavasti vasta viime vuosisadalla alettiin virolaista kansanrunoutta panna paperille. On siis selvä, että ehkä suurin osa yhteistä kantasuomalaista (virolais-suomalaista) henkistä omaisuutta kansanrunouden muodossa ehti muistin varassa ollen puolestoista vuosituhannessa unohtua tai sukupolvesta sukupolveen kulkien alkuperästään miltei tuntemattomaksi muuttua. Suurimman osan kansanrunoutta on hävittänyt Virossa seitsemättä sataa vuotta kes-

F. R. Kreutzwald.

tänyt vieras orjuus ja vieras oppi. Mutta hämmästyttävän paljon on sittenkin tämä sitkeä kansa säilyttänyt muistinsa varassa. Virolaista kansanrunoutta on saatu talteen runsaasti neljäsosa miljoonaa toisintoa. Ja mikä on merkillisintä, keräystyön ovat suorittaneet itse virolaiset, etupäässä oppimattomat kansanmiehet. Tähän työhön on ottanut osaa n. 1000 virolaista, siis useampi kerääjä kuin missään

Jakob Hurt

muualla maailmassa. Niinpä on saatu talteen n. 60,000 runoa vanhalla runomitalla, n. 25,000 satua, tarinaa ja pilajuttua, n. 60,000 sananlaskua, 50,000 arvoitusta, kymmeniä tuhansia taikoja j. n. e. Paitsi sitä on Eesti üliõpilaste seltsin toimesta talletettu muistiin (osaksi fonografin avulla) noin 13,000 kansansävelmää, suurimmaksi osaksi siihen kuuluvine sanoineen, joita on kerätty ainakin 200,000 säettä.

Tätä tavattoman suurta aineistoa on vasta pienet määrät saatu julkisuuteen. Kuten tietty muovaili virolainen Kreutzwald runoista ja taruista

Virolainen runolaulaja Juhon Bachblum Virumaalta

epoksen Kalevipoeg (ilmestyi 1861), joka on ollut virolaisten henkiselle nousulle suunnilleen yhtä tärkeä kuin meille Kalevala. Myöhemmin julkaisi J. Hurt joukon runoja ja hän se oli etupäässä keräykseen kehottajakin. Muista virolaisista kansantietouden tutkijoista on huomattava vieläkin elossa oleva pastori M. J. Eisen, jonka hallussa ovat käsikirjotuskokoelmat nousevat n. 50,000 kirjoitettuun sivuun, joissa m. m. on 14,000 satua. Eisen on kokoelmistaan sommitellut pari sataa kansan kirjasta ja kirjotelmaa.

Mutta suurin osa on vielä julkaisematta käsikirjotuksina. Niissä piilee suuria runollisia kauneusarvoja ja tutkijalle ehtymätön aarre päästäkseen

A. Weizenberg: Kalevipoeg.

selville kantasuomalaisen runouden synnystä, runon elämästä ja kehityksestä, psykologiasta y. m.

Kokonaisen rikkaan kirjallisuuden on säilyttänyt muistinsa varassa Viron kansa, jonka vaiheista me tiedämme, että ne ovat olleet kovemmat kuin minkään muun Euroopan kansan. Virolaisten lahjakkuutta todistaa se, ettei vieras sortaja halki kuuden

Virolainen kanteleensoittaja.

vuosisadan pitäessään virolaisia maaorjuudessa, saanut heitä sorretuksi henkiseen tylsyyteen. Kantasuomalainen pohja oli jo siksi vankka, että se kesti kokeen. Kun ei virolainen päässyt osalliseksi kirjallisuudesta kirjoitetussa ja painetussa muodossa, säilytti ja kehitti hän kirjallisuuden kansanrunouudessaan pelkän muistinsa varassa. Tällainen elävä kirjallisuus oli mielikuvitusta, järkeä ja muistia kehittävä ja se oli myös lohtuna ankaroina aikoina.

»Suu laulab, süda mureteb, silmad vetta veeretavad», sanookin laulaja. Kuinka pitkälle laulajan muisti saattoi kehittyä, todistaa se, että eräskin laulaja-eukko muisti 700 runoa, joissa on 15,000 säettä, eräs setukaisnainen lauloi 20,720 säettä.

Virolainen runous on rikas kertovaisista aineksista, se on enemmän eepillistä kuin esim. Inkerin. Tarinoissa taas on viljalti kertomuksia sankareista.

Sekä runoissa että tarinoissa eli muisto muinaisesta vapaudesta ja omista sankareista. Niistä jäi kytemään toivo, että niiden ennustamat paremmat ajat vielä tulevat. Päättyyhän Viron kansalliseeposkin tarinaan, että suuren Kalevan pojan käsi jäi kahden kallion väliin, mutta että on tuleva hetki, jolloin kahden ajan pirstaleet hulmahtavat ilmi liekkiin. Silloin vapautuu sankarin käsi kalliosta, ja Kalevalan pojan kansalle virolaisille on koittava uusi aika.

Todennäköisesti voi Viron kansa juuri kansantietoutensa pohjalta luoda tulevaisuudessa itsenäisen rikkaan kulttuurin.

Näyte virolaisesta kansantarustosta:

KOIT JA ÄMÄRIK.

(Huomenkoi ja Iltahämärä).

Muinoin oli äidillä kaksi tytärtä, nimeltä Videvik ja Ämärik; molemmat kauniit, koriat ja sievät, niin hyvin näön kuin tapojen puolesta, niinkuin laulun sana sanoo:

Pää valkea, posket punaiset,
Sitikka-mustat silmäkulmat.

Päivän laskeutuessa oli vanhempi tytär tullut kahden härän kanssa kyntämästä ja vienyt ne, kuin ainakin ymmärtäväinen ihminen, joen rannalle juomaan. Mutta niinkuin tähän päivään asti kauneus on tyttölasten ensimmäisenä huolenesineenä, ja sievät useasti katsovat peiliin, niin oli myös sievän Videvikon tapa ja usko. — Hän antoi härkien olla valloillansa, astui joen rannalle, ja katso, joen hopeapeilistä pais-toivat sitikka-mustat silmäkulmat kullankarvaisten poskien kera niin armaasti vastaan, että sydän iloitsi. Kuu, jonka, Luojan käskyn ja säätämän mukaan, piti valostaa maata levolle lähteneen päivän asemesta, unohti ammattinsa rehellisen hoi-don ja laskeutui rakkauden valtaamana nuolena syvään maanpoveen — joen pohjaan — ja toisen suu oli toisen luona ja toisen huulet olivat toisen vieressä. Hän kosi suuta antamalla Videvikon mor-siamekseen, mutta unohti sillä aikaa kaikki, kaikki toimituksensa — ja katso, pilkkoinen pimeys kattoi maan, niin kauan kuin hän Videvikon rinnalla viipyi. — Sillä aikaa tapahtui surkea onnettomuus. Kiskoja-peto, susi, jolla sillä välin oli kaikki valta käsissään, koska ei kenkään häntä nähnyt, tappoi Videvikon toisen härän, joka omin päin oli mennyt metsään ravintoa hankkimaan, ja söi sen suuhunsa. Vaikka ihanan satakielen kuuluisa ja heleä laulunääni helkki metsästä läpi pimeyden: »Laiska tyttö, laiska tyttö, yö pitkä! Kirjokyyttö, vaolle, vaolle! Tuo piiska, tuo piiska! Tsäh, tsäh, tsäh!» — ei Videvik sittenkään

kuullut satakielen helkkimistä, vaan unohti kaiken muun paitsi rakkautensa. Mutta rakkaus on kuuro, sokea ja järjetön, eikä sillä ole viidestä aistimesta jäljellä muita kuin tunne. — Kun Videvik vihdoin heräsi rakkauden unohduksestaan ja näki suden pahatteot, itki hän niin katkerasti, että kyynelistä tuli kokonainen järvi. — Mutta syyttömät kyynleet eivät jääneet Vanhalta isältä näkemättä. Hän kulki kultataivaastaan maahan, pahaatyötä rankaisemaan ja tottelemattomia tuomitsemaan. Ilkeätä sutta hän rankaisi asettamalla sen iäksi kaikeksi härän pariaksi ikeeseen, pohjantähden rautaruoskan valvonnan alaiseksi, vettä vetämään; kuu sai Videvikon vaimokseen. Vielä tänä päivänä paistaa Videvikon lauhkea muoto kuun kyljeltä, katsoo ikävöiden vedenpeiliin takaisin, jossa hän suuta antaen sulhasen rakkautta ensi kerran maistoi.

Sitten sanoi Vanha isä: »Ettei tällaista huolimattomuutta enää tapahtuisi valon hoidossa ja että pimeys ei pääsisi valtaan, panen teille hallitsijat, joiden käskyn mukaan jokainen suorittakoon tehtävänsä. Kuu ja Videvik murehtikoot vuorotellen öillä valkeudesta. Koit ja Ämäräk! teidän hallitukseenne uskon nyt päivän valkeuden taivaan kannen alla; pitäkää tehtävistänne rehellisesti huolta. Sinun hoidettavaksesi, tyttäreni Ämäräk, annan alasvierivän päivän; sammuta joka ehtoo kaikki tulenkipunat, ettei vanhinkoa synny, ja saata hänet luojan huomaan. Ja sinun murheenasi olkoon, poikani Koit, uutena päivänä jälleen sytyttää uutta valkeutta, ettei valkeus milloinkaan puuttuisi.

Molemmat päivän palvelijat hoitivat virkaansa

A. Weizenberg: Koit.

kunniallisesti, niin ettei aurinkoa taivaan kannen alta ainoanakaan päivänä puuttunut. Nuo lyhykäiset kesäyöt rupesivat nyt lähenemään, joina Koit ja Ämärik toinen toisellensa suuta ja kättä tarjosivat, jolloin koko maailma riemuitsee, lintuset metsässä, jokainen kielellään, helkeitä lauluja visertää, joina kukkaset kauniisti kasvavat. Tähän aikaan

A. Weizenberg: Ämärik.

Vanha isä tuli kultaistuimeltaan maahan Lijonin riemupyhää viettämään. Hän huomasi kaikkien tehtävien olevan järjestyksessä ja riemuitsi suuresti luomakunnastaan. Sanoi sitten Koitolle ja Ämärikölle: »Minä olen teidänkin hallitukseenne tyytyväinen ja suon teille pysyväisen onnen; olkaa siis nyt vaimo ja mies.» Mutta molemmat vastasivat kuin yhdestä

A. Pukitsin maalaus »Metsätie».

Viime aikoina on myös virolainen taide — niin kuvanveisto ja maalaus kuin musiikki — ripeästi kehittynyt. Kuvanveistäjistä mainittakoon A. Weizenberg, maalaajista J. Köler ja säveltäjistä A. Kunileid, K. A. Hermann ja J. Kappel.

suusta: »Isä, älä eksytä meitä, me olemme tilaamme tyytyväiset ja tahdomme jäädä sulhaseksi ja morsiameksi, sillä sellaisina olemme onnen löytäneet, joka aina uudeksi, aina nuoreksi jääpi.»

Vanha isä jätti heidät heidän tahtomisensa jälkeen ja lähti jälleen takaisin kultataivaaseensa.

V. VIRON TALOUDELLINEN ELÄMÄ.

Kirj. Aug. H a n k e.

Kun Viron kaupunkilainen ensi kerran tulee Suomeen ja matkustelee maassa, tempaa tämän maan luonto hänet niin viehättävästi puoleensa, että hän kotiinsa takaisin palattuaan yhä uudelleen ikävöittää Suomen metsiä, kallioita ja vesiä.

Vähän toisenlaisen vaikutuksen tekee Suomen luonto virolaiseen maanviljelijään. Hänkin tuntee sitä yksilöllistä mukaansatempaavaisuutta, mikä Suomen luonnolle on ominainen, mutta samalla jää hänen tunne, että jotakin puuttui. Viron maanviljelijä ymmärtää kyllä oikein arvostella sitä suurta viljelystyötä, minkä hänen suomalainen ammattiveljensä aikojen kuluessa on aikaansaanut, kun hän pohjaltaan niin karuluontoisen maan on tehnyt viljaa antavaksi, kohottanut karjanhoidon verrattain korkealle kannalle j. n. e. Mutta Viron maamies, etenkin Keski- ja Etelä-Viron, kaipaa Suomea kulkiessaan niitä viljalakeuksia ja laajoja heinämaita, joihin hän lapsuudestaan on tottunut ja kiintynyt.

Viro on maanviljelys-maa; kauppa ja teollisuus on siellä verrattain vähäistä. Mielenkiintoista on huomata, että Virossa väestön lukumäärä maalla näyttää kasvavan nopeammin kuin kaupungeissa,

kun muissa maissa sensijaan asianlaita on aivan päinvastainen. Kaupungit ja kauppalat ovat myös viime vuosina Virossa kasvaneet, mutta sittenkin osottavat tilastolliset tiedot, että v. 1897 Virossa oli maalaisväestöä 77,6 %, mutta v. 1914 82,9 %.

V:n 1897 tilastotietojen mukaan tuli kutakin tuhatta henkeä kohti Pohjois-Virossa 603 maanviljelystyöllä eläjää, Etelä-Virossa 554, kun taas tehdas- ja käsityöllä itsensä elättäviä oli kustakin tuhannesta Pohjois-Virossa 145 ja Etelä-Virossa 190. Tässä on kuitenkin huomattava, että Venäjän tilastojärjestelyn mukaan Etelä-Viron yhteyteen luetaan myöskin Riian kaupunki, jossa teollisuus on hyvin huomattava, jotenka siis teollisuusalalla työskentelevien suhdeluku on koko maahan nähden tässä liian suuri.

Niinkuin nämä luvut osottavat, oli Viron asukkaista v. 1897 noin 60% maataloudessa toimivia. Yleensä pitäisi näiden lukujen sopia myös nykyhetkeen.

Pohjoinen Vironmaa, varsinkin rannikkoseutu, on maanviljelykseen vähemmän sopivaa. Paasikivi-pohjan peittää siellä ohut multakerros, joka ei kunnollisesti kasva viljaa. Siellä on myös paljon soita ja rämeitä, joista ainoastaan vähäinen osa ja aivan viimeisimpinä aikoina on otettu viljelykseen, mutta jotka kerran, kun ne tehdään viljelysmaiksi, voivat antaa toimeentulon suurelle ihmisjoukolla ja kohottaa Viron viljarikkautta.

Pohjois-Viron ilmasto on myös karumpi kuin eteläisen Viron, ja sen viljantuotantomahdollisuus on siitäkin syystä vähäisempi. Pohjoisosassa Viroa,

varsinkin Harju-, Viru- ja Läänemaalla, viljellään pääasiallisesti perunoita ja lisäksi ruista, kauraa ja ohraa. Järvamaa on maanviljelykseen soveliaampi ja siellä näkeekin usein paikoin aika ihania viljavainioita.

Yleensä huomaa Pohjois-Viroa eli Tallinnanmaata kulkiessa paljon soita, vesakkoja ja pensaikkoja, joiden välillä olevilla taloilla ja suurtiloilla näyttää olevan ainoastaan keskinkertaiset maat. Sielläkin on kyllä viime vuosikymmeninä tehty paljon työtä, otettu uusia maita viljelykseen ja vanhoja viljelyksiä parannettu, mutta sittenkin näkee siellä vielä joka puolella paljon arvottomia ja viljelemättömiä maita sekä huonoja peltoja.

Kokonaan toinen on kuva, kun rautatietä kulkien lähestytään Tarttoa ja Viljannin seutuja. Nuokkuvat viljavainiot, joita on virstamääriä, kulkevat silmien ohitse. Kun ilmat ovat vähänkään suotuisat, kohooa siellä vilja — ruis, ohra, kaura ja vehnä — vankkana kuin muuri. Apilaskin on niin tiheätä ja pitkää, että sitä on ilo katsella. Useilla taloilla ja suurtiloilla näkee runsaasti rehujuurikasviljelystä, toisilla myös tattaria kylvössä.

Erityisen hyvät peltomaat on Viljandimaalla, osaksi myös Pärnumaalla ja Tartumaalla. Koko joukon heikompaa on Võrumaa mäkimaisemineen, missä on paljon hietikoita, mutta myös ihanaa luontoa.

Mitä maanomistusoloihin tulee, on huomattava, että ne Virossa. missä noin puolet maista ja aina 85 % metsistä on suurtilallisten hallussa ja missä maattomien lukumäärä on hyvin suuri, ovat kipeästi

Virolainen kirkonkylä.

uudistusten tarpeessa. Jos Viron kansan toivo täytetään ja suurtilojen maista muodostetaan joukko keskikokoisia maatiloja, niin että suurtilat jäävät ainoastaan pienennetyssä muodossa jäljelle, silloin nousee Viron maatalous ehdottomasti korkeammalle kannalle.

Noin 12 à 15 vuotta takaperin kasvatettiin Virossa pääasiallisesti viljaa, josta osa käytettiin oman maan väestön ravinnoksi, mutta osa myytiin pois. Pellavanviljelystä harjotettiin suuremmassa määrässä vielä Viljandimaalla, jossa se muutamia vuosikymmeniä aikaisemmin oli tuottanut talonpojille runsaasti rahaa. Muissa Etelä-Viron seuduissa oli pellavanviljelys myyntiä varten jäänyt aivan vä-

häiseksi, sillä hinnat pysyivät alhaisina ja viljelyskustannukset nousivat liian suuriksi, etenkin siellä, missä puute maanviljelystyöväestä alkoi käydä yhä tuntuvammaksi. Pohjois-Viro ei ole yleensä peltavanviljelykseen sopivaa ja siitä syystä siellä näkeekin ainoastaan jollakulla seudulla pellavaa kasvamassa.

Viljan hinnat laskivat ulkomaisen kilpailun vuoksi, varsinkin Venäjän viljan ja Saksanmaan rukiin tuonnin johdosta, yhä alemmaksi. Tämän hintojen alenemisen kaukaisempana syynä oli merentakaisten maiden, Yhdysvaltojen, Kanadan ja Australian, suuri edistyminen viljantuotannon alalla. Viron maanviljelijä, niin suurtilallinen kuin talonpoika, ei saanut enää millään tavalla talouttansa kannattavaksi. Talojen verot olivat suuret ja tulot pienet. Kyllä koettivat maamiehet perheineen ja isommissa taloissa vieraan työväen avulla tehdä niin paljon työtä kuin sitä missään muualla maailmassa voitiin tehdä — kesäisin oltiin jo klo 3 aamulla työssä ja iltaisin ei päästy juuri ennen klo 11 makaamaan — mutta puute pyrki väkisinkin vieraaksi eikä mak-suista millään tavalla selviydytty.

Alettiin etsiä apukeinoja, millä päästäisiin tästä vaikeasta tilanteesta, ja tultiin siihen johtopäätökseen, että on edullista siirtyä viljankasvattamisesta karjanhoitoon. Karjantuotteille löytää Vironmaa — niin selitettiin — hyvät markkinat Venäjällä, ennen kaikkea Pietarissa, ja myöskin Länsi-Euroopassa. Viro voi lähettää maitotuotteensa tuoreempina markkinoille kuin kaukaisemmat merentakaiset maat, ja niin ollen saada myös paremmat hinnat.

HELSINGIN EESTI
HARIDUSESELTS
RAAMATUKOGU

Kyläkeinu.

Tähän asti oli karjanhoito Virossa ollut perin alhaisella kannalla. Lehmikarja oli huonoa rotua, sen hoitaminen puutteellista, syöttömaat heikot ja eläinten ravitseminen vajavaista. Vaikka talossa oli koko paljon karjaa, saatiin lehmistä niin vähän maitoa, että se suurimmaksi osaksi kului perheen omaan tarpeeseen. Paremmalla kannalla oli karjanhoito tosin usealla suurtilalla, mutta ei niissäkään vielä läheskään päätaloutena, vaan ainoastaan sivuasiana.

Muista kotieläimistä pidettiin lampaita — ja niin tehdään vielä nytkin — ainoastaan omaa tarvetta varten, hyvin vähän myytäväksi, kun sensijaan sikoja kyllä myytiinkin, mutta ei sanottavassa määrässä, sillä sianlihan hinta oli niin alhainen, että maanviljelijät eivät luulleet saavansa kustannuksiaan korvatuiksi.

Nyt käytiin karjanhoitoon käsiksi suurella tarmolla. Hankittiin parempia lehmiä — enimmäkseen suurtiloilta, jotka niitä omaa tarvetta varten olivat tuottaneet ulkomailta — pantiin heinämaat kuntoon, alettiin viljellä rehujuurikasveja, hankittiin uudenaikaisia maitotaloudessa tarvittavia työkaluja j. n. e. Alussa valmistettiin maito enimmäkseen kotona voiksi ja Koillis-Virossa myös hapankermaiksi. Sitten seurasivat ostomeijerit ja lopuksi tulivat osuusmeijerit — kehityskulku, jonka huomaamme muissakin maissa, esim. Tanskassa ja Suomessa. Sodan alkaessa oli Virossa jo yli 120 osuusmeijeriä toiminnassa ja niillä keskus-osuuskunta »Estonia». Viimeksimainitun kokonaisymyynti v. 1917 nousi lähes kahteen miljoonaan ruplaan.

Kehitetty karjanhoito on intensiivisempää maataloutta kuin viljankasvattaminen, ja se tuo mukanaan maanviljelijälle vielä muitakin järjestelyasioita. Ennen kaikkea vaatii se runsaammin pääomaa karjan hankintaa varten, peltojen ja heinämaiden parempaa muokkausta varten j. n. e. Rahan lainaus oli näihin asti ollut Viron pientilallisille vaikea asia. Pankit, jotka lisäksi olivat saksalaisten käsissä, eivät tunteneet pienviljelijää eivätkä antaneet hänelle lainoja. Ainoina lainanantajina olivat kaikenlaiset

prosenttarit, jotka kiskoivat ylettömät lisäkorot ja saattoivat monenkin talonpitäjän vararikkoon. Tästä pääoman tarpeesta ja lainojen saannin vaikeudesta saivat alkunsa keskinäiset luottoyhtymät ja lainaja säästökassat. V. 1916 oli Virossa 16 keskinäistä luottokassaa, joissa oli jäseniä 5,783 ja pääomia 19,535,000 ruplaa ja jotka saman vuoden päättyessä olivat antaneet lainoja 143,379,000 ruplaa. Lainaja säästökassoja oli samaan aikaan 92, niiden jäsenmäärä 42,039 ja pääomat 27,171,000 ruplaa sekä annetut lainat 125,535,000 ruplaa. Jotta niitä rahoja, joita näihin keskinäisiin rahalaitoksiin kerääntyi, voitaisiin käyttää maatalouden hyväksi tarkotuksenmukaisesti ja järkevästi, tarvittiin vielä neuvontatoimen järjestämiseksi osuustoiminnan edistämisseura ja maanviljelijäin keskusseuroja. Olkoon huomautettu, että rahalaitokset osakkaille tavallisesti maksoivat 4—6 %; muut tulot määrättiin vuosikokouksessa kaikenmoisten kulttuuripyrintöjen hyväksi.

Tulkoon tässä välillä mainituksi, että Venäjän hallitus oli hyvin epäluuloinen kaikkia yhteiskunnallisia järjestymis-pyrkimyksiä kohtaan. Yksityisten yhdistysten perustamiseen tunnettuine rajoituksineen se vielä antoi luvan, mutta keskusjärjestöjen aikaansaaminen oli hyvin vaikeata, ja piti toisissa tapauksissa vuosikausia odottaa ja kulkea virkakunnasta toiseen sekä käyttää kaikenlaisia koukkuja, ennenkuin lupa saatiin, mutta ei aina sittenkään. Lainaja säästökassat esimerkiksi eivät yleensä saaneet ensinkään perustaa keskuskuntaa, samoin eivät myöskään kulutusosuuskunnat, vaikka

Vanhanaikainen talonpoikaistalo.

ne sitä usein yrittivät, ennenkuin Venäjän vallankumous avasi tien auki.

Maanviljelijäin keskuskuntia perustettiin kaksi — yksi Tallinnanmaalle ja toinen Pohjois-Liivimaalle. Niiden palveluksessa on koko joukko maanviljelysalan erikoisasiantuntijoita, jotka antavat neuvoja ja ohjeita kaikenlaisissa maanviljelystä koskevissa kysymyksissä. Sitäpaitsi pidetään niiden kustannuksella maanviljelyskouluja, ne julkaisevat maanviljelysaikakauslehtiä — yleensä ne työskentelevät maanviljelystietojen levittämiseksi.

Paitsi neuvontaa ja ohjausta tarvitsee maamies tarmokkaammin hoitaakseen talouttansa myös runsaammin aineellisia apukeinoja, niinkuin maanvil-

jelystyökaluja ja koneita, apulannotusaineita j. n. e. Siltä pohjalta syntyivät kulutus- ja talous-osuuskunnat, joita Virossa v. 1916 oli 121, jäsenmäärä noin 20,000 — kaikista osuuskunnista ei ole tietoja — pääomat 500,000 ja kokonaismyynti 8,000,000 ruplaa. Kuluttaja-osuuskuntien liitto, jonka säännöt vahvistettiin vasta maaliskuussa 1917, möi ensimmäisinä kuutena kuukautena tavaraa jo lähemmäs kahden miljoonan ruplan arvosta. Sen jäsenmäärä nousi 1 p:nä lokakuuta 1918 82:een, niin että se oli koonnut yhteyteensä jo $\frac{3}{4}$ kaikista kuluttaja-osuuskunnista.

Se järjestetty toiminta, minkä nojassa Viron talonpojan maanviljelys viimeisten 10 vuoden aikana on ollut, ei ole jäänyt seurauksitta. Kipeä puute, joka ennen aina oli kiusana, on alkanut helpottaa, eikä talonpoika ole enää ollut niin suuressa rahapulassa kuin kymmenkunta vuotta takaperin. Maitotuotteista on tullut runsaammin rahaa ja pientilallinen on helpommin selvinnyt talousmenoistaan ja veroistaan. Maitotaloustuotteille on saatu kohtalaisen hyviä ostajia, pääasiallisesti Pietarissa, viime vuosina ennen sotaa myös jo ulkomailla, vaikkakin vähemmässä määrässä.

Sota aiheutti maamiehen elämään paljon muutoksia, lyhyesti voisi sanoa: antoi paljon paperirahaa, mutta vei aineelliset arvot mukanaan. Jatkuvat pakko-otot ovat hävittäneet paljon lehmiä ja muita kotieläimiä, maanviljelystyökalut ja -koneet ovat kuluineet loppuun eikä uusia ole saatu niiden tilalle. Siitä syystä on varsinkin juuri pientilallisilla joutilaana paljon paperirahaa, jota saksalaisten valtausajasta saakka suureksi osaksi on säilytetty kotona, siitä

Uudenaikainen talonpoikaistalo.

syystä, että valtaushallitus kiinteitten kurssien määräämisellä tuotti kansalle rahallisesti suunnattomia vahinkoja ja järkytti kansan luottamuksen pankkeihin. Kukaan ei uskaltanut viedä rahaa pankkiin, koska ei ollut varmaa, etteikö jälleen joku uusi kurssimääräys tuottaisi vahinkoa.

Mitenkä maataloudellinen edistys nyt, sodan jälkeen, alkaa kulkea, sitä on mahdoton edeltäkäs in sanoa, sillä se riippuu koko maailman taloudesta. Ei ole mahdotonta, että Vironmaa jälleen ryhtyy suuremmassa määrässä kasvattamaan viljaa ja myöskin pellavaa, sen rinnalla pitäen karjanhoitoa omiksi tarpeiksi. Pohjoispuoli Viroa vähäisine multapohjineen jäänee kuitenkin edelleenkin huomattavaksi perunanviljelys- ja -vientiseuduksi.

Vientitavaroita olivat Virossa ennen sotaa myös metsäntuotteet. Huomautettakoon tässä, että Viron metsille on viime vuosikymmenien aikana tehnyt erittäin paljon vahinkoa Waldhofin paperimassateh-

das, joka hävitti metsiä tavattoman paljon. Kun v. 1850 vielä 30--50 % Vironmaan metsistä oli koskemattomina, on metsäomaisuus nyt vähentynyt enemmän kuin puolella.

Raaka-aineista on Vironmaa köyhä, ja senvuoksi ei sen teollisuus voi erityisemmin edistyä. On olemassa kaksi isompaa sementtitehdasta ja koko joukko tiilitehtaita, lisäksi vielä kehittynyt puunjalostusteollisuus, jonka tuotteita on mennyt ulkomaanmarkkinoillekin, on paperiteollisuutta ja vähemmässä määrässä myös rautateollisuutta. Kehruuteollisuutta on myös osaltaan olemassa, ja kun Narvassa Kreenholmin tehdas alallaan lienee suurimpia maailmassa, niin tulee se pääasiallisesti panna kosken vesivoiman käyttämismahdollisuuden laskuun.

Viimeksi kuluneet vuodet tekivät Tallinnan suureksi teollisuuskaupungiksi. Pohjana siihen oli laivatelakoitten rakentaminen Venäjän sotalaivojen valmistamista varten. Mitä näistä suurista laivatelakoista, joihin useita miljoonia kulutettiin, tuonempana tulee, on tietämätöntä. Uusissa oloissa jää sotalaivojen rakentaminen varmaankin syrjään, ja silloin olisi ainoa mahdollisuus ruveta niissä kaupalaivoja valmistamaan. Käykö se laatuun ulkomaisen kilpailun ja muitten olosuhteitten vuoksi, sen näyttää tulevaisuus.

Viron meriliike on vasta verrattain vähän edistynyt, vaikka virolaisia muuallakin pidetään hyvinä merimiehinä. Ennen sotaa oli virolaisilla erikokoisia purjelaivoja noin 400, joista osa purjehti ulkomerillä. Vasta kuusi vuotta takaperin alettiin hankkia höyrylaivoja ja perustettiin laivaosakeyhtiö. Kun olot

sallivat, on luultavaa, että tämä yhtiö pystyy Viron meriliikkeen kohottamiseksi tekemään enemmän kuin tähän asti on tapahtunut.

Tulevaisuusnäkökannalta näyttää siltä, että Viro edelleenkin jää pääasiassa maanviljelys- ja karjanhoitomaaksi, jonka yhteyteen liittyy — Viron maantieteellisen aseman vuoksi — ripeämpi meriliikenteen edistyminen. Teollisuudesta voisivat lähinnä kehittyä ne puolet, joita varten on raaka-aineita olemassa — sementti- ja tiiliteollisuus, puunjalostus- ja sen yhteydessä osaksi myös paperiteollisuus, vaikkakin viimeksimainittu vähemmässä määrässä, lisäksi keuruuteollisuus pellavatavaran valmistusta varten ja myöskin puuvillateollisuus tuotavan puuvillan valmistamiseksi. Laivanrakennusteollisuudella oman maan tarpeeksi voisi olla etunsa, vaikka kyllä pelättävä on, että se ei voi raaka-aineitten puutteessa ulkomaitten kanssa kilpailla. Samaa on sanottava koneiteollisuudesta. Varmastikin täyttävät Amerikka ja Englanti Euroopan maat piankin hyvillä ja huokeilla koneillaan ja maanviljelystyökaluillaan, joitten kanssa Viron tehtaat voisivat ainoastaan korkeitten tullien suojassa kilpailla. Mutta se olisi tuskin toivottavaa.

Viron maapohja on kyllicksi rikas antaakseen maanviljelyksessä — ja tulevaisuudessa myös puutarhanhoidossa — riittävän toimeentulon paljoa suuremmalle kansamäärälle kuin tähän asti, kunhan maataloudelliset olot järjestetään oikeammalle kannalle. Samoin voi meri useille tarjota työtä, samalla kun vähäinenkin teollisuus ja kauppa vapaammissa ulkonäisissä olosuhteissa voi saada laajemmat kehit-

tymismahdollisuudet, joten saattanee paljoa helpommin tulla toimeen kuin ennen Venäjän sortohallituksen aikana, jolloin kansan työhalua ja yritteliäisyyttä kaikenlaisilla rajoituksilla pyrittiin estelemään ja kahlehtimaan.

VI. VIRON NYKYINEN TILANNE.

Kirj. Aug. Hanko.

Kun v. 1905 Venäjällä tukahutettiin vallankumousliike, mikä ei jättänyt Viroakaan koskematta, tapahtui suuren poliisivoimaisen painostuksen takia valtiollisessa elämässä täydellinen seisaus. Sinä lyhyenä aikana, minkä vapaus kesti, olivat valtiolliset puolueet tuskin ehtineet järjestäytyä, ohjelmiansa valmistaa, luoda paikallisia osastoja ja koota jäseniä, kun kaikesta tästä Venäjän vanhoillinen hallitus teki lopun. Viron puolueista jäi muodollisesti jäljelle ainoastaan kaikkein oikeistolaisin, Viron kansanvaltainen edistyspuolue. Mutta tämänkin toiminta oli niin rajoitettu, että se vain vähäisessä määrin sai näyttää elonmerkkejä itsestään, kunnes se lopulta oli olemassa vain nimellisesti.

Koko kansan voima kääntyi nyt taloudellisen aseman parantamiseen. Erityisesti pantiin painoa osuustoiminnan edistämiseen. Tällöin pidettiin päämääränä kahta tarkotusperää: oltiin varmoja, että se aika ei voinut olla kaukana, jolloin kansa uudelleen oli saava tilaisuuden vapauden puolesta nousta. Tämän tapauksen varalle tahdottiin olla valmistautuneita paremmin kuin vuonna 1905. Oli tarvis kasvattaa yksilöitä yhteistuntoon ja työtoveruu-

teen. Koska valtiollisten puolueitten toiminta oli kiellettyä ja työväen ammatti-osastot lakkautettuja, tuli osuustoiminta mitä tärkeimmäksi välikappaleeksi laajojen kansankerrosten kokoojana. Osuustoiminnallisissa yrityksissä työskennellen oppivat ihmiset keskittymään ja asioitaan hoitamaan. Venäjän ensimmäinen vallankumous epäonnistui pääasiallisesti siksi, ettei kansalla ollut keskittymiskykyä ja että kukin veti omalle taholleen. Osuustoiminnallinen liike, jota itsetietoinen Viron sivistyneistö vuoden 1905 jälkeen järjestelmällisesti alkoi kehittää, oli todellakin puolestaan vaikuttamassa kansan kasvattamiseksi yhteistyöhön, millä varmaan oli oleva suuri merkitys valtiollisessakin elämässä tulevaisuudessa. Työväestökin omaksui useilla tahoilla saman kannan alkaen perustaa kuluttajainyhdistyksiä. Venäjän hallitus ymmärsi silloin yskän ja lakkautti suurimman osan työläisten kuluttajainyhdistyksiä.

Osuustoiminnallisia yhdistyksiä ei perustettu yksistään järjestäytymismahdollisuuksien hankkimiseksi kansalle, vaan olivat siinä määrämässä yhtä paljon puhtaasti taloudellisetkin näkökohdat. Osuustoiminnan avulla toivottiin voitavan kohottaa kansan taloudellista tilaa, ja samalla uskottiin, että kansan taloudellinen voimakkuus on oleva vapausvaatimuksienkin vankin perusta ja turva.

Kun uusi vallankumous Venäjällä puhkesi 1917, otti Viron kansa sen alussa vastaan aivan tyynesti ja maltillisesti. Poliitikot varottivat liian suurista vaatimuksista ja toiveista sekä terottivat mieliin, että jollei nyt osata lujemmin yhdessä toimia kuin v. 1905, käy tässäkin vallankumouksessa huonosti.

Kansan valtiollinen vapautuminen pääajatuksena tahdottiin alussa autonomiaa, jokseenkin samantilaista kuin tähän saakka oli ollut Suomessa, mutta lisäksi takeita siitä, ettei venäläistyttämistä jatketaisi. Ryhdyttiin uudestaan valtiollisten puolueiden järjestämiseen. Viron kansanvaltainen edistyspuolue muutti nimensä demokraattiseksi puolueeksi. Tätä lähellä oli ohjelmansa puolesta uudesti syntynyt radikaali-demokraattinen puolue. Nämä molemmat liittyivät hiljattain yhteen. Varattomammista talonpojista ja pääasiassa radikaalisista sivistyneistä, virkamiehistä ja työläisistä kehkeytyi uusi puolue, joka poliittisen puoluekarvansa puolesta lähenteli Saksan revisionistejä, nimittäin radikaali-sosialistinen eli työpuolue.

Venäläisen aineksen, pääasiassa meriväen ja sotamiesten vaikutuksesta perustettiin Virossa myös sosiaalivallankumouksellinen puolue, johon myöhemmin kehittyi oma oikeistonsa ja vasemmistonsa, mitkä olivat keskenänsä riidassa. Suurten, vaikkakin sekavain lupausten takia sai tämä puolue alussa paikoitellen maaseudulla ja Tallinnassa koko paljon kannatusta, niin että se väliaikaisten maapäiväin samoin kuin Tallinnan valtuuston vaaleissa sai paikkoja verrattain paljon. Mutta viimeisissä vaaleissa, jotka toimitettiin Viron perustavaa kokousta varten 1918 ja jotka viimeisessä silmänräpäyksessä, kun jo äänten laskeminen oli loppumaisillaan, bolševikien toimesta keskeytettiin, sosiaalivallankumoukselliset saivat kovin vähän ääniä, mikä selvästi osoittaa, ettei tämä Venäjälle ominainen puolue saa Viron luonnollisissa oloissa jalansijaa.

Puhtaasti luokkataistelun pohjalla toimivat puolueet, nimittäin Viron sosiaalidemokraattinen puolue ja Venäjän sosiaalidemokraattinen puolue ryhtyivät molemmat työhön, joka jo v. 1905 oli alkanut. Viimeksimainittu oli kohta jo alusta saakka bolševikinen, kun taas Viron sosiaalidemokraattinen puolue kallistui n. s. menševikien puoleen, toisin sanoen, oli ja on periaatteissaan ja taktiikassaan sosiaalidemokraattinen.

Ensimmäiset vaalit, joissa nämä puolueet esiintyivät, olivat Viron väli aikaisten maapäiväin kesällä v. 1917. Vaalitaistelujen aika oli lyhyt, ja puolueitten oli mahdotonta selvittää ohjelmaansa kansalle kyllin perusteellisesti. Siitäpä johtuikin, että vaalit antoivat jossain määrin sattumasta riippuvan tuloksen. Niinpä esim. sosiaalivallankumoukselliset saivat paljon enemmän paikkoja, kuin tällä puolueella oli kannatusta kansassa, kun taasen bolševikit jäivät kovin harvoille paikoille. Verrattain vahva on maapäivien oikeistodemokraattinen siipi, ja myöskin työpuolueella sekä Viron sosiaalidemokraateilla on osansa paikoista. Kuten viimeinen maapäivien istunto näyttää, on maapäivien vasemmisto hiukan vahvempi kuin oikeisto.

Seuraavat vaalit, jotka kuvastavat kansan mielialaa, olivat Venäjän perustavan kansalliskokouksen. Tällä välin olivat bolševikit ja sosiaalivallankumoukselliset tehneet venäläisen aineksen avulla maascudulla ahkerasti kiihotustyötä. Kansa, joka oli kauan aikaa ollut poliisimahdilla hallitsevan valtiovallan sörön alla ja joka suurelta osaltaan oli taloudellisesti takapajulla, kuten esim. laajat maatto-

main piirit, kallistui alussa luonnollisesti radikalismiin ja suhtautui myötämieleisesti hyvinkin pitkälle meneviin vaatimuksiin, sitäkin enemmän, kun lyhyessä ajassa oli vaikea ehtiä kansalle tarpeellisessa määrin selvittää poliittista tilannetta. Seurauksena oli, että ne puolueet, jotka enemmän lupasivat ja vakuuttivat, saivat suhteellisesti enemmän ääniä, kuin Viron kansan luonteen ja sen taloudellisten olojen mukaan olisi ollut luonnollista. Bolševikit saivat Venäjän perustavan kokouksen vaaleissa yli 40 % kaikista annetuista äänistä. Mutta on huomattava, että tässä määrässä on hyvin paljon siihen aikaan Virossa olevien venäläisten ja lättiläisten ääniä.

Tällä välin valmistelivat Viron väliaikaiset maapäivät, jotka olivat kokoontuneet heinäkuussa, muun ohella Viron perustavan kokouksen kokoonkutsu-
mista. Mutta ennenkuin voitiin edes vaaliin ryhtyä, tekivät bolševikit, pääasiassa venäläiset matruusit ja sotilaat, joukossa paljon lättiläisiä, tietysti myös Viron bolševikejä mukana, kapinan ja hajottivat asevoimin maapäivät, asettaen omat työmie-
ja sotamies-neuvostonsa hallituksen etunenään. Tämä tapahtui samaan aikaan marraskuulla, kuin vallankaappaus Pietarissa. Myös Viron bolševikit selittivät alussa, kuten Venäjälläkin, tahtovansa kutsua perustavan kokouksen. Vaalien valmisteluja todella tehtiin, vaikka kylläkin merkillisissä olosuhteissa. Bolševikit näet lakkauttivat kohta alussa kaikki porvarilliset sanomalehdet. Saman kohtalon sai myöhemmin osakseen myös sosiaalidemokraattien äänenkannattaja »Sotsialdemokraat». Ainoastaan bolševikien lehdet saivat luvan ilmestyä sekä lisäksi

vasemmisto-sosiaalivallankumoukselliset lehdet, sillä nämä ovat erittäin lähellä bolševismää. Kaikkinaisen vapaa ajatuksien vaihto ja kokoukset olivat luonnollisesti kielletyt. Ulkonainen järjestys muistutti tavattoman läheisesti tsaarinaikaisen kaikkein ankaramman sorron ajanjaksoja. Vangitsemiset, kotitarkastukset j. n. e. olivat sangen tavallisia. Samalla alkoivat bolševikit yleisen »sosiaalisoinisen». Tehtaat, työpajat, kartanot, kaupat julistettiin työväen omaisuudeksi ja asetettiin työläisten kontrollin alaisiksi. Sangen epäilevästi katseli suuri osa työväkeä ja tilattomia kaikkea tätä, mutta oli pakotettu mukautumaan, sillä bolševikeilla oli aseellinen valta. Kartanoiden »takavarikoiminen» esim. tapahtui useimmiten siten, että kaupungeista joukko bolševikeja matkusti täysissä sotavarustuksissa ja pakotti kartanoiden alustalaiset ottamaan kartanot haltuunsa. Usein oli vaikea saada valituksi »komiteoita» ja niiden johtajia, sillä ihmiset eivät tahtoneet antaa itseään valita. Moneen komiteaan tulikin sen takia sangen epäilyttävän menneisyyden omaavia jäseniä; moni oli hevosenvarkauden, rosvoamisen tai muiden sellaisten pahantekojen takia ollut vankeudessa ja vallankumouksessa päässyt vapauteen.

Bolševikien aikaansaaman taloudellisen epäjärjestyksen takia alkoi taloudellinen elämä kauttaaltaan taantua. Takavarikoitsijat eivät saaneet tehtaita tai liikkeitä käyntiin, ja jos tätä kauemmin olisi kestänyt, olisi seurauksena ollut yleinen taloudellinen seisaus, niinkuin nykyään on laita Venäjällä, jossa tehtaat ja muut liikeyritykset suurimmaksi osaksi seisovat. Takavarikoiduista kartanoista hävi-

tettiin karja ja vilja, jotka vietiin kaupunkeihin matruusien ja sotilaiden ruuaksi. Ennen bolševikien valtaa koetettiin karjaa, joka alituisten pakko-ottojen takia oli kauheasti vähentynyt, kaikin keinoin säästää, ettei maa jäisi vallan autioksi. Mutta nyt alkoivat bolševikien pidot, joissa noudatettiin periaatetta: meidän jälkeemme tulkoon vaikka vedenpaisumus — hävitettiin elintarpeet, mitkä suinkin voitiin. Kansan laajat kerrokset olivat elintarpeiden suhteen hyvin vaikeassa asemassa, sillä yksin leipääkin oli niin vaikea saada, että ihmisten täytyi parin leipänaulan takia perhettä kohti jonottaa talvipakkasessa 6—7 tuntia.

Parissa kuukaudessa ehtivät bolševikit niin sotkea taloudellisen järjestyksen ja tehdä ihmisten elämän siksi vaikeaksi, että Viron perustavan kokouksen vaalit antoivat vallan yllättävän tuloksen, siitä huolimatta, että porvarillisten lehtien suu ennen vaalivalmisteluja tukittiin ja että koko maa kuhisi täynnä bolševikien kiihottajia, jotka »kruunun» kustantamina kiertelivät maata. Samalla kun toisilla puolueilla oli vaaliagitaatio täysin mahdotonta, saivat bolševikit kaikista annetuista äänistä vain noin *yhden neljäsosan*. Tämä tulos pani heidät kuohumaan. Kaikkein enimmän ääniä sai työpuolue, senjälkeen demokraattinen puolue, kun taas sosiaalivallankumoukselliset jäivät vähemmistöön. Myöskin sosiaalidemokraattien äänimäärä oli kasvanut, mutta vähän. Huvittavaa on muun ohella, että bolševikit itse pesäpaikassaan Narvassa menettivät paljon ääniä. Nämä laskelmat ovat kuitenkin likimääräisiä, sillä ennenkuin äänten laskeminen oli loppuunsaoritettu, ehkäi-

sivät bolševikit Venäjän esimerkin mukaan perustavan kokouksen vaalit. Jos he vaaleissa olisivat päässeet enemmistöön, olisi perustava kokous tietysti kutsuttu kokoon. Samalla hetkellä kun kansa näin oli bolševismin hylännyt, ja bolševikit hyvästä edellytyksistä huolimatta saivat vain neljännen osan edustajapaikoista, heittivät heidän johtomiehensä demokratian periaatteen pitemmittä puheitta penkin alle ja nojasivat jälleen pistimiin — juuri samoin kuin tsaarihallitus aikoinaan teki valtakunnanduimalle: kun se ei saanut siihen mielenmuksista ja tottelevaista enemmistöä, hajotti se sen ja antoi uuden vaalilain.

Samaan aikaan uhkasi Viron bolševikeja vaara ulkoapäin. Viron kartanoiden herrat olivat nähtävästi ahkerassa puuhassa saadakseen apua Saksasta. Virolaisetkin kärsivät kovasti bolševikien hirmuhallituksesta, mutta vastustivat lujasti avun pyytämistä Saksasta. Toivottiin aikaa myöten itsekin saatavan bolševikeistä selvä. Hyvänä osviittana tässä olivat juuri perustavan kokouksen vaalit, jotka näyttivät, ettei bolševismilla ollut varmaa sijaa Virossa. Mikäli on selville saatu, olivat aivan pienet Viron suurtalollisten ryhmät Saksan avun pyynnön puolella, kaikki muut jyrkästi vastaan. Pelättiin täydellä syyllä, että saksalaisten maahan tultua valta jälleen joutuisi paroonien käsiin. Bolševikit olivat saaneet kuulla tästä avunpyynnöstä, jonka takia kaikki aatelistoon kuuluvat julistettiin lainsuojattomiksi («linnupriiks»), ja otettiin vangiksi ne, jotka voitiin. Näiden vangittujen joukkoon joutui myös useita virolaisia yhteiskunnallisia toimihenkilöitä.

Esim. tohtori K. Konik Tallinnasta vangittiin ainoastaan siitä syystä, että hän tahtoi vankeudessa oleville sairaille paroneille antaa lääkärinapua. Vangit tuotiin Tallinnaan, jossa heitä pidettiin sangen pahoin. Täältä lähetettiin heidät vihdoin Siperiaa kohti. Osa ehtikin Siperian rajoille, kun taas suurempi osa Saksan hallituksen vaatimuksesta tuotiin Pietarista takaisin. Useita kuoli matkalla. Vankeudessa ovat virolaiset upseerit, kuten kenraali Tõnisson, kapteeni Jonson ja monet muut pelastuivat aivan sattumalta, vaikka heidät uhattiin ampua.

Kansan keskuudessa vallitsee varma mielipide, että bolševikit ja aateliset pelasivat samaa peliä, antaakseen saksalaisille aihetta tunkeutua maahan. Suurta osaa bolševikijohtajista näet pidetään rahalla lahjottuna. Huomautan kuitenkin, että tämä on kansan käsitys, lähtemättä selvittelemään tarkemmin sitä, kuinka paljon väitteessä voi olla perää.

Samaan aikaan alkoivat saksalaiset tulla Saaremaalta salmen yli mantereelle ja kulkiivat Haapsalun kautta Tallinnaan päin. Tallinnan bolševistinen hallitus järjesti huolellisesti punaista kaartia. Se selitti virallisesti (aivan samoin kuin Suomen bolševikit viime keväänä) saksalaisten tulon olevan porvarien levittämää ilkeää valhetta. Eiväthän Saksan työläiset voineet marssia bolševikeja vastaan, vaan Haapsalusta oli tulossa Saaremaalla koottu valkokaarti ja Haapsalussa oleva virolainen ensimmäinen rykmentti. Vieläpä silloinkin, kun saksalaiset olivat Tallinnasta vain muutaman kymmenen virstan päässä, salasi bolševikihallitus saksalaisten osanoton ja puhui vain Viron valkokaartista ja ensimmäisestä

rykmentistä. Saksalaisia vastaan lähetettiin juna toisensa jälkeen sotatoimiin tottumattomia punakaartilaisia, jotka lähtivät siinä hartaassa uskossa, että he olivat tekemisissä vain Viron valkokaartin kanssa. Nämä bolševikijoukot saivat, tuottamatta asialleen mitään hyötyä, surmansa saksalaisten luodeista.

Nyt alkoivat bolševikijohtajat siirtyä kaikessa hiljaisuudessa venäläisiin sotalaivoihin, joita oli Tallinnan satamassa. Pian muuttui tämä majanmuutto kiireiseksi paoksi. Kaupungista kerättiin mukaan, mitä vähänkin jäljellä oli, ja vietiin laivoihin. Johtajitta jääneet punakaartilaiset antautuivat nopeasti vasta perustetulle Viron suojeluskunnalle ja virolaisille rykmenttisotilaille, jotka eivät kannattaneet bolševikejä. Jo ennen saksalaisten Tallinnaan tuloa oli valta jälleen maapäivien eli oikeammin kolmihenkeisen »Isänmaan pelastuskomitean» käsissä (herrat K. Päts, J. Wilms ja K. Konik), jolle maapäiväin vanhempain neuvosto oli antanut diktatorisen vallan. Juuri samaan tapaan olivat asiat kehittyneet toisissa kaupungeissa ja monissa paikoissa maaseudulla. Niissä oli bolševikien ja suojeluskuntain välillä, joita oli salaa jo aikaisemmin perustettu, ollut monta taistelua, joissa bolševikit tavallisesti joutuivat tappiolle.

Jo ennen saksalaisten Tallinnaan saapumista kuulutettiin Viron itsenäisyysjulistus, joka maapäiväin viimeisessä istunnossa, ennenkuin bolševikit hajotettiin, oli saatu päätökseen. Asetettiin ministeristö, joka tahtoi saksalaisten joukkojen johtajain kanssa ryhtyä neuvotteluihinkin

maan asioiden järjestämiseksi. Mutta tällöin osottivat saksalaiset taas olevansa huonoja diplomaatteja. Virolaisilla ei ollut itse asiassa Saksan saksalaisia vastaan kansakuntana mitään, vaikka he kylläkin pelkäsivät Preussin militarismia ja ennustivat täydellä syyllä, että se varmaan taas on siirtävä kaiken vallan kouralliselle Baltian paroooneja. Saksan sotaväen maahan tullessa ja auttaessa murtamaan bolševikien väkivaltaa, tunsu kansa kylläkin helpotusta, mutta mieliala oli sittenkin lamassa, sillä uskottiin, että Saksan valtaus tuo muassaan myös raskaan sorron. Ei toki kuitenkaan osattu aavistaa, että asiat menisivät niin huonosti, kuin sitten tosiasiasa tapahtui.

Ensimmäisenä työnään lakkautti Saksan sotilasjohto kaikki sanomalehdet. Samoin lopetettiin kaupunkien ja kuntain itsehallinto, kiellettiin väliaikaiselta hallitukselta kaikki esiintyminen ja suljettiin seurat ja yhdistykset. Lehdistä saivat myöhemmin »Tallinna teataja» Tallinnassa ja »Postimees» Tartossa sekä »Maaliit» luvan ilmestyä. Viron kaikkein lue-tuin lehti »Päewaleht», joka ilmestyi 48,000 kpleen painoksena, ei saanut ilmestymislupaa, samoin kuin monet muut lehdet. Ne lehdet, jotka ilmestyivät, olivat ankaran sensuurin alaisia. Painotarkastuksen hoito oli Baltian paroonien ja saksalaisten pappien käsissä. Tämän lisäksi pakotettiin lehtiä julkaisemaan artikkeleita, joita saksalaiset omalle »Pres-selleen» kirjottivat, mutta joille annettiin sellainen muoto, kuin ne olisivat olleet toimituksen laatimia. Näissä artikkeleissa moitittiin pääasiallisesti Eng-lantia ja ylistettiin saksalaisia, jolloin valheen ja

totuuden välillä ei tehty erotusta, kun siitä vain oli hyötyä. Viimein kävi asia »Tallinna Teatajalle» niin vastenmieliseksi, että se kieltäytyi julkaisemasta saksalaisten artikkeleja. Luonnollisesti lakkautettiin lehti ja perustettiin saksalaisten kätyrien avulla uusi lehti, »Tallinna Päewaleht», joka ulkoasultaan muistutti entistä »Päewaleht»-lehteä. Mutta kansa ymmärsi yskän ja nimitti sitä »Juudaksen lehdeksi».

Viron väliaikainen hallitus koetti kuitenkin työtään jatkaa. Niin kauan kuin virolainen sotaväki vielä oli koossa — saksalaiset eivät sitä kohta hajottaneet, vaan vasta moniaan viikon perästä — kokoontui ministeristö päämajan huoneistossa. Sen työ kohdistui pääasiassa oikeiden selityksien antamiseen niistä Baltian paroonien suunnitelmista, joita nämä tahtoivat toteuttaa Saksan sotaväen avulla, jolle taasen Viron olot olivat tuntemattomia. Sivumennen voisi mainita, että suhde Saksan sotilaiden ja kansan välillä kaiken aikaa ylimalkaan oli verrattain hyvä. Virolaiset olivat sotilaita kohtaan ymmärtäväisiä ja tarpeellisen sovinnollisia, eivätkä puolestaan saksalaisetkaan tätä suhdetta rikkoneet.

Mutta sanomatonta vastenmielisyyttä herätti kansassa toiminta, jota Saksan joukkojen johto harjotti maassa. Kohta saksalaisten tultua alettiin aatelisten taholta suunnitella Saksaan yhdistettävää Baltian herttuakuntaa. Koska kansa ei tahtonut tietääkään tuollaisesta, koetettiin hankkeelle kaikenlaisten temppujen avulla antaa sellainen leima, että muka Viron kansakin olisi sen takana. Kunnille annettiin käsky lähettää edustajiaan kaupunkien maaneuvostoihin, joiden tuli päättää maan kohtalosta.

Kaupungeissa koetettiin talonpoikain edustajia miellitelyillä ja pelotteluilla saada taipumaan, mutta se ei onnistunut. Mainittujen neuvostojen kokoonpano oli niinkään sangen kuvaava, sillä suuri enemmistö niissä oli paroooneilla ja saksalaismielisillä papeilla sekä Saksan sotaväen johdon määräämillä kaupunkien edustajilla. Vallan naurettavan vaikutuksen teki m. m. se, että valtaustoiminnan johto hajotti kaupunginvaltuustot ja asetti uudet sijaan. Näiden nimitettyjen »Bürgermeisterien» ja »Beirathien» oli nyt maan kohtalon määräämisestä keskusteltava!

Kansa katseli syrjästä näitä järjettömiä toimenpiteitä ja uskoi varmasti, että aika kerran tulee, jolloin se itse voi sanoa, mitä se tahtoo, mitä ei. Tätä uskoa koetti väliaikainen hallitus — kaikista kenraali Seckendorffin uhkauksista huolimatta — vaalia ja lujittaa. Mutta pian alkoi Saksan sotilasjohto harjottaa vainoamistakin. Eräänä yönä oli Tartossa katujen nurkkiin liimattu provokatoorinen julistus Saksan sotilasjohtoa vastaan. Tämän takia vangittiin kymmenittäin ihmisiä. Osa pääsi pian vapaaksi, mutta tunnettu asianajaja L. Olesk vaimoineen jäi vangiksi ja kuljetettiin vankilasta toiseen syksyyn saakka, jolloin taasen valtaan päässyt Viron hallitus heidät vapautti. Kaikki yritykset, joita Viron sivistyneistö aikaisemmin teki näiden ja monien muiden vankien vapauttamiseksi, olivat turhia. Oleskista oli Tarton komendantti ilmottanut, että hänkin pitää Oleskia syyttömänä, mutta hänet pidetään panttivankina. Jälkeenpäin selvisi, että Oleskia itse asiassa syytettiin sen vastalauseen laatimisesta, jonka talonpojat sanelivat Riian maaneuvostolle, kun heitä

tahdottiin vietellä pettämään maataan. Tosiasiassa oli vastalauseen laatinut pääministeri Päts, ja oli se saanut koko ministeristön yksimielisen hyväksymisen.

Mutta eipä herra Pätskään voinut kohtaloaan välttää. Seckendorff uhkasi häntä ja toisia ministereitä monta kertaa, jolleivät nämä työstään lakkaa, ja vihdoin, toukokuun lopulla, sai hän aiheen Pätsin vangitsemiseen ja lähetti hänet Liettuaan sotavankileiriin. Samaan aikaan oli runsaasti vangittu muitakin ihmisiä, jotka jotenkuten näyttivät olevan saksalaisille vaarallisia — t. s. jotka Viron itenäisyyden aatteen tunnustivat ja tämän muodossa tai toisessa ilmaisivat. Näin vangittiin elintarvekomitean esimies ja kaupungin oikeusneuvos A. Peet, koska hän oli pannut vastalauseen Saksan valtausjoukkojen lainvastaiselle toiminnalle. Erittäin suuri oli mieltenkuohu elokuulla. Silloin vangittiin ni. m. kenraali Pöder, tri Konik ja oikeusministerin viranhoidtaja Strandman, etsittiin eläinlääkäri Saralia, joka oli demokraattisen puolueen toimeliaimpia henkilöitä, sekä maanviljelysministeri Raamotia, kenraali Tõnissonia ja sotaministeri Larkaa. Kun saksalaisten ei onnistunut saada käsiinsä Raamotia, vangittiin hänen rouvansa ja poikansa. Samaa uhattiin tehdä Saralin rouvalle ja hätyytettiin häntäkin pitkän aikaa. Myöskin paljon muita vähemmän tunnettuja henkilöitä vangittiin.

■ Erittäin suurta huomiota ja suuttumusta herätti »Rakveren miesten» prosessi. Tämä tarina kuuluu vallan uskomattomalta, mutta on kuitenkin tosi ja voidaan ehkä kerran asiakirjain nojalla todistaa.

Jo ennen vallankumousta oli kuusi Rakveren liikemiestä, joista osa ei koskaan ollut politiikan kanssa tekemisissä, toiset päinvastoin erittäin varovaisia, vieläpä osittain saksalaisystävällisiäkin, ostanut myllyn, joka paloi poroksi bolševikien kapinan aikana. Nyt olivat nämä miehet kokoontuneet neuvottelemaan, mitä palaneelle myllylle olisi tehtävä. Seuraus oli, että miehet vangittiin ja syytettiin heitä siitä, että he olivat pitäneet myllyn rautuilla salaa kokousta ja luoneet järjestön, jonka tarkoituksena oli työskennellä englantilaisten kera saksalaisia vastaan! Tässä on mainittava, että kohta saksalaisten tultua Baltian paroonit keksivät kauhean salakavalan ja vaikuttavan juonen. Tietäessään, kuinka saksalaiset vihaavat ja pelkäävät englantilaisia, päästivät paroonit liikkeelle sellaisen huhun, että Viron politiikan etumiehet toimivat Englannin rahoilla, vieläpä kartanoitakin ostettiin Englannin varoilla. Tämän huhun seurauksena vangittiin paljon henkilöitä, jotka olivat kartanoita ostaneet, ja pidettiin heitä kuukausmääriä vankina, vaikkakin he selvästi osottivat, mistä he olivat saaneet rahat kartanoiden oston. Voin vakuuttaa, ettei Viron hallitus ja sen lähettiläät ulkomailla ole penniäkään vierasta rahaa saaneet, vaan kaikki tarvittavat varat on koottu virolaisten keskuudesta. Tällaisten juttujen takia oli täysin syyttömien Rakveren miesten kohtalo etukäteen ratkaistu. Heille naurettiin ja heitä pilkattiin Saksan sotaaikeudessa, kun he tahtoivat kutsua todistajia syyttömyyttensä osottamaan. Ei edes puolustusasiana-jajain annettu esiintyä. Miehet tuomittiin 15 vuo-

deksi pakkotyöhön ja ovat vielä nytkin jossakin Saksan tai Liettuan vankilassa.

Veisi liian pitkälle kuvailla sitä raskasta ja painostavaa tilaa, joka Virossa vallitsi 8 kuukautta, koko Saksan valtauksen aikana. Tahtoisin vain lisätä, että myös koulut, tuomioistuimet ja virastot saksalaistutettiin. Liikkumismahdollisuus supistettiin melkein olemattomaksi. Pääosa tästä väkivallan työstä on pantava Baltian paroonien tiliin. Saksan sotaväki ei tuntenut kylliksi maan oloja, kun taas paroonit kaikin keinoin lietsoivat virolaisia vastaan epäluottamusta. Samalla he toivoivat Preussin avulla saavansa vallan Baltian alueella omiin käsiinsä ja pysyttävänsä sen, huolimatta siitä, että Viron saksalaisten lukumäärä on 4 % kaikista asukkaista Virossa. Kuinka pitkälle itsesokaisussa mentiin, osottaa m. m. seuraava hanke. Suunniteltiin julkaistavaksi uusi osuustoimintalaki, jonka mukaan hallituksella on oikeus johtokuntain ja hallituksien jäseniä erottaa ja niiden sijaan asettaa uusia. Samalla julkisesti selitettiin, että koko Viron kansaan nähden tulisi saattaa voimaan pariteettijärjestelmä, s. o. saksalaisilla tulisi kaikissa laitoksissa olla paikkoja yhtä paljon kuin virolaisilla, vaikkakin saksalaisia on vain 4 % ja virolaisia 90 % asukkaista. Kun jäseniä valittaessa luonnollisesti oli mahdoton noudattaa pariteettijärjestelmää, tahdottiin hallitukselle antaa oikeus määrätä jäsenet eri laitosten johtokuntiin ja hallintoneuvostoihin. Että tällainen on osuustoiminnan alkeellisimpiakin periaatteita vastaan, sitä ei kysytty. Vielä suunniteltiin Baltian kolonisoimista: noin 3 miljoonaa saksalaista

talonpoikaa aiottiin siirtää Baltiaan; Kuurinmaalla olivat tätä varten jo maat valmiiksi määrättyt.

Tällaisissa olosuhteissa lisääntyi kansan katkeruus suuresti. Kun Saksassa vallankumousliike alkoi ja kun samoihin aikoihin huononivat myös Viron elintarveolot, joita valtausviranomaiset eivät enää mitenkään voineet korjata, alkoi kansa kaduilla äänekkäästi vaatia Viron maapäiväin ja väliaikaisen hallituksen kokoontumista. Saksan valtaussotaväen johto alussa oli kovasti tätä vastaan. Mutta kun liike Saksan omassa sotaväessä yhä kasvoi samoin kuin Viron kansan rauhattomuus, menetti Saksan sotilasvalta mahtinsa ja kääntyi Viron ministerien puoleen, ministerien, joiden kanssa se keväällä ei tahtonut olla missään tekemisissä, jotta nämä rauhottaisivat kansaa. Ministerit vastasivat lyhyesti, että maapäivät on kutsuttava kokoon ja väliaikainen hallitus saatava työhön; silloin rauhottuu kansa. Kuitenkaan eivät saksalaiset vielä tahtoneet myöntyä, mutta silloin otti väliaikainen hallitus itse ohjat käsiinsä ja kutsui maapäivät kokoon. Vihdoin ilmotti Saksan valtaushallitus, että maapäivät saavat kokoontua ja Viron väliaikainen hallitus ryhtyä toimeensa. Paljon vaikeammaksi kävi Viron väliaikaisen hallituksen tunnustetuksi saaminen Etelä-Virossa. Sikäläinen saksalainen hallitus kieltäytyi pitkät ajat siirtämästä hallitustehtäviä Viron hallitukselle ja koetti asettaa kaikenlaisia verukkeita ja esteitä sen tielle.

Saksan valtausaikana oli ministeristössä, joka työskenteli salaa, tapahtunut useita muutoksia. Oikeusministeri Wilms matkusti maaliskuulla kol-

men kuriirin kera Suomeen, päästäkseen sitä tietä ulkomaille, sillä Viron väliaikaisella hallituksella ei ollut pitkiin aikoihin ollut yhteyttä ulkomailla olevien lähetystöjen kanssa. Siitä saakka ei ole Wilmsistä eikä hänen seuralaisistaan mitään kuultu.

Pääministeri Päts oli vankeudessa, työ- ja huoltoministeri, sosialisti Masik erosi maaliskuulla, sillä näihin aikoihin syntyi erimielisyyksiä sosiaalidemokraattien ja muiden ministerien välillä muutamista muodollisista asioista. Kun hallitus sai mahdollisuuden työskennellä, pidettiin ehdottomasti suotavana, että hallituksessa olisi mahdollisimman laajain kerrosten luottamusmiehiä. Tässä mielessä katsottiin tarpeelliseksi myös sosiaalidemokraattien liittyminen hallitukseen. Osaksi antaakseen näille tilaa ja osaksi persoonallisista syistä erosivat ministeristöstä oikeusministerin viranhoitaja J. Jaakson ja työ- ja kauppaministeri A. Hanko. Uudessa ministeristössä saivat sosiaalidemokraatit kolme paikkaa: työ- ja kauppaministerinä N. Köstner, työ- ja huoltoministerinä A. Rei ja valistusministerinä Luts. Työpuolue, joka toisista puolueista on kaikkein lähinnä sosiaalidemokratiaa, sai kolme paikkaa: rahaministerinä J. Kukk, maanviljelysministerinä O. Strandman ja tieministerinä ins. E. Säck. Yhdistyneillä demokraateilla ja radikaali-demokraateilla on 4 sijaa: ulkoasiainministerinä J. Poska, sisäasiainministerinä A. Peet, oikeusministerinä J. Jaakson ja salkuttomana J. Tõnisson, joka samalla on ulkomaisen lähetystön jäsen. Maalaisliittolaiset (Maaliit) saivat kaksi salkkua: pää- ja sotaministerinä K. Päts ja elintarveministerinä J. Raamot. Näiden lisäksi

on omat kansalliset ministerinsä ruotsalaisilla, saksalaisilla ja venäläisillä, jotka käsittelevät ainoastaan näitä kansallisuuksia koskevia kysymyksiä.

Kuten tästä ministeristön kokoonpanosta nähdään, nojaa se laajoihin kansankerroksiin. Bolševikit ja niiden kannattajat sosiaalivallankumoukselliset, joilla viimeksimainituilla on sangen pieni merkitys, oli luonnollisesti syrjäytettävä, koska nämä eivät hyväksy parlamenttaarista kansan edustusta, vaan aseisiin nojaten vaativat köyhälistön diktatuuria, vaikkakin kansan suuri enemmistö on sitä vastaan.

Epäilemättä sai juuri työväki kaikkein enimmän kärsiä Saksan valtauksesta. Teollisuus oli kurjassa tilassa, mikä aiheutti paljon työttömyyttä. Palkat poljettiin niin alhaisiksi, että niillä oli mahdoton tulla toimeen. Kaikki työväenyhdistykset suljettiin. Myöskin muut seurat (esim. raittiusseuratkin) lakautettiin aluksi saksalaisten toimesta, mutta myöhemmin annettiin ainakin eräälle osalle niistä jälleen lupa toimia.

Raskaat ajat olivat työläisiin vaikuttaneet sangen puhdistavasti, niin että bolševistinen henki on nykyään tullut vieläkin heikommaksi kuin ennen saksalaisten tuloa.

Hyvän vaikutuksen työväkeen tekivät myös maapäiväin ensimmäiset päätökset. Kaikkein tärkeimpänä kysymyksenä oli Viron perustavan kokouksen kokoonkutsuminen, joka laatisi Virolle lopullisen valtiomuodon. Perustavan kokouksen vaali on määrätty helmikuun ensimmäiseksi päiviksi, mutta nyt jo näyttää siltä, että Venäjän bolševikit tekevät sen toisen kerran tyhjäksi. Tämän lisäksi määräsivät maapäivät

8-tuntisen työpäivän väliaikaisesti voimaan, hyväksyivät työväen suojeluslait ja ammattiyhdistysten laatimat palkkausnormit, asettivat kartanot, kunnes perustava kokous niistä lopullisesti päättää, hallituksen ylivalvonnan alle, jotta maasta pakenevat paroonit eivät niitä turmelisi j. n. e., sanalla sanoen, panivat toimeen monia todella kansanvaltaisia uudistuksia.

Tällä pohjalla saa väliaikainen hallitus kansan laajojen kerrosten taholta periaatteellista tukea, mutta kuten on ymmärrettävää, arvosteluja ei myös puutu. Onnettomuudeksi on hallituksen työskenneltävä äärimäisen vaikeissa olosuhteissa, sillä sen on luotava uutta — tyhjistä.

Sanomalehdet kertovat Ranskan edustajan moititineen saksalaisia siitä, että nämä ovat edistäneet bolševikien tunkeutumista Viroon ja vaikeuttaneet virolaisten itsepuolustuksen järjestämistä. Tämän syytöksen sanotaan Saksan edustajan jyrkästi torjuneen.

Tuskin on mikään yksinkertaisempaa kuin tällä tavalla torjua syytöksiä. Mutta olemme vakuutettuja, että kerran on mahdollista näyttää tosiasiaihin pohjalla toteen, millaista ennenkuulumatonta vääryyttä Saksan joukot harjottivat Virosta lähtiessään. En tahdo tähän asiaan pitemmältä kajota, viittaa vain muutamiin yksityisiin tapahtumiin.

Välirauhan ehtojen mukaan voi Saksan sotaväki vasta sitten alkaa poistua Virosta, kun liittolaiset siihen olisivat antaneet luvan. Mutta saksalaiset poistuivat kohta ja jättivät Viron päälletunkeutuvien bolševististen venäläisten, lättiläisten, virolaisten ja kiinalaisten kurittomien laumojen raadeltavaksi.

Eikä tässä kyllin. Saksalaiset pitivät hallussaan sähkösanoma- ja puhelinverkostoa, siten vaikeuttaen virolaisten liikekannallepanoa. Viron hallitus ei saanut myöskään rautateitä aina ja vapaasti käyttää. Juuri tästä syystä joutui Tartto niin nopeasti bolševikien käsiin, koska rautatie ei ollut käytettävissä, eikä siis voitu lähettää aseita ja ampumatarpeita ajoissa. Tallinnassa särkivät saksalaiset 30,000 kivääriä, jotka he keväällä anastivat virolaisilta. Tartossa he m. m. Virolaisen Kansallismuseon historiallisesta asekokoelmasta veivät pois pyssyjen osia. He hävittivät ja särkivät vielä monenlaisia muitakin sotatarpeita ja varustuksia, joista nyt ei voida tietoja julkaista sotilaallisista syistä. Samalla kun saksalaiset jyrkästi kieltäytyivät Viron hallitukselle takaisin antamasta, vieläpä myymästäkin aseita, joita itse keväällä olivat anastaneet, on kuitenkin tunnettua, että he möivät sota-aseita bolševikeille. Poistuessaan nyt aiheuttavat he kaikenlaista sekasortoa, ryhtyvät vielä varastamaan ja ryöväämään asukkaita, kuten on tapahtunut Pärnumaalla Woltvetin lähellä, josta seurauksena oli verinen yhteentörmäys saksalaisten ja virolaisten välillä. Kaikki tällainen synnyttää sekasortoa ja tekee virolaisille maan puolustamisen vaikeaksi.

Viron väliaikainen hallitus työskenteli Saksan valtausajana ulkomailla päämääränään tunnustuksen hankkiminen Viron itsenäisyydelle. Samalla oli tarkoitus sopivan hetken koittaessa pyrkiä Suomen kanssa unioni-yhteyteen.

Käännyttiin ympärysvaltain puoleen itsenäisyyden tunnustamisen pyynnöllä ja koetettiin ryhtyä sa-

massa tarkoituksessa myöskin Saksan kanssa neuvotteluihin. Saksan hallitus ei kuitenkaan päästänyt neuvottelijoita yli rajan eikä tahtonut heitä lainkaan kuulla. Liittolaiset sensijaan ilmottivat olevansa valmiit vaikuttamaan sellaisen valtiomuodon aikaansaamiseksi, jolle Viron kansa voi antaa kannatuksensa, ja tunnustivat väliaikaisen hallituksen käytännössä Viron korkeimman vallan pitäjäksi sekä ottivat lähettiläät vastaan puolivirallisina edustajina. Venäjän bolševikinen hallituskin oli tunnustanut Baltianmaan itsenäisyyden. Mutta niin pian kuin Saksan sotilaallinen voima murtui, oli bolševikeille Viron itsenäiseksi-tunnustamis-sopimus ainoastaan paperipala, joka ei merkitse mitään, ja väkivaltaisesti, ryöstäen, polttaen ja tappaen tunkeutuvat Viroon nämä Venäjän bolševikien palkkalauomat, joukossa myös lättiläisiä, virolaisia, vieläpä kiinalaisiakin.

Viron väliaikainen hallitus julisti kylläkin kohta liikekannallepanon, mutta puolustuksen edellytykset olivat tavattoman vaikeat. Kaiken lisäksi hidastuttivat liikkeellepanoa, kuten sanottu, maasta poistuvat saksalaiset. Vihdoin oli aseista hirveä puute. Tämä seikka ei ainoastaan vaikeuttanut suoranaisia puolustustoimenpiteitä, vaan heikonsi myös siveelistä vastustuskykyä saattaen kansan toivottomaan mielentilaan. Bolševikit olivat etelästä jo tulleet yli Viron rajan, eikä Tarttoon kokoontuneilla miehillä ollut yhtään pyssyä, lainkaan puhumatta kuularuiskuista ja tykeistä. Kuitenkin on Tartto Venäjän rajasta tuskin 70 kilometrin päässä. Ei ole siis ihme, jos yksinkertainen talonpoika Tartu-

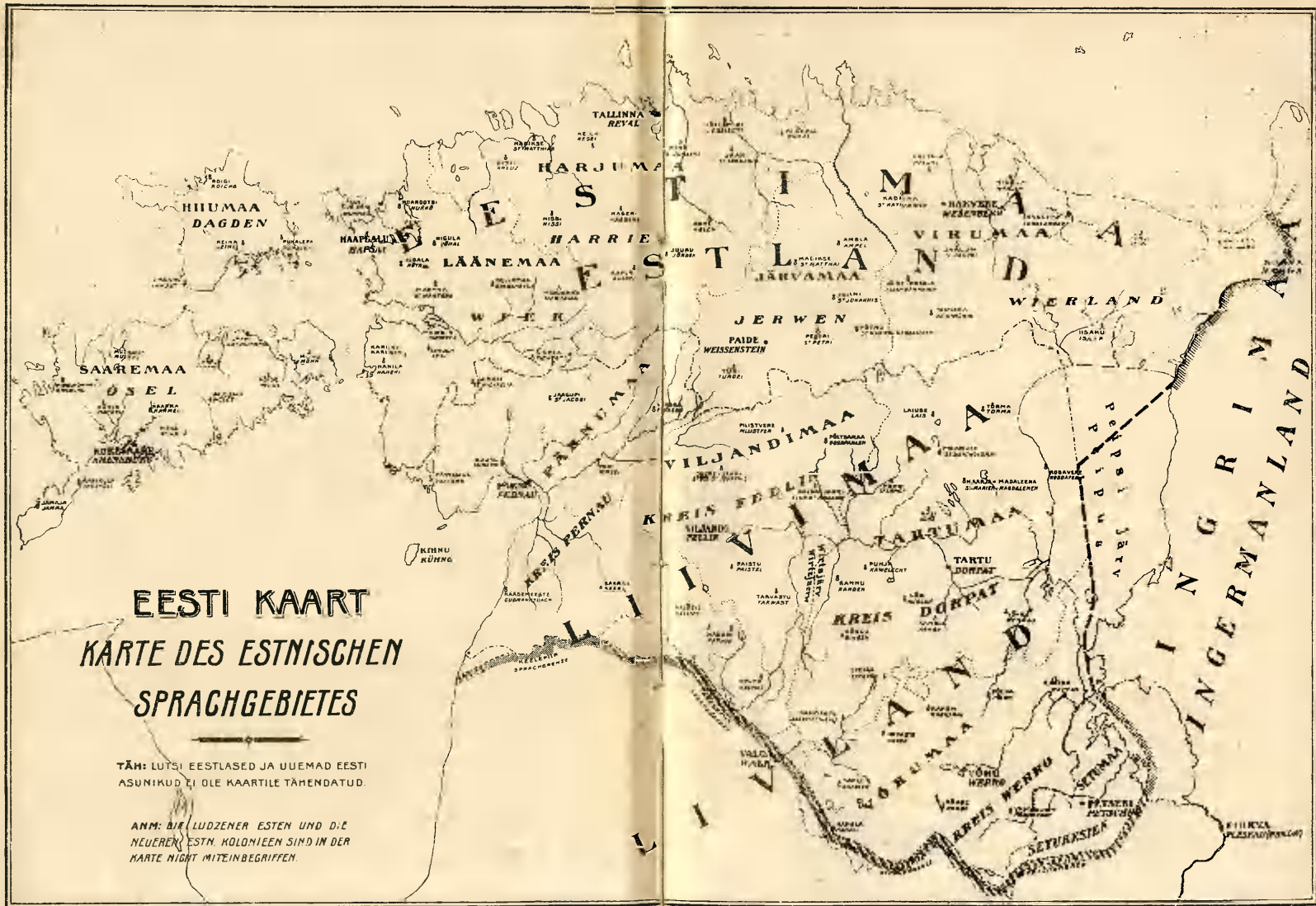
maalta kirjottaa: »Meiltä otettiin tänään miehiä sotaan lähettämistä varten, samoin koottiin rahaa heille, mutta mitäpä niistä on enää apua, kaikki on myöhäistä, ja asiamme mennyttä.»

Aseiden puute on vaikuttanut kansan mielialaan hyvin masentavasti. Vihollisilla on pyssyt, kuularuiskut, tykit, — meillä vain hiukan pyssyjä, alussa sitäpaitsi niukalti patruuniakin, niin että ampuminen täytyi lopettaa ja perääntyä.

Nyt on asema aseiden puolesta jonkun verran parantunut, mutta vihollinen on tunkeutunut syvälle maahan ja niiden miesten menettämisen takia, jotka eivät ehtineet paeta, on maan puolustusväki vähentynyt, mikä ei voi olla vaikuttamatta kansan mielialaan.

Kuitenkin toivovat virolaiset voivansa karkottaa rosvojoukot maastaan, jos he vähänkin saisivat ulkoapäin apua. Ennen kaikkea he odottavat sitä naapuriltansa ja sukulaiskansaltaan suomalaisilta. Viron kansa on elänyt monta vaikeaa aikaa eikä ole koskaan toivoaan kadottanut eikä epätoivoon sortunut. Nytkään se ei sitä tee, mutta luulee, että jollei apua ulkoa saada, niin loppuu taistelu Aasian ryöväreitä vastaan tällä kertaa onnettomasti, sillä Viro joutui liian äkkiä nykyiseen tilanteeseen, eikä sille jäänyt aikaa varustautua tarpeelliseen puolustus-kuntoon.

Eräs valtiollinen henkilö on äskettäin lausunut, että kansa, joka ei voi itseään puolustaa, ei ansaitse itsenäisyyttä. Rehevä lause, mutta liian lapsellinen. Kuinka voi yksimiljoonainen Viron kansa puolustaa itseään monikymmenmiljoonaista Venäjää vastaan,

melkein kahdella tyhjällä kädellä, niinkuin alussa oli laita! Belgian, Serbian ja myöskin Suomen täytyi turvautua vieraaseen apuun. Sitä enemmän on apu tarpeellinen Virolle, jonka ei sallittu edes alkaa elämänsä, kun jo ulkoa hyökättiin sen kimppuun. Mitä merkitystä on näin ollen enää kaikilla kauneilla periaatteilla kansojen itsemääräämisoikeudesta ja pienten kansojen puolustamisesta väkivaltapyyteitä vastaan, kun niitä käytännössä ei noudateta, vaan annetaan työtätekevän ja järjestystä haluavan pienen Viron kansan sortua Venäjän bolševikien kaikki hävittävän mielivallan uhrina!

